

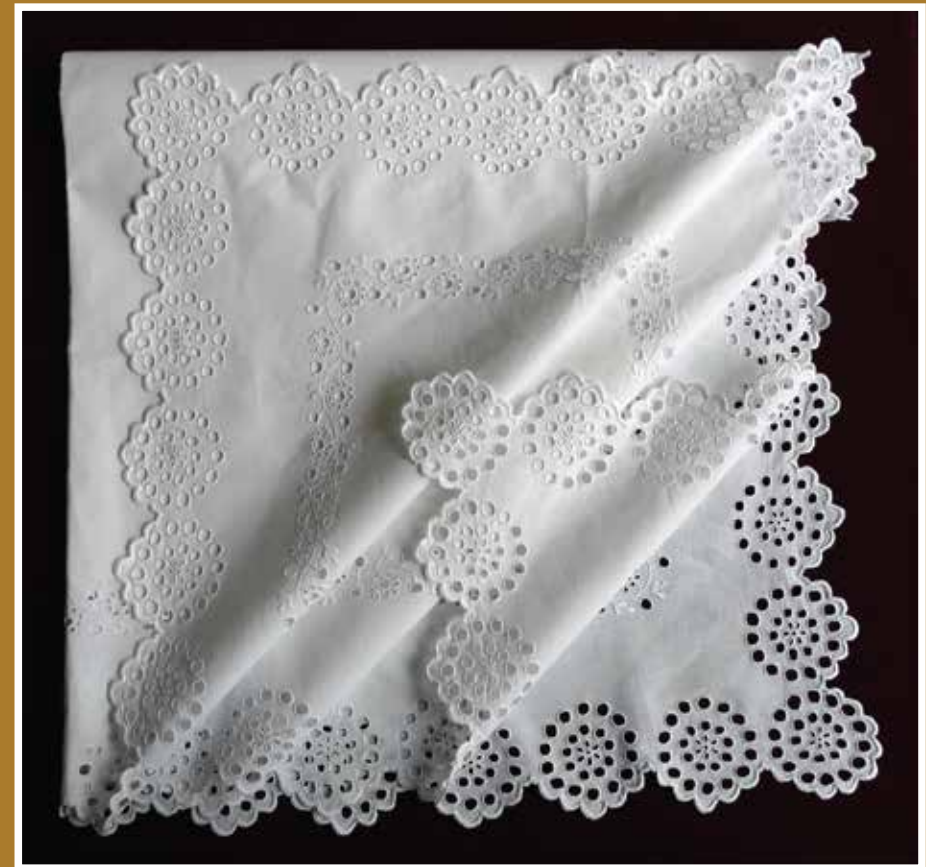
ARACS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2026. március 15.

XXVI. évfolyam, 1. sz.

ARACS 2026/1. (100. SZÁM)

AZ ARACS 100. SZÁMA

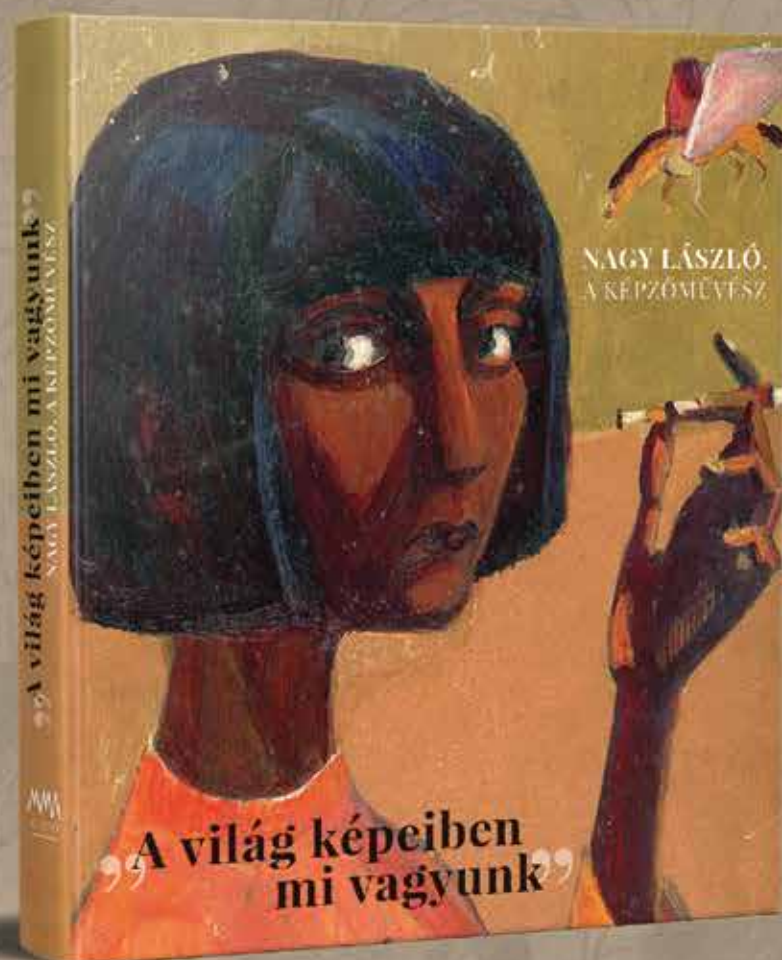
ISSN1451-1762

MMA
KIADÓ

érték minden oldalon

„a képek költője...

...a költő képei”

NAGY LÁSZLÓ 100

MMA
MAGYAR
MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

www.mma kiado.hu

Ízelítő a VMF Népi Iparművészeti Gyűjteményének állandó tárlatából

Hagyományos hímzésdíszítéssel készített korszerű öltözetek

A VMF viseletgyűjteményének bácskertes női fejdíszei

Bácskertes köténydíszítések változatai a gyűjteményből

Menyasszonyi koszorú és mellvirág Gombosról (1930-1940-es évek)

Fiatalos hímzett ünnepi gombosi kötény (1950/1960-as évek)

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2026. március 15.

XXVI. évfolyam, 1. sz.

AZ ARACS 100. SZÁMA

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: **dr. Gubás Jenő** (elnök), **Utasi Jenő** (főszerkesztő), **dr. Vajda Gábor** (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

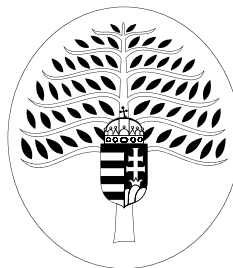
A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban a 30 éves Vajdasági Magyar Folklórközpont tevékenységébe nyújtunk betekintést.

A címlapon: A délvidéki magyarság népművészetére jellemző fehér lyukhímzés, slingelés

A hátlapon: Doroszlói kislüggöny fehér lyukhímzéssel, slingeléssel díszítve

Támogatók:

Nemzeti
Kulturális
Alap

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

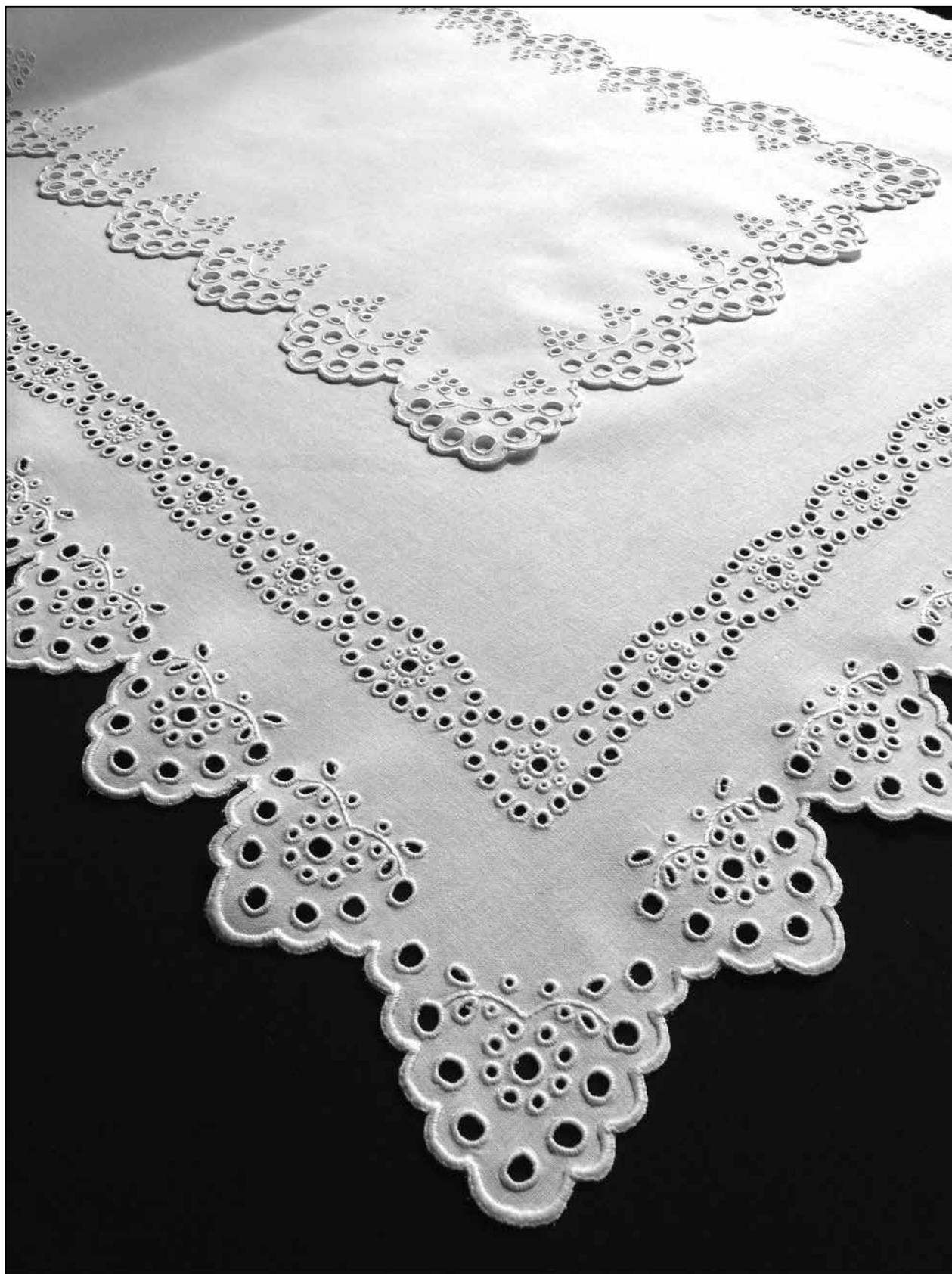
Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Hascák Mária	Szóltalanul és hangtalanul – negyedszer	5
Perjés Klára	Tükörcserepek - Köszöntőféle a 25 éves Aracs folyóirat születésnapjára	6
Oláh János	Hátrahagyott versek	11
Iancu Laura	Egy megállóra ugrottam fel	13
Bobory Zoltán	Megemlékezés a korondi Ambrus Lajos ról, az erdélyi Sóvidék legendás személyiségéről	14
Mihályi Molnár László	Aki ajtót nyitott a kulisszák mögé – Drábik János helye a Magyar Pantheonban	15
Bertha Zoltán	„Ki viszi át” – „a túlsó partra”?!	18
Orbán Viktor	Makovecz Imre, a magyarok Mózesese	25
Turi Attila	Művészete több mint architektúra: nemzetépítés	28
Prokopp Mária	A Magyar Sion-gondolat építészeti megjelenítése a reformkor kezdetén	29
Koczor György	Folyóiratok egymás szomszédságában	34
Barabás Katalin	Ötven év – távol Erdélytől	42
Bakonyi István	Versek	50
Kondor Katalin	Szülőföld, költészet, zaklatott világ – Beszélgetés Iancu Laurával	51
Mezey Katalin	Naplójegyzetek XXXII.	55
Julesz János	Színes szonettek	58
Tráser László	Cédulák XLVI.	59
Huszár Zoltán	Mohács	62
Csámpai Ottó	A szentként tisztelt „surányi Vénusz”: Bosnyák Zsófia	64
Mérey Katalin	Viszontagságaim az újvidéki fordítószolgálatban	71
Gutai István	Mindig Pilisen jár az eszem	76
Gyémánt Richárd	A történelmi Torontál vármegye Törökbecsei járásának etnikai és vallási viszonyai – I. rész	81
Papdi Izabella	Az Aracs 25. évfolyamának repertóriumra	95
Gubás Ágota	A Vajdasági Magyar Folklórközpont 30 évi szívós építkezése intézmény után kiált – Beszélgetés Raj Rozália és Nagy István alapítókkal, ennek az „építménynek” az oszlopartóival	105
Színes melléklet		107

E számunkban a 30 éves Vajdasági Magyar Folklorközpont tevékenységébe nyújtunk betekintést.

A délvidéki magyarság népművészetében a fehér textíliákon leggyakoribb a fehér lyukhímzés, az ún. slingelés

Hascák Mária

Szótlánul és hangtalanul – negyedszer*

* A kárpátaljai helyzetre való tekintettel Hascák Mária ismét szótlánul és hangtalanul üzent.

Tükörcserepek

Köszöntőfele a 25 éves Aracs folyóirat születésnapjára

A magyar nemzet egy és oszthatatlan – hirdeti immár 25 esztendeje az Aracs, a délvidéki magyarság közéleti folyóirata, amelyet egynéhány magyar értelmiségi csupán mintegy két évvel a szerbiai bombázások után alapított. Kockázatos vállalkozásukat gáncsoskodások, gyalázkodások kísérték, de ők rendületlenül kitartanak magyarságuk, hitük, keresztény értékrendjük, szülőföldjük, egységes nemzetük mellett. A folyóirat címlapján Aracs ezeréves pusztatemplomának színterét és egy körben Szent István arcképe, fején a Szent Koronával. A kör alsó részén a hold sarlója idézi Boldogasszony anyánkat, Szűz Máriát, Szent István szakállá a széttárt szárnyú turul, bajsza két egymást érintő fecske, a lélek madara. Mára a Délvidék, illetve a Kárpát-medence és a diaszpóra magyarságának azon része, amely az Aracs szellemiségét magáénak vallja, otthon van a délvidéki magyarság közéleti folyóiratában.

Bevallom, előbb jártam a címadó aracsi pusztatemplomban, mint hogy találkoztam volna a folyóirattal. Katartikus élményem volt: Törökbecse után pár kilométerre, egy elhagyott vasúti megálló után az aszfaltútról letérve már a messzeségben látni a bazilikaként a puszta fölé magasodó hatalmas falakat. Bár még a szántóföldek mellett elég sokat kellett gyalogolnunk, ahogy közeledtünk, egyre jobban vonzott. A leírások szerint a Szent Mihály tiszteletére alapított Benedek-rendi apátság temploma háromhajós, háromapszisos, boltozott. Később a ferenceseké lett. Megszentvedte az idők múlását, a tatárjárást, a törökidőket, a több évszázados elhagyatottságot, de a nyugati fal, a szentélyrész, az északi főhajófal és a torony megmaradt. Ezeket a részeket az 1970-es ásatások után kiegészítették. A templomtól északra kolostori épületek voltak. A bazilika megtépázottan is olyan fenséges, olyan szakrális kisugárzása van, hogy még a hitetleneket is megtéríti. A tető

nem maradt meg, a romok az égre néznek, mint ha a föld, a templom az éggel egyesülne. Csak álltam, néztem a falak közül a mennyezt, s vártam, hogy valaki az első hangot leüsse az orgonán, és a kórus hangja végigszaladjon a földek fölött: „Ah, hol vagy, magyarok / Tündöklő csillaga! / Ki voltál valaha / Országunk istápjá! / Hol vagy, István király? / Téged magyar kíván”.

Az 1990-es években a templom a délvidéki magyarság menekülési jelképévé vált. Egy volt közeli településről kapta a nevét, lakói már a bazilikában imádkozhattak, a kőből készített díszítő faragványok leghíresebbjén egy karinget és

stólát viselő pap alakja jelenik meg, jobb kezét áldásra vagy esküre emeli, az alatta olvasható felirat imára szólít. Jobb jelképet nem is választott volna indulásakor az Aracs!

„Az Aracs nem pogány szó. Mégha úgy is hangzik” – írja Bicskei Zoltán a folyóirat I. évfolyamának 1. számában (2001. augusztus 20.). Majd így folytatja: „A muzsikája Európa előtti, az biztos. Hites, valós időké. Amire a kereszténység is ránőtt, amiből a kereszténység is kinőtt, amit a kereszténység is felemelt.”

A magyar nemzet keresztény, történelmi, kulturális örökségének, a szétszakított nemzetrészeknek a templomává lett az idők során az Aracs folyóirat is... Nem véletlen, hogy a jelenlegi főszerkesztővel, Bata Jánossal és az olvasószerkesztővel, Gubás Ágotával Budapesten, éppen Józsa Judit galériájában találkoztam először öt évvel ezelőtt, amikor a közéleti folyóirat már a 20. évében járt. Hiszen a vendéglátó kerámia-szobrász is egy másik, Magyarországtól elrabolt vidéknek, Erdélynek a szülötte, korondi székely, aki fazekas édesapja mesterségét folytatja, és mutatja föl minden alkotásában szülőföldje néprajzi kincseit, keresztény hagyományait, nemzeti összetartozásunkat, akárcsak az Aracs az elmúlt negyedszázad során. Ágotától és Jánostól kaptam egy ajándékpéldányt a folyóirat 2021. augusztus 20-i számából, amely a huszadik évfordulóra jelent meg, a címlapján Gyurkovics Hunor alkotása, a címe: *Szent István letekint a mai magyarjaira*. Az Aracs-templomban nekem is ő jelent meg. Kettős ünnepet tartott a szerkesztőség: a lap 20 éves lett, Hunor pedig a 80. életévét töltötte be. Édesapja református lelkész, Hunor ifjúkorától ragaszkodik gyökereinkhez, a magyarság őstörténetéhez – az említett számnak a hátlapján látható *Hét magyar vezér* is az ő alkotása... Őseink hősi tettei belső erőt adnak a több mint száz esztendeje számkivetettségben élő magyarságnak. Hiszen a szomszédos államokban élőknek mindennap meg kellett és ma is meg kell harcolniuk azért, hogy megmaradjon a magyar szó, a magyar emlékezet.

Éppen abban az évben hirdetett összművészeti pályázatot a Józsa Judit Galéria a Kárpát-medence képzőművészeinek, azt kérve, legyen a témájuk a magyar himnusz. Nem félt feladni ezt a nehéz feladatot. Idézem Juditot: „Tudom, hogy

az alkotóművészeknek csak egy apró szikra kell, egy pici löket, hogy elinduljon a fantáziájuk, és csodálatos művek születhetnek.” Az Aracs folyóirat grafikus, művészeti szerkesztője volt az első, aki már néhány nappal a felkérés után elküldte az alkotását. Csodálatos! Persze a képet látni kell, de megpróbálom leírni. A sötét háttérből az emberekre árad a fény! A finom pasztell-színű, magyar népviseletben lévő alakok arcát nem látjuk, mégis a drámai háttérből kirajzolódó kompozícióból az öröm árad, a hála és az áldó fény, Isten!

Ti, az Aracs szerkesztői, akik ma is álltok a vártán, jobban tudjátok, inkább az olvasóknak írom, amiről már én is tudok: viharos időkkel élte át a szerkesztőség, de nem adták föl, bár minden kapaszkodóra szükségük volt, hogy ne veszítsék el tenni akarásukat. Gubás Ágota és férje, Gubás Jenő nélkül (aki azóta már felköltözött a pusztatemplomból látható mennyekebe) nem is jöhetett volna létre a folyóirat.

Még 1997-ben Aracs néven alapítottak egy civil szervezetet, amelynek az elnöke Gubás Jenő lett. Mindez a legszörnyűbb jugoszláviai háborús évek vége felé történt. Bár sokan nem értettek egyet velük, bennük megvolt a bátorság, tudták, hogy a legnehezebb években kell megerősíteni a délvidéki, főleg a szórványban élő magyarság öntudatát, identitását. Akkoriban írhatta Bata János (aki már költő volt, mielőtt a folyóirat főszerkesztője lett volna) a versét Gyóni Gézához, akit költő létére 1914-ben elhurcoltak katonának, három évvel később pedig meghalt a szibériai fogságban: „Melléd ülnék, szegény, árva Gyóni Géza, / hogy elmondjam neked: már nem csak a tető roskatag, / hanem alapjaiban rendült meg a haza”. A civil szervezet a magyarságukban megrendültekért dolgozott, először könyveket gyűjtött, és a szórványba szállította, aztán pici falusi könyvtárakat alapított. Egyszer egy egész busszal vitte a szabadkai Népkör táncosait, versmondóit oda, ahol 20-30 éve nem járt senki, nem volt magyar szó, magyar rendezvény! Díjat alapított azoknak a tanítóknak, művelődési területen dolgozóknak, akik a magyarság fennmaradásáért küzdöttek.

Meggyőződésem, hogy amikor az Aracsnak, a délvidéki magyarság közéleti folyóiratának 25. évi fennállására emlékezünk, nem lehet a kezde-

tekről megfélekedezni – ha akkor nincsenek bátrak, akkor nem is született volna meg az Aracs! Ez akkor nem volt kockázatmentes, hiszen csak alig két év telt el szerbiai bombázások óta. Kiszámíthatatlannak látszott, hogyan reagálnak majd arra, hogy egy független, patrióta szemléletű folyóiratot szeretnének alapítani a magyarok. Már az Aracs Társadalmi Szervezet léte sem lehetett kockázatmentes. A szervezet 2005 őszén Szabadka központjában nyilvánosan kiállt a „Ne bántsod a magyart!” jelszóval meghirdetett magyarverések elleni tüntetés mellett... Pár hónap múlva be is törtek a Gubás házaspár otthonába a martalócok, fizikailag is bántalmazták mindkettőjüket, és a mai napig nem derült ki, hogy kik! Ez is a megfélemlítéshez tartozott. A folyóirat indítása után verbálisan is támadták a szerkesztőséget: mit akarnak ilyen horthysta, fasiszta elnevezéssel, mint a délvidéki? A költő Bata János lelke különösen nehezen viselte a bántásokat, mindig versben adta ki magából a bánatát. A költőtársnak írt ezekben az időkben Kárpátaljára, ebből idézek pár sort, a címe: *Levélféle Fábrián Lászlónak Mezőváriba.*

„Hát, így vagyunk, testvérem a kirekesztettségben. Vagyunk, és kissé szomorkodunk. Mert mi megint kimaradtunk. Úgy, mint egykoron a szemfényvesztő doni hómezőkön Elek bátyád és Jóska bátyám valahogy lemaradt a hazafelé tartók közül. Nem pontos a szó: Nem le, hanem elmaradtak ők. És velük együtt elmaradtak az évek, amelyet az itthoniak a várakozásban töltöttek. Az örökös várakozásban, hogy egyszer csak hazajönnek, tíz év, húsz vagy akár harminc év után, de mégis megérkeznek. Szőrösen, szakállasan, csontsoványan... de ők nem jöttek... És nem megyünk mi sem oda, ahol cukrászdát nyithatnánk, mondjuk Bécsben... mi nem megyünk sehova! Maradunk ott, ahol voltunk, ahol vagyunk idestova kilenc évtizede. Mert voltak, akik ezt akarták. Mert voltak, akik ezt így akarták. Maradunk a kirekesztettségben, mert Európa, a céda így akarja. Mert ezt akarják bódultságukban a festett cafkák, a nyegle szépfiúk, azok, akik oly bátrak, hogy bátorságukban felgyújtják a szege-di dóm előtt a szalmabetlehemet, leköpi a Kosuth-szobrot és ledöntik a sírkereszteket. Bátrak ők, nagyon bátrak! Felétek nemrég a Tisza jegei egymást tiporva zajlottak, méteres hullámokat

vetve öntött el mindent a tajtékzó víz, fölöttünk meg a légmentes ólomvércsékkel volt tele. Ebben a szürkülő félhomályban próbáljuk feledni a riadó jégtáblákat és a vijjogó vércsüket. Felednénk, de nem lehet, mert felnőtt ember nem feledhet. – Csak emlékezik és emlékeztet. [...] Horgos, 2007. december 31.”

A 2025. október 23-i számban egy oldal üresen áll, a lábjegyzetben ezzel a megjegyzéssel: *„A kárpátaljai helyzetre való tekintettel Hascák Mária ismét szótlánul és hangtalanul üzent.”* Im-már harmadszor!... Mert nincs már szó, nincs már fogalom arra, ami a megmaradt magyarsággal ott történik! Többen meghaltak egy értelmetlen, más nemzetek által vívott háborúban, amelyet már befejezettek volna, ha az EU és a volt gyarmatosító országok vezeterei is úgy akarnák. Nem, inkább örült fegyverkezésbe kezdtek. Az Aracs ezzel az üres oldallal túlpontosan mondja el az elmondhatatlant...

Már az alapításkor megfogalmazódott bennetek, akik ma is viszitek a folyóiratot, hogy csak egységes nemzetben tudtok és szabad gondolkodnotok. Mégis, amikor az alapító főszerkesztő, Vajda Gábor elment, korai halála oly nagy veszteséget okozott a szerkesztőségben, amelybe majdnem bele is roppantatok. De a gazda nélkül maradás, a megdöbbenés után mégiscsak felállt, és Vajda szellemiségét, hitét továbbvive újra élt a folyóirat. Ehhez már fizikai és szellemi erő is kell. Miközben a Kárpát-medencében belerokkannak szerkesztőségek, eltűnnek napi- és havilapok – addig Ti ott, Szabadkán és Horgoson talpra álltatok! Kiépítettétek azt a szerzői hálózatot, kapcsolatrendszert, amely az egész Kárpát-medencét felöleli, sőt még azon túl is eljut, például a lengyel alkotóhoz, Konrad Sutarskihoz, aki Budapesten él, és rendszeresen publikál az Aracsban. Az európai térségből azokat a szellemi gondolkodókat kapcsoljátok az Aracs vérkeringésébe, akik nem hajolnak meg a liberális (woke, gender...) agyremeket vizionáló irányzatok előtt, hanem a teremtett világ alapszabályait, a konzervatív, patrióta, nemzeti gondolatvilágot viszik tovább. Székesfehérváron ebbe a közös gondolkodói világba tartozik Bobory Zoltán, akit a szerkesztők barátként emlegetnek, aki az egész Kárpát-medence magyarságának egyik legfontosabb alkotó embere. Több évtizedes munkájával sokat tett azért, hogy

összefogja a trianoni békediktátummal más országokba kényszerített magyarságot – mondta a költőbarátról egy alkalommal Bata János, akit már többször meg is hívtak a királyi városba, Székesfehérvárra.

Megemlítek egy-két nevet én is, előre is elnézést kérek, nem sorolhatok fel mindenkit, mert hosszú az Aracs köré gyűlt alkotók névsora. Iancu Laura költő, néprajzkutató nevére már rég felfigyeltem, verseivel, a *Gyalogholló* cíművel is dörömböl az olvasók lelkében: „*gyengélkedek igaz ilyenkor szokás / meghalni füstmérgezésben / gázszivárgásban jólesik most / egybevonni két-három éjszakát / nagybőjt végén talán vállukra vesznek / a keresztbe tett fák*”.

Aztán Gyémánt Richárd demográfus, jogász Szegedről, Hódi Sándor író, pszichológus Adáról, Budapestről Kabdebó Lóránt író, irodalomtörténész és Kondor Katalin közíró, újságíró, Tráser László és Mérey Katalin írók Szegedről, Kunkovács László etnográfus, fotóművész a fővárosból, Szabó Ferenc SJ költő, teológus (Budapest–Róma), Csámpai Ottó szociológus a Felvidékről, Mezey Katalin költő, író Budapestről, Bertha Zoltán író, irodalomtörténész Debrecenből, P. Maklári Éva költő Székesfehérvárról, és egy nagyon kedves baráti házaspárt hadd említsek meg: Petrás Mária kerámiaművész és Döbrentei Kornél költő Pomázról, akinek a tavalyi június 4-ei számban megjelent a *Gróf Klebelsberg töprengéseiből* című verse, ebből idézek: „*Ígéret földjére szűkös ösvény vezet. / Összeroskadnunk feleúton nem szabad. Eszmények nélkül kár venni lélegzetet. / Hiú ábrándagonyából csak sár marad. / Emelsz-é túlélésünkért végvárat?*”

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata kiépítette végvárait, és biztos vagyok abban, hogy a 25 év alatt már hatott az ott élő magyarok, főleg a szórványban élők önképére, öntudatára. Nem tudom, ma mi lenne egy felmérés eredménye, Gubás Ágota mesélte, hogy az első szám megjelenése már az alcíme miatt is felborzolta az idegeket. Dr. Hódi Sándor pszichológus írt abban a lapszámban, és arra mutatott rá, hogy milyen szörnyű a délvidéki magyarság tudatállapota. Szerveztek egy közvélemény-kutatást, megkérdezték az önmagukat magyarnak mondó embereket, hogy történelmünk során kit/kiket

tartanak a legfontosabb személyiségnek/személyiségeknek. A végeredmény siralmas lett: a legtöbben Josip Broz Titót emlegették mint történelmünk legfontosabb személyiségét. Csönd...

Innen indultatok, és mégis hittetek a változásban, a változtatásban! A hit a legnagyobb erő. Ágota férjének, dr. Gubás Jenőnek az első számban megjelent egy tanulmánya a magyarság tudathasadásáról – kielemezte az irodalmi, képzőművészeti, zenei életet, a színházművészetet olyan szempontból, hogy mennyire irányul a figyelem a magyar szellemiségre. Arra a megállapításra jutott, hogy nem igazán van jelen az elkötelezettség a magyarságtudat felébresztésére. Minden érintett felbőszült erre, akkoriban csakis vajdasági magyarságról beszéltek – mesélte Ágota –, és még ma is gyakran ezt teszik. Mi meg azt valljuk, bátran használhatjuk a délvidéki megnevezést, hiszen együvé tartozunk, az összmagyarság délvidéki része vagyunk, mint ahogy van felvidéki magyarság. Függetlenül attól, hogy a Délvidék valaha nagyobb földrajzi egységet jelentett. A legszomorúbb az, hogy ennek a lehangosabb ellenzői akkoriban nem a többségi nemzet soraiból kerültek ki, hanem a délvidéki magyar ajkú értelmiségiek közül, akiknek fölfoghatatlan volt, hogy a régi beidegződött *jugoszláviai magyar* és a mostani *vajdasági magyar* jelzős szerkezet helyett az összmagyarsághoz való tartozást – vagyis minden egészséges ember természetesen nemzeti kötődését – kifejező **délvidéki magyar** szókapcsolatot használják. Az Aracs azóta is bátran tartja alcímében a délvidéki magyarság elnevezést. Ebből nem lehetett engedni!

Azt mindig elmondják nemcsak itt, de másutt is a határon túl élő magyarok, ha nem lenne Magyarország szeretete és törődése, akkor ők a határon túl már nem léteznének. Ha van is ebben egy kis túlzás, de a kereszténység, a hit nagyon fontos az elszakított nemzetrészeknek, enélkül nehéz megtartani magyarságukat. Különösen akkor, amikor ilyen hírek érkeznek a magyar szecesszió egyik gyöngyszeméből, Palicsfürdőről, hogy szándékos gyújtogatás következtében porig leégett egy több mint 170 éves, a magyar épített örökség részét képező vendéglő.

Pár éve egy kubikus vallott a kétkezi munka megbecsüléséről. Egy film is készült róla, amelynek szövegválogatását közölte az Aracs. Az ember olyan mély vallásos hitről tett tanúbizonyságot,

amelytől a szörnyű nehéz életét szépnak látja. Így fogalmazott: „Ez a sár, amiből készül a vályogtéglá, nekem arany!”

Ettől szép és lélekelmelő ez a folyóirat. Az sem véletlen, hogy évente a négy lapszám megjelenése neves magyar történelmi eseményekhez kötődik, a nemzet dátumaihoz: március 15., június 4., augusztus 20. és október 23.

Negyedszázad óta megszakítás nélkül évente négyszer megjelentetni egy vaskos, páratlanul igényes folyóiratot, annak képi anyagát is, ehhez pénz, paripa, fegyver is kell. Úgy másfél évvel ezelőtt el is keseredtetek, éreztem a könnyeket a szemetekben, a bánatot a levélben, amit írtatok, és Szegeden (ahová a Himnusz-kiállítás eljutott) a mi újbóli találkozásunk alkalmával is szóba került. Csak a nyomda mennyi pénz, hogy a többről már ne is beszéljünk... Egyszer már voltatok ilyen szorult helyzetben, akkor Batáék a saját megtakarításukkal megelőlegezték a lap költségeinek kifizetését. Most nem kellett zsebbe nyúlni, a magyar államnak köszönhetően. Nem titok, ott van az impresszumban: készült a Magyar Kormány, a Bethlen Gábor Alap, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, együttműködő partnereitek az Alapítvány a Közjóért és a Magyar Művészeti Akadémia. Nem elégedetlenség, „csak” szívfájdalmatok, hogy a vajdasági Magyar Nemzeti Tanács soha nem támogatót benneteket, dilettánsnak bélyegezte meg a folyóiratot, úgy vélte, akkor lenne helye a vajdasági ég alatt, ha levetkőznék a nacionalista, kirekesztő szemléletmódot. Ágota válasza: Ez egy döbbenetes dolog, a folyóiratban publikáló alkotók, írók, költők, zene-, képzőművészek, színházi szakembe-

rek, történészek stb. az egész Kárpát-medencét képviselik, de például Csapó Endre rendszeresen jelentkezett írásával Ausztráliából. Ezeket az embereket nevezik a mi kultúrpolitikusaink dilettánsoknak, magyarkodóknak? Érdekes, senkire nem mondják, hogy szerbkedik vagy németkedik stb. Ezt csak a magyarokra aggatják. Bata János szerint ezek a véleményvezérek „a bolsevik eszmékből ki- és felövő, liberális kozmopolitikai tanoncok. Mi, írástudók felelősek vagyunk gondolatainkért, megfogalmazásainkért, nyugodtan kijelenthetem ilyen szempontból mindig is betöltötte szerepét a folyóirat, sokszor szét akartak bennünket dúlni, de nem sikerült”. Az Aracs tartja még mindig a normalitás és a teremtett világ melletti elkötelezettségét, vállaltan patrióta és egységes nemzetben gondolkodó.

Tisztelt és kedves Szerkesztőbizottság!

Köszönöm nektek, boldog vagyok, hogy magam is többször megjelenhettem írásommal az Aracsban, a délvidéki magyarság közéleti folyóiratában. Induláspotok óta tartóoszlopai vagytok az elszakított magyarságnak, Isten tartson meg titeket erőben és hitben, mert ez, amire vállalkoztok 25 év óta, emberfeletti munka. Minden gáncsokodás és acsarkodás ellenére él az Aracs, él a nemzet, összetartozunk!

Szeretettel:

Peggy Kende

Az aracsi pusztatemplomról a szerző felvételei 2007-ben készültek

Hátrahagyott versek

Mint drótozott cserépedény

Mint drótozott cserépedény,
mit összetart egy szál remény,
hiú és bolondos,
szomjas földre ontva terhét,
rozsdáette, úzótt, szegény
magyar hazánk
így esett szét,
drótostót kit soha többé
össze már nem foltoz.

Drága földem, aszúborod
cserepes szájjal kóstolod,
jaj, végleg kiömlött.

Olthatatlan

Üvegcsillámlás a pohár falán,
a hegy mögül sugárizik
már csupán a Nap.
Egy-két foton-hiányt még visszaad.
Ha most omlana össze minden,
semmi se készítené rá, hogy elsirassam.
Nincs múlt, és nincs jövő,
a jelen megszakadt.
Sancho Panza-nyár,
herélt öröm,
tengelytört batár zötyög velünk,
az orgonáló szél
dúlt ágbogokba tér.
A részeg világ vaktában tántorog.
A létbe oldott semmi mögül
mégis valaki figyel.
Forrás fakad! Fölé hajolsz.
Akkor is, ha szomjad olthatatlan.

Tarkón lőtt ősz

Iszamós sásból menekülő csíkok,
acélrémület hideg izmaikban,
a vergődő múlt ide-oda cikkan,
titok, amit gyermekként nem gyanítok.

E nap-káprázat szőtte részeg álom
színét nem látnom sokkal jobb lett volna.
A tudat görcsét a semmibe oldva
szédület röpít, szél sebezte lábnyom.

Lobog, lobog az őszi nap sörénye,
nadas zörög az időtlen huzatban,
a betört jég hártya-ablaka harsan,
és kitárul a feledés sötétje.

Futnak a tankjaikból kiugrálva,
tárt-karú, dülöngő latorkeresztek,
s őrzöngve a gyúló nádasba vesznek,
megannyi lobra kelt vitustánc fáklya.

Sajnáltam is, meg gyűlöltem is őket,
részegülten a nagy hatalmi mámor
műtő-hideg, fennkölt éterszagától
parancson túl is életünkre törtek.

Az égett emberhús vad émeletétől
megőrült szél a hajamat kuszálta,
testem az iszony ezer voltja rázta
minden képzeten s minden időn kívül.

Tanúskodnék, de nincs szükség tanúra,
egykor aminek értelmét kerestem,
a tarkón lőtt ősz itt haldoklik bennem,
velem együtt a nemléte tanulja.

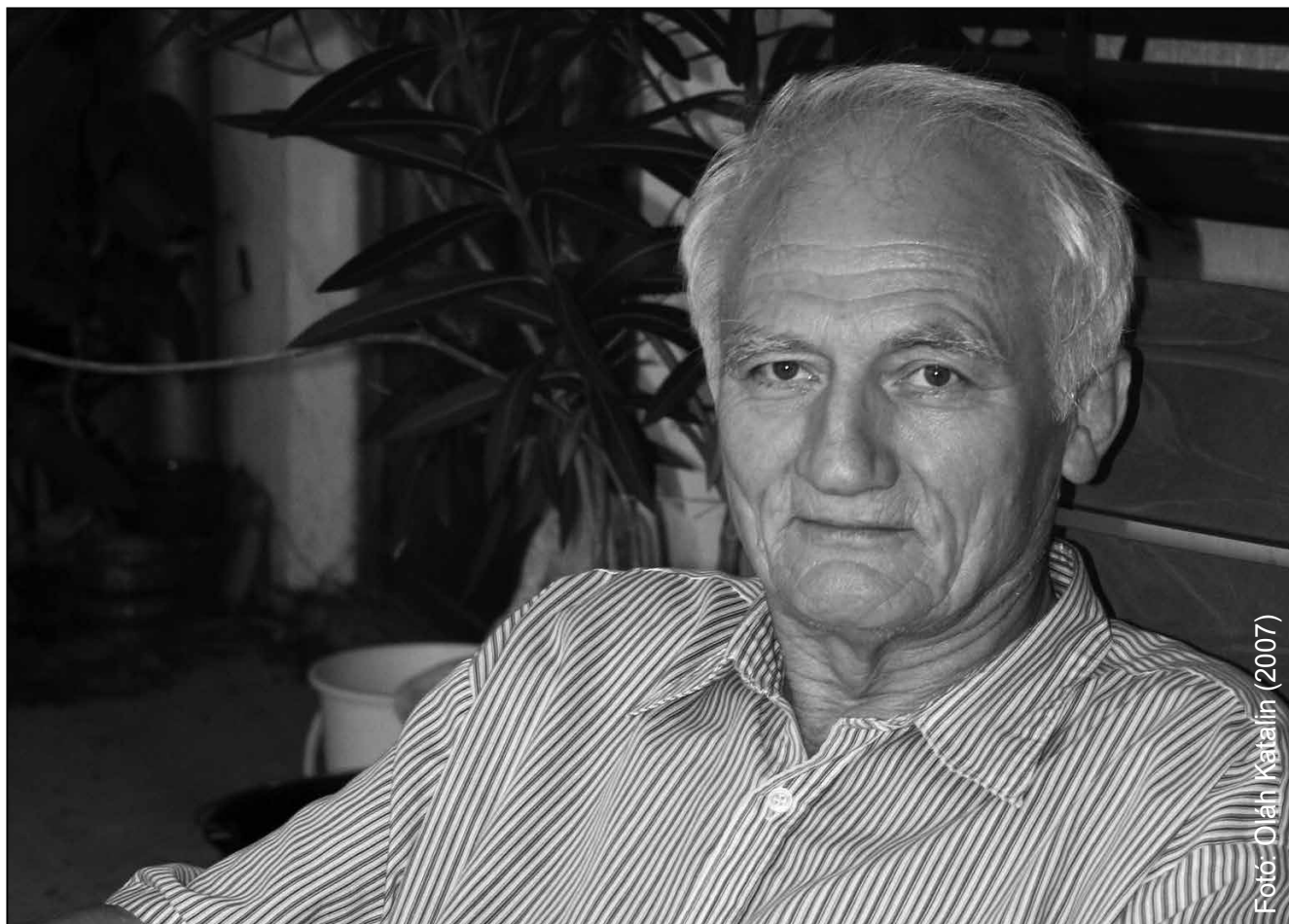
Ameddig visszaint*Párbeszédkísérlet**Kovács Pistának a 70. alkalmából*

A történelem vak ördöglakat.
 Habár minden ízében emberi,
 nyitját egyedül Isten ismeri,
 de fölnyitnia neki sem szabad.

A mi sorsunkban minden egyszeri.
 A kínvallató, örök ég alatt
 ki halandó volt, halandó marad,
 sosem lehet újjáteremteni.

Mint akiben farkaséhség tüzel,
 egyensúlyunkat úgy veszítjük el,
 s félelem szülte első szavaink.

Az ember innen ki sosem talál.
 A közös sors mégsem közös halál,
 a gyermeklét ameddig visszaint.

Fotó: Oláh Katalin (2007)

Oláh János

(Nagyberki, 1942. november 24. – Budapest, 2016. július 25.)

Egy megállóra ugrottam fel*

Megtehetette volna, hogy nem tekint fel az olvasmányáról. Hogy nem vesz észre. Megérdekeltem volna, hiszen hasonló helyzetben magam gyakran ezt teszem. Hamar lánggra lobban a vérem, ha a munkámban megzavarnak. Legyek otthon, könyvtárban, vonaton, az utcán. Oláh János felállt, és a korrektúrázott lapjait igazgatva felkínálta a helyét. A 4-6-os villamoson ritkán esik meg az emberrel ilyesmi. Nekem is csak egyszer és akkor volt részem benne. – *Nem ülök le!* – köszöntem meg kedvességét. – *Csak egy megállóra ugrottam fel.* – Hogy mit látott a tekintetemben, azt nem tudom, de amit észrevett, annak sok köze lehetett a réműlethez.

Amikor felugrottam a villamosra, azon gondolkodtam, mi lehet az evangélium legszomorúbb szava. Meg akartam találni, mert hittem, hogy még abban a legszomorúbb szóban is találok kapaszkodót.

Oláh János leszállt velem a villamosról. Kellemetlen feladat volt, de mondanom kellett: – *Ne haragudjon, sietek, időre megyek.* – *Elkísérem* – mondta –, *fél óra múlva kell visszamennem a szerelőhöz a kocsiért.* – Szégyelltem, hogy látni fogja: én, a parasztlány plázába járok, és egy pillanatig nem gondoltam arra: miért kísér el engem? Mit látott a szememben? Semmire, egyetlen szóra nem emlékszem abból, amit a néhány perces út során beszélünk. Talán már akkor sem hallottam, amikor elhangzottak a szavak.

– *Hát, itt is vagyunk, megérkeztünk* – mondtam Oláh Jánosnak az utazási iroda előtt. – *Hová utazik?* – kérdezte. Túl voltam már a PhD-képzésen, még félkész doktori dolgozatom írásával bajlódtam, és hetedik hónapja éltem egyik napról a másikra. – *Londonba!* – feleltem. Beszédes mosolyát elnézve: azt hihette, nagy szerelem bővült, és csábított idegen országba. De olyan lehetett ez a szó, amit kimondtam, mint egy hamis tájszó, amit János, az angol költészet kedvelője, nem ismert. – *Mit csinál Londonba?* – kérdezte. – *Egy pékségbe' fogok dolgozni* – válaszoltam, ha szavak voltak nyögéseim. – *Nem megy maga*

sehova! – mondta János, pontosan azzal a szigorral és határozottsággal, amivel Édesapám utasította rendre 1988-ban a román tanítót, aki el akart vinni egy városi kollégiumba.

Néhány héttel később a Barankovics Alapítványtól levelet kaptam, melyben arról tájékoztattak, hogy a kuratórium nekem ítélte meg az irodalmi ösztöndíjat. Így született meg a *Szeretföld* című kisregényem, de ennek köszönhetem azt is, hogy a doktori dolgozatomat befejezhettem, illetve megvédtem. És ugyanennek a találkozásnak a következménye, hogy ott állhatok azok köreiben, akik Oláh Jánosra hálával emlékeznek.

Olyan embernek ismertem meg, akinek a nyelvét nem hagyta el üres szó. Szavai nem vigasztaltak, hanem szabaddá tettek. Amikor a *Szeretföld* kisregényem korrektúráját visszakaptam, és a lapokat átpörgettem, a sok aláhúzás láttán a szegyénytől alig tartott a lábam. – *Ennyi hiba van benne?! Megyek vissza a kapához!* – mondtam Jánosnak. – *Azok nem hibák. Azért húztam alá, mert azok a mondatok nagyon tetszettek* – mondta. – *Nagyregényt kellene írnia ebből a kicsiből. Ilyen mondatokkal.* – Nem azt nézte, hogy mit nem tudok, mik a fogyatékozságaim. Nem formált, nem oktatott, nem kritizált, nem dicsért. Sok értekezleten, ünnepségen ültünk együtt, de mindössze három beszélgetésünkre emlékszem. Három rövid beszélgetésre. Három rövid szakmai beszélgetésre. Az első kettőről szót ejtettem. A harmadikra a Petrás Incze Jánosról szóló drámám kapcsán került sor. Ekkor megértettem azt is, hogy Oláh János milyen nagy tisztelettel van a világ iránt, ahonnan származom. Rajtam, valamint Gábor Feliciánon keresztül azt a közösséget és azt a költészetet támogatta, amely csak a térképen van távol, a szívében valahol ott van, ahol Nagyberki lángja.

* *Elhangzott az Oláh János-emlékesten, Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2025. november 24-én.*

Megemlékezés a korondi Ambrus Lajosról, az erdélyi Sóvidék legendás személyiségéről

A kora téli szürkén szomorkodó fák ágainak végén a ködös, szemerkélő esős reggelre „könnycseppek” jelentek meg. Mintha siratnának valakit. Mintha velünk sírnának. Mert mi sírunk. És Korondig érnek fájdalmas sóhajaink – meghalt Ambrus Lajos költő, író, megszámlálhatatlan székelyföldi szeretett tanára. Aki minket is tanított a magyar nyelv feladhatatlan szeretetére és tiszteletére, a szülőföld iránti hűségre és a baráti szó szentségére.

Ilyen barátunk volt azóta, amióta megnyerte a Vörösmarty Társaság novellaíró pályázatát, s megismerhettük őt személyesen. Idősödőn is eljött a *Határon Túli Magyar Irodalom Napjaira* átvenni az oklevelet, és nem sokkal később a Vár-díjat.

Életre szóló s azon túli barátság fényes lapjai ezek a találkozások, ezek az alkalmak. A *magyar nyelv napjának* megünneplése Korondon, végtelenül megtisztelő ünnepi beszéd elmondásával, közös kiadvány, kötetbemutatók Szovátán, Parajdon és itthon, találkozás a határon túli magyar írókkal, költőkkel.

Hálás volt, hogy találkozhatott a felvidéki, délvidéki, kárpátaljai és a honi költő- és eszmetársakkal, hogy megismerhette őket. Versek, írások születtek ennek köszönhetően. Az együtt eltöltött órák, napok emlékeit irodalmi folyóiratok, kiadványok őrzik, miként őrizzük szívünkben Ambrus Lajos felejthetetlen alakját, emlékét. Költészetét, irodalmi, néprajzkutatói munkásságának felbecsülhetetlen értékű eredményeit.

A Korond-patak, a Kebeled-, az Észak- és a Sűgő-patakok üdeségével ajándékozta meg lelkét a Teremtő, akivel egész életét meghatározó őszinte viszonyban volt az unitárius egyház tanításai szerint. Így a Firtos-hegy levegőjének tisztaságát, a Kalonda domb és fennsík szelídségét

lelkébe másoló igaz magyar emlékét őrizheti a Sóvidék. És az egész magyarság. Akiért imádkozhattunk Ambrus Lajos temetésének időpontjában és utána is.

Babba Mária közelében és oltalmában meghallja imáinkat, és segíteni fog.

Isten veled, Lajos!

Fotó: Magyar Írószövetség

Ambrus Lajos

(Korond, 1941. november 2. – 2025. december 8.)

Aki ajtót nyitott a kulisszák mögé

Drábik János helye a Magyar Pantheonban

Jött a hír: „*Élete 88. évében, január 4-én, a Budai Irgalmasrendi Kórházban elhunyt dr. Drábik János, a Magyarok Világszövetsége Stratégiai Bizottságának és az Országos Trianon Társaság elnöke, a Mi Hazánk Mozgalom tagja.*” Személyesen is megérintett, és a gyász, a szomorúság mellett előtűnnek közös emlékeink.

Szerencsésnek mondhatom magam, mert olykor-olykor olyan személyiségekkel hozott össze a sors, akiktől a legjobb pillanatban kaptam választ sejtelmesnek tűnő kérdéseimre. Az egyik Csurka István volt, aki az MDF küldöttségével érkezett Prágába (1992 táján). A nagykövetségen a magyar képviselőkkel is szerveztek egy protokolláris találkozót, de azután a követség pincéjében hajnalig szűk körben beszélgethettünk. Illetve ő beszélt: nyíltan, egyértelműen, kötetlenül. Számomra egy életre szóló rálátást adva az összefüggésekre.

A másik ilyen karizmatikus egyéniség Drábik János volt.

A kelet-európai szocialista rendszerek 1989-es felbomlasztása idején úgy csöppentünk bele a politikai történésekbe, hogy abban ugyan volt tapasztalatunk, miként szervezzük meg magunkat, közösségünket, de hogy mivel és kivel állunk szemben, arról legfeljebb annyit tudtunk, amennyit a tankönyvekből meg lehetett ismerni. Azok pedig hazudtak vagy kódósítottak. Kellott hozzá néhány bölcs útmutató, aki kinyitotta az ablakot, hogy a bársonyos forradalomnak nevezett hatalomváltás mögött meglássuk a történések valódi okait, indítékait, szervezőit és haszonélvezőit. A könyvek nem szóltak arról, hogy az elmúlt néhány évszázad során – különösen a legutóbbira jellemzően – a nagy világválságok és háborúk mögött nem az éghajlati változások, nem a vallási, faji, nemzeti ellentétek vagy járványok álltak,

hanem leggyakrabban gazdasági és pénzügyi manipulációk, amelyeket farsangi karneválként szoktak álarcok mögé rejtve adtak el.

Kövessd a pénz útját! – erre nyitotta fel a szemünket Drábik János. Lásd meg, kinek van belőle haszna! Hamarosan rá kellett jönnünk, hogy micsoda színjáték balek szereplői vagyunk: felismertük, hogy nem nekünk volt szükségünk a nyugati nyitásra, hanem a felhalmozott értéktelen (mert nem munka által keletkező) kamatmennységük értékesítése miatt a Nyugatnak volt miránk étvágya, amikor a „demokrácia” varázsszavával felvásárolták a privatizációra bocsátott közvagyonot. Drábik János élete felét, hatalmas kutatómunkásságát szentelte annak, hogy beláthasson a kulisszák mögé, ahol ugyan még nem látjuk a főrendezőt vagy a forgatókönyv íróját, de a díszletezők és kulisszatologatók tevékenysége alapján nyomon követhető a valódi szándék, amelyet szemfényvesztő reflektorokkal, ködgépekkel, elkápráztató látványosságokkal, csábos díszletekkel, kosztümökkel tesznek vonzóvá és kívánatos-sá. Elég csupán az immár egyértelmű szerepű Soros Györgyöt (a maffia „főpénztárosát”) és a Nyitott Társadalomnak nevezett erkölcsromboló programot megemlítenünk.

Mintegy húsz éve közelebbi személyes kapcsolatba is kerültünk a felvidéki Nagytárkányban, amikor a Magyarok Világszövetsége szervezésében emléket állítottunk a pozsonyi csata ezer-századik évfordulóján. A Világszövetségben az elnökségben, a Trianon újraértékelése programban és a stratégiai bizottságban is kalapot emeltünk bölcs tényfeltárása és útmutató meglátásai előtt. Együtt tettünk fogadalmat a Szent Korona előtt az Országházban, hogy ennek igazságát kívánjuk szolgálni. Nem Lucifer reflektoraival, nem a szemfényvesztés mozijában, hanem a keresz-

tény magyar műveltség és szellemiség fényével megvilágítva a történelmet, hogy a propaganda homályában tévelygő népünk meglássa és felismerje valódi múltját, helyét és helyzetét. Csak ez a világosság lehet alapja annak, hogy egyre többen sorakozzanak fel az igazságtétel óhaja mellé.

Drábik maga is elmondta, hogy mennyit kellett kutatnia könyvekben, levéltárakban, visszaemlékezésekben, hogy az elszórt igazságmorzsákból összerakhassa a teljes képet. Tudta azt is, hogy nem lesz könnyű feladat mindezt egy szélesebb közösség számára elfogadhatóan felmutatni, mert nem erre nevelték, nem erre tanították a kommunista diktatúrákban felnövekvő nemzedékeket, ám a liberálisnak nevezett haszonelvű társadalmak számára is kényelmetlen, ha leleplezik valódi üzleti szándékaikat, amelyek a hamis jelzők – demokrácia, szólásszabadság, nyitott társadalom, szabadpiac, másság tisztelete, tolerancia stb. – mögött állnak. Ahogyan ő is mondta: a nyugati országokban a keresztény jövőképet kijátszották egy ateista-agnosztikus szekularizációval, és a nemzet helyett csak lakosságról szólnak. Ennek elfogadtatására találták ki az EU-t, hogy terelhető csordaként vezethessék ezt a térséget a szellemi vágóhídra, hogy hűségese alattvalóként vagy adósrabszolgaként szolgálják ki az új világrendnek nevezett pénzügyi háttérhatalmat.

Mindezek fényében tárta elénk az elmúlt két évszázad során a magyarság felszámolásának szándékával megindított folyamatokat: a Habsburgok kollaborációját, a szándékos feszültségkeltéssel kirobbantott világháborúk alatt hasznot és befolyást szerző cionista terrorszervezet ármánykodását, Magyarország feldarabolását, eladósítását, szellemi elsilányításának módszereit.

Ki is volt ez a szellemi nagyság?

Egy kőbányai másfél szobás lakásban cseperedett fel, egy kilencgyermekes családban. Csellistának készült a zenegimnáziumban, ám '56-ban a kezét ért sérülés, majd testvére disszidálása miatt is másféle pálya felé indult. Filozófiát tanult, majd jogot végzett. A hatvanas években próbált olyan munkakörökben elhelyezkedni, ahonnan nagyobb kitekintést kaphat a világra. Mondhatnánk úgy is, hogy helyezkedni próbált, eladni tehetségét, ám végül 1980 táján disszidált,

és tíz évig dolgozott a Szabad Európa Rádiónál. Kapcsolatokra tett szert, és hozzáférési lehetőségeket kapott sejtéseinek megválaszolásához. Hazatérése után, a kilencvenes években kezdte publikálni kutatásainak eredményeit. Könyvcímei is jelzik témaköreit, amelyeket az érintett rétegek (pénzügyi, gazdasági körök) leplezni igyekeznek, és a nagyközönség előtt összeesküvés-elméletként próbálnak bagatellizálni. Például: *Uzsora-civilizáció, Orwellia, A pénz diktatúrája, Tudatmódosítás, Világzsákutca, Korszakováltás – Alvilágrend vagy Világrend, Miért kellett meghalnia a három Kennedynek?, Kié a magyar állam?, A sötét újkor stb.*

Az ellene és írásai ellen indult rágalomhadjárat is azt mutatja, hogy műveivel és előadásaisal a világhódító háttérhatalom elevenjére tapintott. Amikor pedig a Magyarok Világszövetsége révén lehetőséget kapott, egyre szélesebb kör számára tette nyilvánossá felismeréseit a pénzhatalmi világelit társadalomromboló haszonelvű ténykedéséről. Az elmúlt egy évtizedben pedig – amikor nagyhatalmi szinten is fény derült a háborúcsinálás és erkölcsrombolás sötét pénzügyeire

Fotó: Magyarok Világszövetsége

Drábik János
(Budapest, 1938. június 9. – 2026. január 4.)

– egyre magasabb fórumokon válik nyilvánvalóvá, hogy ezek a háttér-manipulációk nem kitalált elméletek, hanem egy célirányosan és módszeresen eltervezett és támogatott gyakorlat részei. Nem csoda, hogy mindezekről mindig átszellemülten, vehemensen, szinte a ködösítő hazugságok miatti felháborodás hevével adott elő.

2019-ben, amikor az európai parlamenti választások előtt az Egységes Magyar Nemzeti Néppárt színeiben meghirdette a „Vesszen Trianon!” programot, a párt indulását adminisztratív eszközökkel akadályozták meg a háttérből. Sejtethető, milyen pénzeszközök megmozgatásával manipulálták az ellehetetlenítést. (Saját tapasztal

talatból ismerve a helyzetet: Magyarország egyik településéről a postai úton expressz és ajánlott küldeményként feladott levél csak 6 nap múlva érkezett meg a hitelesített okmányokkal az MVSZ címére, fél nappal a lista leadása után...) Szinte igazolva annak a paktumnak a hitelességét, amelyről hivatalosan azt állítják, hogy nincs!

Drábik János személyes, fizikai jelenléte ugyan megszűnt, de az általa feltárt és közzétett ismeretek megkerülhetetlen támpontjai lettek népünk huszadik századi történelmi kutatásának. Hálát adok a Teremtőnek, hogy őt és műveit megismerhettem, és hogy ő is szellemi társaságába fogadott.

Doroszlói leány gyászruhában, 1960 táján

„Ki viszi át” – „a túlsó partra”?!

(Adalékok a Nagy László-inspirációk történetéhez)

Az elmúlt esztendőben, 2025-ben Nagy László születésének századik évfordulóját is ünnepelehetjük. A centenárium újólag megerősíthetett mindenkit abban, hogy a sokoldalú költőgénusz lírája a magyar sorsirodalmi hagyományban gyökerező profetikus-vizionárius költészettípus olyan kiemelkedő mintaképe, amely hosszú évtizedeken át termékeny ihletforrásként befolyásolta későbbi nemzedékek meghatározó eszmei-poétikai áramlatait. A „ki viszi át” költői kérdésének emblematisz szóképéhez kapcsolódva állapítható meg, hogy az ő értékvilágát napjainkig számos jelentős lírikus örökíti és menti át – vagyis „viszi tovább”, időben is a „túlsó partra”, a jövőbe.

Ez a népi kultúrából felnövekvő poézis ugyanis örök érvényű szuggesztivitással képes az archaikus közösségi érzésvilág legősibb rétegeit mozgósítani az elidegenítő jelenkor ijesztő és zűrzavaros körülményei közepette is, s a népi és a magaskultúrát egyeztető szellemi szintézist teremtve a „bartóki modell” szerint döbbsenteni rá ember voltunk, az emberi minőség semmilyen történelmi viszonyok között sem feladható lényegvalóságára. Az ikonikus versben a „Szerelem” képletes fogalmába sűrített humanitás teljes és valódi (ön)értéktartományára, a szeretet, a hit, a remény, az igazság abszolút, időtlen és feltétlen megőrzendőségére. A legfőbb szellemi-művészi rokonait a sugaras „Nap fia”, az „elárvult aszkéta mester” Csontváryban, a „Mindenség zenéjét” mérő Bartókban, a „glóriás”, a „kintől bélyeges” József Attilában megtaláló poéta hitvalló alapüzenete, hogy „a költőnek minden áldozatvállalás árán is kötelessége megóvni az értékeket, megmenteni a művészi eszményeket”.¹

Nagy László folklorisztikus-mitologikus (sajátosan érzékletes és szemléletes, s a népi expresszionizmussal és a népi szürrealizmussal is mélyen összefonódó) világképében a jó és a gonosz erők harca a paraszti életvilág izzó konfliktusain és örök tanulságain keresztül intenzív drámaisággal, romantikus erkölcsi pátosszal és mágikus („bűvölő-bájos”) sugallatossággal övezve domborodik ki. Szimbolikus események és jelek stilizálása, rituális, szinte sámánisztikus, révületes nyelvi emelkedettség és sűrűség fokozza, feszíti a mitikus, szakrális, kozmikus küzdelem minden átható látomását, s így hangsúlyozódik a hiteles költői szó morális fenségessége és a költő ünnepies tántoríthatatlansága, a felismert fenyegető létromlással szembeni etikai integritása és küldetéses engesztelhetetlensége. Ilyképpen a *Menyegzőben* például – a Nagy László-i világszemlélet és művésziesség egyik csúcsműveiben (jellegzetes „hosszúversében” vagy „hosszúénekében”) –, amelyben egy tradicionális esküvő és lakodalom dramatikus-szertartásos jelenetsorának egyedi szituációja tágul egymással összezsápoló univerzális lételveket kivetítő monumentális vízióvá. Fantáziadús képzetrengeteget mozgósító freskóvá. Megrázó ősenergiák összeütközése zajlik: a jegyespár archetipikus alakja a mindenkori tisztaság, a genuin szépség, az őszinteség és igazság, az erkölcsi épség és méltóság eszméjét, ideálját jelképezi és testesíti meg, ellenállva a környezet alantas kihívásainak (W. B. Yeats szavával: „mocsár és vér minden bonyodalmának” – *Bizánc [Byzantium]*; vagy ahogyan Nagy László fordította az ír szellemóriás *A második eljövétel – The Second Coming* – című versében: „Vérszutykos ár csatangol s mindenütt / megfúl az ártatlanság ünnepe”). A menyasszony és a vőlegény szoborszerű mozdulatlansága azt is jelzi, hogy a valóságban az eszményeket mindig érzéketlen és ellenséges közeg veszi körül, tehát az igazi értékeket rejtteni, védeni, óvni kell, s megőrzésüket csak az ilyen állóképszerű megszilárdulás biztosíthatja. A mátkapár egyesülése valamifajta szent (heróikus és igézetes) szövetséggé nemesedik, ket-

ten egymásban is megerősítik az értékmentő eltökéltséget – „arccal a tengernek”, „szoborrá” öntve és feszülve. A valódi népszokás érzéletes megjelenítése, a végtelen tenger és a csillagok távlataiban kibomló mindenség dimenziója, a reális és a képzeleti szemléletformák tágassága olyan elementáris üzeneteket és jelentéstartalmakat hordoz az örök idejű emberség (érzelmi, antropológiai, értékelméleti és szerelemfilozófiai értelmű) megmaradásának törvényszerű szükségességéről, amelynek lenyűgöző hatásereje hosszú időnkig gyűrűzött tovább a kortárs magyar költészet vonulataiban.

S ha a *Menyegző* a hatvanas évek egyik kiemelkedő „kultuszversévé” vált, a hetvenes években ennek egy méltón katartikus téma- és motívumvariációja, mondhatni, párkölteménye keletkezett: Szilágyi Domokos *Tengerparti lakodalom* című poémája. (Amelyben a mozgalmas és expresszív lakodalomleírásnak például a csujogató indulatszavaiban és az azok sodró lendületében megnyilvánuló utalásos szövegközisége az egyetemes sors- és emberiséglátomás összetettségével töltökezik.) Világlátás, műfaj, stílus rendkívül bonyolult belső hasonlatosságaival áll tehát rokonságban egymással e két remekmű. Mindkettő összefoglaló igényű gondolati-filozófiai szintézisköltemény, robajló képek zuhatagában koncentráló hosszúverses létösszegzés, emberi és kozmikus sorshelyzetek archaikus-időtlen távlatú mitologizációja. A *Menyegző* olyan látomásvers, amelyben az „arccal a tengernek” bemutatott, „fenséges elszántsággal védett teremtő tisztaság”² a „poláris létértékelés, a küzdő-önheroizáló emberi elv”³ ősmítoszi struktúrái és asztrálmítikus kiterjedései révén egyetemesedik és állandósul. A „mítoszok ősi atmoszféráját: hősképét, univerzális szellemét, teremtő indítékait, szoláris szimbolikáját, bináris osztályozását újjáélesztő” mű; egy „diktatorikus, emberi kiteljesedést gátló, korábban népére sortüzet nyitó, majd százakat börtönbe vető és folytonosan világkatasztrófával fenyegető kor ellen az archaikus mítoszok eszmei és képi eszköztárát bartóki erővel mozgósítja benne Nagy László nagy erejű líraisággá” – a „teremtésmítoszi alapelveket” ragadva meg.⁴ S az abszolúttal érintkező értékállítás döntően a szakrális méltóság és határtalan teljességigény (mint eszményi törekvés) szoborszerű mozdulatlanságának, illetve az

alantas vágytobzódás elszabadulásának morális összemérhetetlenségében vetül ki. Értékeszmény és értékromlás-értékrontás apokaliptikus ütközésének drámai közegében és légkörében. A rítus, a szertartás, a misztérium imaginációjának kimelevítő téridői végtelenségében. A statikus rendíthetlenségbe zárul ilyképpen a tragikus-hősies eszményóvó akarat, az értékszembesítő örök emberi küzdelem.⁵ S eme mélyreható folklorizmusból táplálkozó egyetemes szenzibilitás vagy szenzibilis egyetemesség számára, „mint a bartóki zenében, a modern törekvések adják a távlatot, a rendező normatív elveket, a népiség pedig az ősi forrásokat, s a minden emberben közös emlékezetet”.⁶ A *Menyegző* „az ellentétes világtendenciák ütközését egyetemes lét-drámaként érzékelteti”; így tehát az „értékhiányos valóság és valósághiányos érték, eszmény és valóság, idill és tragikum, szakrális és profán, pátosz és ironia kettősségeiből épül fel Nagy László legtökéletesebb hosszú éneke, mint a paradoxális érték szerkezet modellje”.⁷ „Nagy László egy egész világért perel, s mert magában hordja ezt a világot, kénytelen küzdeni a megrohasztására törő romlás ellen”; a polaritás ezért „kiélezett, egyszersmind mélyen ambivalens is, hiszen egy boldogságvonzású ünnep közegében örvénylik itt a romlás”.⁸

A *Menyegző* az autentikus emberi fenomén alapp princípiumát méltóság és méltatlanság folytonos szembenállásában, harcában úgy modelálja, hogy a „két emberi csillag” – a „fenség”, az „örökös láng” „márványlap-arcél”-űvé kristályosodott, szoborrá feszülő-öntődő megszemélyesülése – számára a tenger abszolút értékhorizont és ideálképzet, a végtelen teljesség, a mindenség hívása és igézete. „Igazi násznagy”-ként mintegy az abszolút létminőség eszményövezete, csillagfényköre, kozmikus glóriája. A küldetés aureolája és önerősítő igazsága. A *Tengerparti lakodalomban* ehhez képest a tenger elsősorban a személyiség erkölcsi őselvén túli, az emberi faj egészét közvetlen kozmikus-biológiai értelemben is meghatározó arkhé, metafizikai és embertörténelmi őselem. A menyasszony itt nem statikusságában, hanem mozgásában, extatikus termékenységi táncában valósul át időtlen életjelképpé. A mindenható természeti-vitális folyamat irdatlan tempójába, elementáris áramába olvad a menyasszonytánc, s maga a menyasz-

szony nemcsak szemléletében, morális igényében vagy apoteózisában, hanem létében, testi-lelki mivoltában is azonosul a vízzel, a tengerrel. Személyessége voltaképpen a feminin jellegű megvalósult univerzum mitikus vetülete – a világmindenség, s benne az emberi nem, a genus eredete és kontinuitása: „Viszik a menyasszonyt, sej, a menyasszonyt, viszik, viszik, viszik, / tengernyi fátyla, sej, a láthatáron uszik, uszik, uszik, / az uszálya fehér felleg, sej, sűrű fehér felleg, / menyasszonyi uszályt, sej, sűrű fehér uszályt ájtatos szelek emelnek, / a menyasszony göndör fürtjét, sej, szögszín fürtjét kacskarintják szellőviháncok, / viszik a menyasszonyt, sej, a menyasszony tenger hullámaival járja a menyasszonytáncot, / hajladozik a homokon, sej, hajladozik a hanga, / hullám karján hajladozik a menyasszony”; „ropja a táncot, sej, a lakodalmi táncot ropja a föld, víz, tűz, levegő, minden elem, / ropja a táncot, sej, a szokottat, friss-dühösen a történelem, / csillagos égbolt villog odafönn, sej, vele zölden a tenger is ég”; „rogyjon az ég rád, sej, szóljon a szférák talp alá való muzsikája, / az a legény most, sej, ki a menyasszony tenger iramát reggelig állja, / itt a menyasszony, sej, a menyasszony, végtelen öblű, thalatta, thalatta, / ruháit rendre leszórja a Föld, sej, termékeny tenger alatta, alatta”; „fölfakadó víz / áttör a szennyen”. A természeti elemek nyilvánvaló életmegtartó hatalommal bírnak: „kushad a koncert, elemekéért, kushad mohón az emberiség”. A látomást energikussá a történelmi időiség, a világtörténelmi (a „történelem egészére”⁹ kiterjedő) időáramlás dinamizálja – s a genezistől az apokalipszisig, a származástól az önelvesztésig, a bőséges-virulens kezdettől az elszáraztató végig – a meg nem becsült természeti önazonosságtól való sivar-élettelen elszakadásig – jutó hanyatlásfolyamat visszafordíthatatlanságának keretében: „kiisszszuk a tengert, sej, de kiisszszuk, szájunk szikkadt, bendőnk telhetetlen, / itt a menyasszony, sej, hullámok karján, világ ölében, itt az egyetlen, / ragadja az ár, sej, tengermély az ágyhely, világ ha kihál”; „megfertőztettek, sebeztek rajban, aj, kivilágos éjjelek, és / szúr a sugár is, aj, átszúr rajtam közömbös hegygel-élel e kés, / virrad a tenger, aj, végtelen öblű thalatta, pirkad a, pirkad a part, / melyet a násznép, aj, csuda násznép a sötétségből ki- és kikapart, / hozzák a menyasszonyt, aj, vissza az asszonyt, jön, jön a koravén, szeplős gyermek, /

fővenyre vetődött moszatoktól, aj, kikönyörögni egy kis kegyelmet, / kiittuk a tengert, aj, fenékgiglen, halait megettük, nyaltuk sóját, / csupasz mederben, aj, gurulnak itt-ott tátogó, céltalan, bilincstelen bóják, / elapadt a dagály, aj, elakadt minden, vízen átvádló, cirmos hajó és / nagy fene cirkáló, aj, polipdögökre tátog az ágyúnaszádon a lőrés, / ős elemünk, aj, ős anyaméhünk, meddőn maradtortelmű bánat, / nincs tenger, nincs sziget, aj, nincsen part sem, anyányi árnyak futnak utánad”; „kihált a menny, aj, ki a pokol, jaj, kiittuk a tengert, végtelen a part, / kóválygunk hosszán, új menyasszonyt hozván, ki talán mégis, aj, tengert akart”. A virradat az ősmélységektől eltávolító sorsromlás metaforája, a semmihez közelítő „kóválygás” pedig az abszurd reményvesztést érzékelteti („se halni, se lenni”). Mindazonáltal egy „új menyasszony”, a feltétlen szükségességével halvány lehetőséget is sejtető újjáteremtődés, megújulás jelképe talán oldja is a lezárulás végérvényességét. A költői nézőpont mindenképpen a lét- és értéksorvadást, az önelidegenítő devalválódás és degenerálódás előrehaladottságát konstatálja,¹⁰ olyan pozíciót vesz föl, amelyből meglátható és megítélhető a történelmi lét tragédiája. S ez az a modern és a klasszikus magyar sorsköltészetbe szervesülő világmép, amely a jelentéssokszorozó perspektívátágítás révén is „holt-súlyos” igazságokból építkezik, s a szellemi-erkölcsi szövetkezés esélyének őrzésével a humánus egyetlen hitelesen fenntartható létkompenzációját szolgáltatja – a világ (N. Pál József kifejezése szerinti) „végső elrongyolódásának”¹¹ ellenében.

Nagy László személyiségének és alkotóművészetének korokon és tereken, határokon és háttartalanságokon keresztül is átívelő kisugárzása természetszerűleg ért el az erdélyi, székely-, sőt csángóföldi magyar kultúra vidékeihez és szféráihoz is. A kölcsönhatások közte és az erdélyiség jellegzetes archaikus népi és historikus kulturális hagyományait átörökítő írók (Tamási Áron, Sütő András, Páskándi Géza és mások) között rokon szellemiségű művekben s a szorongató közös nemzeti sorskérdéseken töprengő, aggódó lelkiület hasonló megnyilvánulásaiban sokrétűen felmutatható. Még az olyan jelképesen sorsszerű és végzetesen tragikus pillanatokban is evidenciává vált ez a kapcsolódás, amikor 1976-ban Nagy László Kolozsvárott a Házsongárdi teme-

tőben az általa „fényesen kényes szellem”-nek nevezett Szilágyi Domokos fölött mondott katarikus gyászbeszédet (*Aki szerelmes lett a halálba*),¹² s utána pedig Sütő András 1978-ban Nagy Lászlótól (a „nyelvében bujdosó a versben bujdosó”-tól) búcsúzott Budapesten a farkasréti temetőben (*A költő szívet hasogató Gondja*).¹³

Újabban (2015-ben) pedig megszületett a *Menyegzőnek* egy egészen mai korhangulattal telítődő továbbírása, parafrázisa, formaváltozata is: a szintén erdélyi (székelyföldi) Fekete Vince *Hőkamera* című bravúros költeménye. Ebben a groteszk lírai látletben a költő a tradícióvesztés (a nyomorúságos, bizarr elembertelenedés) szárnalmas jelenségeit, az újabb lehangoló stádiumába süllyedő jelenkorra jellemző silány duhajkodások (pénzközpontú) álságait vagy a hagyomány torzult értékmaradványai között fulladozó lakodalom nyers-vulgáris életképeit festi föl, amikor a fiatalok arccal már nem a tengernek, hanem a tivornyázó násznépnek ülnek ott párban a falusi kultúrházban, s amikor „minden fordítva van most ami fehér máskor / az fekete [...] ami sötét volt az világos ami világos az sötét”. A vers Tóth Erzsébet szerint is mintegy a Nagy László-mű „inverze, negatívja. Kíméletlen mai szem, megtépzott lélek tudósít a menyegző végtelen színpadiasságáról, ürességéről. Néha úgy érzem, Nagy László verse színesben íródott, a mai utódé fekete-fehérben”.¹⁴ Kitüntetett, korszakjelző szerepét többen is kiemelik.¹⁵

S még egy eklatáns példa a motívum hatás-történeti továbbélésére egy másik kortárs költőnél, Szőcs Gézánál, akinél pedig fanyar elégi-kussággal idéződik fel a szülőföld, a tenger és a lakodalom mindenséglátomása – Szilágyi Domokosra emlékezve, akinek életébe „belefért 38 esztendő, egy enciklopédia, a naprendszer összes folyóinak hossza, folytonos sírás és sírásás és egy véget nem érő tengerparti lakodalom. Mi is erre a menyegzőre, keresztelőre és temetésre gyűltünk össze itt a nagysomkúti tengerparton”.¹⁶

*

Izgalmas poétikai sokrétűséget eredményez, ahogyan Szilágyi Domokos neoavantgárd, neoexpresszionista – és gyakran deheroizáló –

beszédmódja (és sziporkázó nyelvjátékossága) magához vonzza és hasonítja a Nagy László-féle bajvívó indulatok felajzott, felcsigázott hangzatait.¹⁷ Ahogyan ezeket a reminiscenciákat és utalásokat „átsajátítja”, s önnön hanghordozásában rímelteti a rájuk rezonáló gondolati és verstani alakzatokban. Az egyik adys intonációt hevítő korai Nagy László-vers így korhol és háborog: „Ebek a magyarok, / ebek, ebek, ebek, / hűségétől ugatnak, / bajtól nyüszítenek. // Kócos komondorok, / nagy posza agarak, / pici pulik egymás / szívének ugranak. / Ha majd bundájukat / pörkölik istenek, / akkor meghuzódva / újra nyüszítenek” (*Ebek a magyarok*). Ugyanez a fájdalmas, kínkeserves (önemészítő-önostorozó) ambivalencia forrósodik föl Szilágyi Domokos kései – s mottóként Vörösmartyt és Petőfit idéző – *Magyarokjában*: „Bárgyú zsiBADATBAN, / másfélezer éve, míg vihar / zúgott körötte (tudniillik / a szellemé), ül bávatag; / igricei – míg múlton múlik / az idő – fölvonítanak / olykor”; „cigány egy nép, nem tesz, csak jajgat”; „Önkéntes gladiátorok: / egyik a másra acsarog / és támad újra, újra, újra, / s az öregisten hüvelykujja / lefelé bök – rajt, hejjuhujja!” – Nagy László megrendítő képzetűrítése – a „dült hiteknek kicsoda állít / káromkodásból katedrálist” (*Ki viszi át a Szerelmet*) szállóigéje – Szilágyi Domokosnál így visszhangzik: „káromlom az összes isteneket / – ennyi az enyém – rabbá-szabadultam” (*Rab*). Sokatmondó adalék, hogy éppen a drámaiság lényegéről valló, *Dráma és legenda* című 1939-es esszéjében így határozza meg a lélek viharzásainak mibenlétét Németh László: „istenkáromlás az istentiszteletben, ez a dráma ingere Prométheusz és Szophoklész óta. S ez még inkább Shakespeare-nél. Itt szinte táncolnak már az oszlopok, s a szilaj emberháborgás hányja hullámain.”¹⁸ S klasszikus, korszakos versében így vall Illyés Gyula is – *Bartók* zenéjéről: „káromlással imádkozó, / oltárdöntéssel áldozó, / sebezve gyógyulást hozó, / jó meghallóit eleve / egy jobb világba emelő zene”. Áprily Lajos egy Reményik Sándornak küldött levelében fűzi össze a kétirányú indulattartalmakat: „tanítottam és szerkesztettem, imádkoztam és káromkodtam”.¹⁹ Kiss Tamás Utassy Józsefnek címzett levelében írja: „Bizony, káromkodós emberek az

Isten emberei.”²⁰ Oláh János szerint: „Az Isten akkor van veled, / amikor megtámad a csönd. [...] Kárhózat ez, vagy irgalom” (*Elveszett motívum*). Döbrentei Kornélnál is vegyes a dacos düh és a magamegadó áhítat: „föltartott kezem égbedőfött fohász!” (*Meztelenül*). Aztán Nagy Gáspár is így emlékezik dunántúli szülőfalusi gyermekkorára: „káromkodó és imádságos szavak voltak az első »nyelvemlékeim«.”²¹ A hajdúsági Kertész László *Szerelmünk ez a föld* című poémájába szövi kesergését „sírásból és vigalomból, / káromlásból, hiszekegyből”. A dunántúli Szigeti Lajos ezt kérdezi: „Művészember hangos fohásza / miért fullad káromkodásba?” (*A teremtés kényszere*). Az erdélyi Markó Béla így mondja: „Káromkodásig mormolok / imádságízű szavakat” (*A vétek is*). Farkas Wellmann Endre (szintén Erdélyből, Kányádi Sándor tiszteletére írott versében) kéri az Urat: „a káromkodáshoz adjon új erőt / s az imádkozáshoz adjon halk imát” (*Üdvözet*). A nagykunsági Erdei-Szabó István esdeklő himnikusan siratja élet-halál harcát vívó nemzetét, ekképpen: „Ez az árva, világfordító nemzet, / aki szent királyokat és emberfőket nemzett [...] Most itt áll újabb roppant csapások / súlya alatt, / mint aki végleg magára maradt, / akinek már imája is káromkodásba torkoll” (*Van-e kiút, Istenem?*). A bihari Pataki Istvánnál: „héjjakarom vagy lágy pihe / s bennünk káromlás vagy Ige” (*úgy kelle-ne*). A szatmári Oláh Andrásnál – Petőfire, Adyra, Nagy Lászlóra utalva: „dudva muhar és dúlt hiték / te átokverte kis sziget / káromlásból katedrális / Pustaszertől Segesvárig” (*Ezredvégi ugar*). A Debrecenben élő Vitéz Ferenc önmegszólításában: „egyszer imádkoztál / máskor átkozódtál” (*Harmincegy – 51*). A kárpátaljai Nagy Zoltán Mihály verses regényének hőse (*Túl a fényeken*) így próbálja erősíteni borongó, önmagával, közösségével, sőt Istenével egyaránt perlekedő s a mindet egyszerre korholó hitét: „pásztortalanul csámborogva / elsatnyul, kivész belőle / a létküzdelmekben évszázadok alatt / imádsággal vagy káromkodással, / de mindig hatalmas életösztönnel / megnyilvánuló / létakarát”. S a székelyföldi Ferencz Imre szintén így riadozik *Csángók* című versében: „Uram a nyelvünk szétporlad szét-esik / és még káromkodni sem fogunk tudni / a Te dicsőségedért!” Lászlóffy Csabánál pedig a megidézett nagypapa „makacsul káromló termé-

szetével / együtt istenhitét is visszanyomta a vén utazó- / láda nyikorgó hasfala mögé” (*Emberlő-vedékek elégiája*). És valóban, olykor „hőbb és igazabb imák” az „átkozó szavak” is, mint „az álszentek langyos könyörgése” – amint *Isten-káromlás* című védőiratának zárlatában (1917-ben, a „nagy háború” idején) már Babits Mihály leszögezte.²² (Ugyanakkor *Fortissimo* című versremekében poétikusan is igazolva ezt.)

S megint Nagy Lászlóra rimelő ritmusparafrázisként is olvasható Szilágyi Domokos kései költeménye, a *Megvert az Isten*: „Megvert az Isten / étellel. / Meg a szerelem: / élnem kell. / Meg a halál is: / félnem kell. / Megvert az Isten / étellel. // Meg a poézis / vallással. [...] Föld alatt dől el, / nem másutt, / föld felett, füstben – / nincs már út”. Jellegzetes Szilágyi Domokos-i létfilozófiai számvetés ez, a játékosság groteszk-rezignált iróniájával, a lét és nemlét, élet és halál, föld és ég dimenziói közötti kiúttalanság – választás nélküli determinációt és transzcendens választalanságot²³ egyszerre demonstráló – végszituációjáról. A kozmikus magány, magáramaradottság egzisztencialista mélységű sorsnyomorúságát az önironia vibrálása, a játszi szellem könnyedsége, a lélek titkos energiája ellenpontozza: sőt búvöli, stilizálja, éneklí. Bizarr dallamossággal, amelynek ritmikus-ütemes menete szótagszám, rímképlet szerinti pontossággal megegyező formában játszik rá Nagy László bájosan naiv, gyermekien tiszta és egyidejűleg kérlelhetetlen emberi méltóságot sugárzó dalszerű fohászára, népies köszöntéses könyörgésére, az *Adjon az Istenre*: „Adjon az Isten / szerencsét, / szerelmet, forró / kemencét, / üres vékamba / gabonát, / árva kezembe / parolát”. Még a versek első sorában szereplő istenképzet is részint analóg (amennyiben a befolyásolhatatlan abszolútum rendelkezésének öntörvényűségét, az emberlény kicsinységét jelzi) – s mégis mennyire két külön szuverén költői világot, világszemléletet tud felidézni. Az egyik (Nagy Lászlónál) a folklorisztikus, „pogány” életöröm – élethit és életkultusz –, egyfajta heroikus vitalizmus és magabízó moralitás hangulatát árasztja, a másik az abszurd kiszolgáltatottság szarkasztikus rémületét. Amely az iszonyat fanyar-gunyoros, önlefokozó és alulstilizáló önreflexióját József Attilá-s hangvétellel közvetíti; s ezt a kapcsolatot Kántor Lajos is nyomatékosítja

a hetvenes évek Szilágyi-lírája kapcsán²⁴ („Fekszem, virrasztok / megverten. / Balekség díját / megnyertem. / Ostobaságét, / én, marha. / Lettem ilyen kész- / akarva. // Lettem, hát lettem, / nyöghetem”; „Lettem, hogy legyek / végtére / ország-világnak / cégére”; „Vagyok. És ez is / valami”; s ez tehát összevethető ezzel: „Éltem – és ebbe más is belehalt már” – József Attila: *Kész a leltár*).

*

Kiábrándulások, veszteségek, megcsalások korában Nagy László személyes és művészi példája remélhetőleg még inkább helyzetmegvilágosító pozícióba kerülhet, a szólás, a cselekvés, az emberség hitelességét és tisztaságát

együttesen mintázva. Hatalmas értékszomjúság található enyhítő és igazoló jelképre ebben az ihletett és ihlető, korszak-meghatározó és időtlen humanitásról tanúskodó költészet-, nemzet- és embertörténeti jelenségben. Csoóri Sándor szerint „ezen a szóra, hitre és emberi tisztességre kiéhezett földön elkezd növekedni azok száma, akik őt megérdemlik, s akiket ő is megérdemel”.²⁵ Szemben azokkal, akik a hitványság torát ülik; mint Buda Ferenc vallomások látomásában:

„Örökségeden, a befelé határtalan Szabadság szikkadt kenyerén megosztozunk: maradjon elfogyhatatlan étünk. Pirinyó morzsája is édesebb mindannál, amit a jóllakottak terített asztala kínál.

Dögvészes parton a terített asztal ott áll ma is. Dúl a vendégség körülötte. Minden kísértés pedig a Te kezéd által megjelöltetett.”²⁶

Jegyzetek

¹ SEBŐK Melinda, *Kisportrék a második világháború utáni magyar irodalomból IV.*, Agria, 2018/3, 86.

² GÖRÖMBEI András, *Nagy László költészete*, Debrecen, Kossuth Egyetemi, 2005, 379.

³ JÁNOSI Zoltán, *Nagy László mitologikus költői világa*, Miskolc, Felsőmagyarország, 1996, 322.

⁴ *Uo.*, 321–322.

⁵ „Múltból jövőbe hidal az elszántság, az évezredek át megújuló szándék.” SZÉLES Klára, *Nagy László himnusza* = SZ. K., *A létté vált hiány*, Miskolc, Felsőmagyarország, 1995, 27.

⁶ CZINE Mihály, *Magyar irodalom a huszadik században*, Bp., Kortárs, 2001, 158.

⁷ KÖDÖBÖCZ Gábor, *Nagy László költői világképe hosszú énekei alapján, különös tekintettel a Menyegzőre* = K. G., *Értékvilág és formarend*, Miskolc, Felsőmagyarország, 2003, 136–137.

⁸ KISS Ferenc, *Menyegző* = K. F., *Írások Nagy Lászlóról*, Bp., Püski, 1993, 88–89. – Ld. még főként VASY Géza, *Nagy László-tanulmányok*, Veszprém, Mikszáth, 1993; Uő., *Nagy László*, Bp., Balassi, 1995; Uő., *Nagy László*, Bp., Elektra, 1999; TÜSKÉS Tibor, *Nagy László*, Bp., Szépirodalmi, 1983; TOLCSVAI NAGY Gábor, *Nagy László*, Pozsony, Kalligram, 1998; JÁNOSI Zoltán, *A Csodafüszarvas*, Iszkáz, Nagy László Szellemi Öröksége Alapítvány, 2003; Uő., „Szólitlak, hattyú”: *Válogatott írások Nagy László életművéről*, Bp., Magyar Napló, 2006; „Inkarnáció ezüstben”: *Tanulmányok Nagy Lászlóról*, szerk. TASI József, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 1996; *Havon delelő szivárvány: In memoriam Nagy László*, szerk. GÖRÖMBEI András, Bp., Nap, 2000.

⁹ BEZZEG János, *Szilágyi Domokos: Tengerparti lakodalom*, Jelenkor, 1979/6, 575.

¹⁰ „Mi lesz a világgal, amely nem vers, nem szó, szabályai nem a végtelen könnyűség, a nyelvben, a versben fellelt szabadság szabályai?” MARKÓ Béla, „*Játsszuk, ami nincs, de lehetne*” (*Szilágyi Domokos: Tengerparti lakodalom. Hátrahagyott versek*) = M. B., *Az erdélyi macska*, Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 2010, 54.

¹¹ „Szilágyi Domokos lírája e földhatatlan teremtő és világbíró vagy útjának és az út következményeinek a végsőig következetes végigjárása, s mint ilyen, önmagával szembeni irgalmatlanságában a magyar irodalom történetében talán egyedüli. [...] Szilágyi Domokost – többek közt – az a Nagy László búcsúztatta el, aki a szelektáló köztudalom, meg a párbajozó csoportok önreprezentációja szerint a másik (ti. a képviseleti, vagy a vátesz magatartást preferáló népi-nemzeti) »oldal« szimbolikus alakja lett. Tény: aki ma vitán felüli példának tudja az egyiket, inkább kétellyel néz a másikra – vagy a híveire, követőire legalábbis. Pedig ha valakik, akkor ők aztán valóban összetartoztak, s nemcsak annak okán, hogy Szilágyi a legnagyobb élő költőként éppen Nagy Lászlót nevezte meg, vagy hogy – mint életének közeli tanúi elmondták – a *Deres majálist* lemásolta kézzel – állítólag! – egyetlen éjszaka. Nem a poétikai karakter s a két világkép azonossága fűzte őket össze igazán, hanem az inkább, amit nekünk is oly sürgősen vissza kellene perelnünk. Ők még tudták ugyanis, hogy vérre megy a játék, számukra az irodalomnak volt még tétje, miként a kimondott szónak s az életnek is. A különbség persze tapintható, s nem csak abban, hogy amíg a szóképektől Szilágyi egy időre elköszönt, addig az idősebb poéta a maga metaforáihoz haláláig ragaszkodott. De abban már igen, hogy amidőn – úgy a század hatvanas éveinek közepétől – a *Menyegzőben* is verssé formált morális csalás nyilvánvalóvá lett, s az érték tudat, meg az érték érvényesítésének lehetősége – illetve az ebben való hit – egymástól távolodni

kezdett, a hatalmak vájta határon inneni költőtárs makacs értéktudata – az új formák megannyi változatát is keresve bár – továbbra is sértetlenül megmaradt. Az ő utolsó egymásfél évtizede a visszaperlés avagy a folytonos értéktanúsítás mind keserűbb utóvédharcának jegyében telt, ezt tette akkor is, amikor költőtársa koporsójánál prózaverssel búcsúzott (*Aki szerelmes lett a halálba*). »Haláloed a pazarlás ideje már. A megtartók jöjjenek, igen« – mondta Nagy László akkor. Szilágyi Domokos számára az említett elmozdulás önnön értékbiztonságának a szétporladását jelentette, így ő – mivel az Istentől való kegyelemen bízni nem tudott – a világ végső elrongyolódásáról adott hírt, vigasz nélkül ugyan, de illúzióktól mentesen. Két egymást kiegészítő, de egyaránt nélkülözhetetlen morális és költői tanúsítványa ez sorsunknak: annyi bizonyos, mindkettőbe bele lehet halni. Vagy a szív szakad meg, vagy az élet iránti bizalom fogy el végleg. Mindkét halállal mi [...] lettünk kevesebbek.” N. PÁL József, *Szeretett volna élni 2000-ig: Szilágyi Domokosról – huszonöt év után* = N. P. J., „A megtartók jöjjenek...”, Miskolc, Felsőmagyarország, 2004, 210, 217–218.

¹² „Tömören néhány utalással megidézi, felidézi Szilágyi Domokos költészetének különleges sokszínűségét. Jellemzéséről sorról sorra kimutatható, hogy kreatív asszimiláció eredménye. Szilágyi Domokos versei inventorként állnak mögötte, de önálló lelemények a megigéző szavak, nem csupán »átírásai« Szilágyi sorainak. Amit pedig a jellemzés súlyát növelni szándékozva tőle vesz, arra egyértelműen utal. [...] Jó érzéssel ragadta meg Szilágyi költészetének szabadság-játékát, fájdalokat őrző, de játékba oldó s nem feloldó karakterét. Szilágyi Domokos titokban fájó holt súlyos játékait Nagy László a belső tartás módozataként értékelte. [...] A költőileg kiteljesített, retorikailag, képi világában megemelt vers értéksiratás és mély keserőség foglalatja, az értéktanúsítás kapott benne nagy hangsúlyt.” GÖRÖMBEI András, *Nagy László költészete*, Bp., Magvető, 1992, 338, 341.

¹³ Mindezekről részletesen értekezik Jánosi Zoltán (*„De ott, Erdélyben nehogy meghasadjon a szívem”: Nagy László erdélyi útjai*, Hítel, 2005/7, 3–16.; Uő., *Nagy László és az erdélyi irodalom*, Magyar Napló, 2005/7, 9–18.), aki többek között leszögezi, hogy „Nagy László életműve nemcsak verses és prózai alkotások sorában vonta magába és átfogóbb szemléletköreibe az erdélyi kultúra több jelentős értékét, hanem hatott is arra. »Bartóki« alkotának nyomai ott vannak az utána jövő erdélyi nemzedékekben, különösen a második Forrás-nemzedék alkotóiban: Király László, Magyar Lajos, Farkas Árpád s a többiek költészetében is.” Uő., „Szólítlak, hattyú”: *Válogatott írások Nagy László életművéről*, Bp., Magyar Napló, 2006, 362–363.

¹⁴ TÓTH Erzsébet, *Ez volt tehát*, Hítel, 2016/2, 57.

¹⁵ BORSODI L. László, *A transzcendencia visszhangjai: Fekete Vince költészete*, Székelyföld, 2016/11, 113–135.; s a mű intertextuális vonatkozásait is alaposan taglaló verselemző értekezés: BARTHA György, *Fekete Vince: Hőkamera*, Székelyföld, 2016/11, 136–142.

¹⁶ SZŐCS Géza, *Sírfeliratok Capritól Nagyvázsonyig – III. Nagysomkút, sírfelirat Szilágyi Domokos szülőházának falára* = SZ. G., *Carbonaro: Hat-százhat: Utazás tréfás rímekben Magyarországon és a világ körül*, Arad, Irodalmi Jelen Könyvek, 2015, 115.

¹⁷ A két életmű esztétikai, világgépi természetének komparatív elemzéséhez ld. VINCZE Ferenc, *Nyelvbe forduló garabonciások, avagy Nagy László és Szilágyi Domokos költészetének összehasonlítási lehetőségei* = V. F., *Hagyományok terhe*, Miskolc, Felsőmagyarország, 2009, 62–67.

¹⁸ NÉMETH László, *Dráma és legenda* = N. L., *Két nemzedék*, Bp., Magvető és Szépirodalmi, 1970, 578–579. – De már vallomásos Szophoklész-tanulmányának 1932-es részletében is ezt rögzíti: „Szophoklésznel szertartás és líra egymást támogatják; istenfélelem és istenkáromlás egy dal két szólama.” Uő., *Európai utas*, Bp., Magvető és Szépirodalmi, 1973, 27. – Vö. még *Eklézsia-megkövetés* című 1946-os drámájában Misztótfalusi Kis Miklós kifakadását: „Ki tudja itt, hogy mikor káromkodik, mikor imádkozik.” Uő., *Szerettem az igazságot*, Bp., Magvető és Szépirodalmi, 1981, II, 242.

¹⁹ *Rokon álmok álmodója: Áprily Lajos és Reményik Sándor levelezése, 1920–1941*, szerk. LIKTOR Katalin, Kolozsvár, Bp., Polis, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2014, 174.

²⁰ *Utassy József hagyatékából*, Stádium, 2016/2, 11.

²¹ NAGY Gáspár, *Közelebb az életemhez*, Szeged, Tiszatáj Könyvek, 2005, 277.

²² BABITS Mihály, *Istenkáromlás* = B. M., *Esszék, tanulmányok*, Bp., Szépirodalmi, 1978, I, 471.

²³ Vö. „Az ember, erőfeszítésének ezen a pontján az iracionálissal találja magát szemben. Érzi magában boldogság- és igazságvágyát. Hívó szavára a világ esztelen csöndje a válasz: ebből az ellentétből születik az abszurd.” ALBERT CAMUS, *Sziszüphosz mítosza*, Bp., Magvető, 1990, 218. – Az ég és a föld közötti abszurd helyzet bonyolult ironikus reflexivitásáról, a kétségérzet, a parabázis, a regiszterkeverés természetéről ld. KOVÁCS Flóra, *A választék kísértése: Szilágyi Domokos Megvert az Isten című kéziratörödekéről*, Tiszatáj, 2015/3. (Diák-melléklet, 148, 1–7.) – Ld. még CS. GYÍMESI Éva, *Álom és értelem: Szilágyi Domokos lírai létértelmezése*, Bukarest, Kriterion, 1990.; SZAKOLCZAY Lajos, *Szilágyi Domokos (1938–1976)* = SZ. L., *Erdélyi ősz*, Bp., Napkút, 2006, 153–218.; POMOGÁTS Béla, *Magyar irodalom Erdélyben (1968–1989)*, Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 2010, V–VI, 193–200.; *Kényszerleszállás: Szilágyi Domokos emlékezete*, szerk. PÉCSI Györgyi, Bp., Nap, 2005.

²⁴ KÁNTOR Lajos, *Ki vagy Te, Szilágyi Domokos?* Bp., Balassi, 1996, 83.

²⁵ CSÓÓRI Sándor, *Nagy László földi vonulása = Égi s földi virágzás tükre: Kortársak Nagy Lászlóról*, szerk. BALOGH Ferencné, Veszprém, 1985 (Horizont Közművelődési Kiskönyvtár, 11), 160.

²⁶ BUDA Ferenc, *Az elmondhatatlan szavak = Égi s földi virágzás tükre, i. m.*, 62.

Makovecz Imre, a magyarok Mózese*

Orbán Viktor beszéde az „Angyalok és Építészet – Makovecz 90” kiállítás megnyitóján

2025. november 20., Budapest

Jó napot kívánok!

Én szoltam előre. Vajon jó döntés-e felkérni engem? Ma sem tudom, jól döntöttem-e, amikor elfogadtam a fölkérést. Ugyanis ha Makoveczről beszélsz, csak egyetlen szabályt követhetsz. Azt kell mondanod, amit gondolsz. Az én szakmában ebből bajok szoktak keletkezni. Akárhogy is, most már itt vagyok.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Tisztelt Makovecz Család!

Makovecz Imre nélkül ma nem állhatnék itt. Makovecz Imre nélkül 1998-ban nem tudtuk volna megállítani a kommunista restaurációt. Makovecz Imre nélkül nem lettek volna polgári körök, és nem tudtunk volna felállni a 2002-es választási vereség után sem. Makovecz Imre nélkül nem lett volna 2010-ben kétharmados választási győzelem, és alkotmányos forradalom sem lett volna. Makovecz Imre nélkül nem lenne keresztény és nemzeti alkotmányunk. És Makovecz Imre nélkül sem 1998-ban, sem 2010-ben nem lehettem volna Magyarország miniszterelnöke. Ez a szikár igazság. Mi mást is mondhatnék, mint hogy köszönöm!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nehéz eldönteni, hogy büntetés vagy megkímélés volt-e a Jóisten döntése, hogy Mózes csak láthatta, de nem léphetett be az ígért földjére. Hosszú vándorlás után megérkezés, győzelem a gyötrelmek felett, és bizonyosság, hogy volt értelme, hogy ennek volt igazán értelme. S mégsem vehetsz részt az új életben – ez bizony büntetésnek tűnik. De az is igaz, hogy a győzelem mámoros napjai után földközeli hétköznapok jönnek. A győzelem napjaiban a nagyságot, a jobbik

énünk ragyogását ünnepeljük. De aztán jönnek a hétköznapok, és velük visszatérnek lehangoló gyengeségeink és bántó gyarlóságaink is. Kimaradni ebből, a csúcson befejezni – innen nézve inkább megkímélés. A fotón mindig a világcsúcsot teljesítő magasugró kimerevített képe látható, amint kibabrálna a fizika törvényeivel, és áthalad a lécc felett. Fantasztikus! De minden csodálatunk mellett azt is tudjuk, hogy nem lehet, nem tudsz mindig a lécc felett maradni.

Makovecz Imre, mint a magyarok Mózese csak egyetlen évet kapott. Egy rövid pillantást vethetett a kommunizmus és a posztkommunizmus összesen 65 évét felváltó új világra. A maig tartó polgári, nemzeti és keresztény korszak szabad levegőjéből éppen csak egy lélegzetnyi jutott neki. De pontosan tudta, mi történik, és mi fog történni. Tudta, hogy most nem négy év következik, hanem egy hosszú korszak, amelyben a magyarok külön-külön és a magyarság együtt is magára találhat. Aligha gondolta, hogy hibátlan világ lesz – ha egyáltalán van ilyen –, de tudta, hogy vége a bedeszkázott égbolt korszakának. Az jön, amire mindig is vágyott. Az jön, ami a legjobbat fogja kihozni a magyarokból. Tudta, hogy eljött a pillanat, amikor a lefeszített deszkák mögül előbukkanó égboltot összeköthetjük a földdel. „Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.” Sőt, nemcsak benned, hanem bennünk is. Ő volt Weöres Sándor versének eleven megtestesülése. Ő maga és vele az épületei is. A földtől az ég felé. A létra lába a magyar földön áll, felső foka az égi trónhoz támaszkodik. Az ívek, a madárszárnyként emelkedő tetők, a terek közé feszített fény mind ugyanazt mondják: csak akkor élsz helyesen, ha mindig felfelé tartasz, ha a gravitáció földhöz szegező erejével szemben felemeled a lelked. Sursum corda! És amikor felidézzük a szavait, amikor megállunk az épületei előtt, ez megtörténik, és valóban felemeljük.

Tisztelt Hőlygeim és Uraim!

Azt hiszem, van az építészetnek egy pontja, ahol a mérnöki tudás véget ér, és kezdődik valami más. Még szerencse, hogy így van, mert ha nem így lenne, csak építészek szólhatnának hozzá az épített világról szóló vitákhoz. A mérnöki vita szerencsére véget ér, és az előtte álló épület láttán megérted a föld mélye és az ég kupolája, a mulandóság és az örökkévalóság közötti drámai feszültséget, amely létrehozza a látomást, amelyet épületként tár eléd az építész. Mindig úgy láttam, hogy Makovecz Imre egész életében ezen a határmezsgyén állt. S maga is úgy gondolhatta, mert azt mondta: „A világot a Teremtő hozta létre, én csak próbálok belehallgatni.” Makovecz Imre, Hőlygeim és Uraim, nem világnézetet, hanem világészlelést hagyott ránk. Ősi tudás ez. A tér sohasem semleges. Vagy felemel, vagy összenyom. Vagy velünk lélegzik, vagy ellenünk dolgozik. Makovecz Imre életművét sohasem úgy láttam, mint egyfajta építészeti teljesítményt. Az ő életműve számomra inkább egy magyar civilizációs ajánlat. Így is lehet élni. Ennyire levegősen. Áttetszően. Ennyire bátran. Ennyire csak a lényegre figyelve. S eljutni még itt, a földön oda, ami örök.

Tisztelt Hőlygeim és Uraim!

Vasárnap éjszaka, a vesztes meccs után, amikor egyszerre halt meg egy egész stadion és talán egy fél ország is, eszembe jutott Imre bátyám. Makovecz Imre azt tanította nekem, a nemzet nemcsak győzelemből épül, de abból is, hogy a vereség után van bátorságod építeni. S valóban, ha a magyarok elveszítenek egy csatát, csak egyetlen válaszuk lehet: majd megnyerjük a háborút. Ahogy az Antall-kormány csatavesztése után 1998-ban visszavágtunk, és ahogy a 2002-es vereségünkre a kétharmados győzelem volt a válasz 2010-ben. 2006 májusában, az egymást követő második vereségünk után levelet írt nekem. Tanulságos levél. „Te vagy a még nem eléggé tönkretett magyarság vezetője, ezért gyűlölnék. Bátor, nyugodt, értékes emberekkel lehet a külföldi támadásokat elhárítani.” Megfogadtuk, s ezért állhatunk még most is itt.

Tisztelt Hőlygeim és Uraim!

És végül ideidézem a 2010-es Marczibányi téri konferencia történetét is. Össze kellett hívni a magyar gazdaság vezetőit: bankárok, vezérigazgatók, tőketulajdonosok, multifőnökök. Emlekeznek, ez volt az a pillanat, amikor a bankokat és a multcégeket bevontuk a közteherviselésbe. Néma csend. Ellenséges légkör. Gyilkos pillantások. Bejelentettem a bankadót, a multiadót és egyéb szörnyűségeket. Egyedül a színpadon, és mindenki ellened. Eszembe is jutott: aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni. Befejtem. Se taps, se köszönés, se egy gesztus. Úgy éreztem magam, mint az a szerencsétlen, akit az iráni legfőbb ajatollah a világ gonoszának nyilvánított. És akkor a széksorokon túlról, állva, a függöny mellől higgadt, öblös, fegyelmezett, kinyilatkoztatásszerű, vagyis ellentmondást nem tűrő hangon valaki ezt kiáltotta: „Éljen Orbán Viktor!” És ezt háromszor vágta bele az ott gomolygó gyűlöletfelhőbe. Hogy került oda, azóta sem tudja senki.

Tisztelt Hőlygeim és Uraim!

Azt is tőle tanultam, hogy a magyarság keleti nép, ezért ha nincs vezetője, eszi egymást. Igaza volt. Nem azért, mert a magyar birkanép. Ez csak a libsik meséje. Épp ellenkezőleg: azért, mert a magyarok erősek. És az erős embereket össze kell tartani, mert ha nincs rend, és nincs tartás, akkor egymásnak mennek. 14 éve ment el. Nehéz nélküle, de ha ma látna itt bennünket, örülne a szíve. Láthatná: jól gondolta, mi nem vagyunk a meghátrálás emberei.

Tisztelt Hőlygeim és Uraim!
Kedves Makovecz Család!

Azt is láthattam, hogyan halt meg, hogyan lépett ki ebből a világból. Amikor elért hozzám a baljóslatú hír, hogy komoly beteg, felkerestem. Beengedett. Nagy szó. Mondom neki: „Mester, mi a helyzet?” – „Mi lenne? Meg fogok halni. Ezen a betegségen nem tudnak segíteni” – mondta. Kérdeztem: „Kezelés, gyógyszerek, klinikák, tudomány, Amerika?” Mire ő: „Nincs mit tenni. És nem akarok a gyógyszergyárak forgatókönyve szerint

meghalni.” A mi magyar világunkban a halál, a halálról való beszéd tabu. Nem tudom, jó-e, vagy könnyebb-e így, de ez a helyzet. Neki nem volt tabu. Ez sem volt az. Semmi patetizmus. Semmi panasz. Csak a szikár tények. Csak az áttetsző tisztaság. Csak Makovecz. Saját ágendája szerint élt, és saját akarata szerint halt meg. Még halálában is szabad maradt. És biztos vagyok abban, hogy még időben felért a létra tetejére.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Tisztelt Makovecz Család!

Magyarországot, a magyar jövőt a Makovecz Imre szervezte szellemi összeesküvés mentette meg 1990 után. Nyílt összeesküvés volt ez ott, a Kecse utcában, ezért nem lehetett sem fel-

számolni, sem leszámolni vele. A szellemi kiválóságban, a szellem halhatatlanságában, a haza mindent megelőző szolgálatában hívő, legnagyobb élő magyarok nyílt összeesküvése volt ez. Ez az előttünk járó nemzedék nagy öröksége, amit ránk hagytak. A névsort hosszan ismertethetném Fekete Györgytől Jókai Annán, Szabó Magdán át Nemeskürty Istvánig. Nem tudhatjuk, milyen idők jönnek. Vasárnap is láthattuk, milyen kevésen múlik, hogy jobbra vagy balra fordul-e a sorsunk. Egy dolog biztos. A rendíthetetlen magyarok nyílt összeesküvése nélkül a jövőben sem maradhatunk talpon.

Dicsőség Makovecz Imrének!

* Az írás címét az olvasószerkesztő adta.

A Makovecz-katedrális látványterve

Művészete több mint architektúra: nemzetépítés

„Az építész az Isteni terv szolgálója, műveivel megkísérli az ember lehetséges útját kijelölni.

Magát és társait kell az anyagi lét felé emelnie.”

(Makovecz Imre)

Tisztelt Miniszterelnök Úr!
Kedves Marianne Asszony!
Tisztelt Államtitkár Asszony, Államtitkár Urak!
Kedves Vendégeink!

Makovecz Imre szavaival köszöntöm Önöket a nemzet géniuszának 90. születésnapja alkalmából rendezett életmű-kiállításon. Úgy illik, hogy az ünnepeken rendezzük gondolatainkat, összegezzük dolgainkat. Lelkünket is felöltöztessük, szélesebb időívben lássuk ünnepünk tartalmát, méltó perspektívában tekintsük át viszonyunkat az ünnepelttel. A méltó jelenléthez lélek- és testtartás is jár, most, hogy itt állok, hallom a mester szavát: *„Állj egyenesen, fiacskám!”*

Három évtized alatt megszoktam, hogy tömondatokot hallok tőle, melyek jóval többet jelentenek elsődleges tartalmuknál. Makovecz Imre építészete ebben a felszólításban is ott van: ő az aranykor eleven házának ősképét hívta inspirációnak, így lettek házai az élő közösség lélekle nyomatai, terei gerincegyenesítő alkotások.

És most, ebben a megidézett szellemi térben állva, a pillanatban sűrűsödik össze bennem mindaz, amit a mester tett, és amelynek éltetését ránk, itt maradottakra bízta.

Mindaz, ami itt körülvesz bennünket, a Makovecz Alapítvány több mint egy évtizedes áldozatos rendszerező munkáján alapul. De ennél több, ami Makovecz Imre hagyatékával történt, hisz a halála után néhány évvel kiadott kormányhatározat alapján közel 20 épülete újult meg, és a költségvetési forrásbiztosítás több mint 10 új házának megépítését tette lehetővé Makótól Piliscsabáig, Zalaegerszegtől Devecserig. Mára jelentős épületei mind műemléki védeltséget élveznek. Példátlan életműgondozás ez, higgyék el: sehol a világon nincs ilyen határozott akarat egy életmű éltetésére.

A szándék és a rendezettség, a mester munkássága arra kötelez bennünket, hogy hagyatékát nemzeti örökséggé emeljük. A mi feladatunk, hogy az életműből nemzetéltető impulzust, a kulturális alap építőköveit formázzuk. A mi dolgunk, hogy a mesternek a Kárpát-medence jövőjéről, az otthoneremtésről, a környezethez való viszonyról, a természetről és az emberi természetről, a közösségépítésről vallott gondolatait, építészeti, szellemi örökségét rendszerezve megőrizzük.

A Magyar Művészeti Akadémia erre tesz javaslatot, amikor a mester munkásságának kutatására, a tanulságok összegzésére hivatott intézet létrehozását szorgalmazza a Magyar Építészeti Múzeum keretein belül. Feladatunk egy olyan, a Kárpát-medencét lefedő szolgáltató központ működtetése, amelyben egybecseng a három építészgéniusz: Lechner, Kós, Makovecz szava: *„Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz, melyben összegyűjtjük a történelem által szétszórt köveket, hogy olyan Házat építsünk, mely összeköti az Eget a Földdel.”*

Makovecz Imre azt mondta: *„Az ember úgy dolgozzon, hogy szórakoztassa a Jóistent.”* Gondolata, programképe egy szellemi, lelki, fizikai egzisztenciális térben értelmezendő. Házai nem csupán építmények, hanem egy közösség élő terei, művészete több mint architektúra: nemzetépítés.

Alapja a múlt tisztelete, tartalma a közösség éltetése, jövője a hagyományozás képessége. Ennek folytatása, művelése a mi feladatunk.

Nem tudom, hogy miként lesz, Mester, de keresztény lélektartásom szerint úgy hiszem, találkozunk majd. Csak azt szeretném, hogy ha felteszed a kérdést: *„Mit csináltak, fiacskám, amikor már nem voltam veletek?”* – egyenes tartsással tudjam válaszolni: Folytattuk, Mester, elegánsan, ahogy meghagytad.

Köszönöm, hogy meghallgattak!

A Magyar Sion-gondolat építészeti megjelenítése a reformkor kezdetén

A történelem az élet tanítómestere – hirdeti a régi latin mondás, amelynek igazát több ezer év igazolja...

Mit tanít a 21. században a jelen emberének ez a tanítómester?

Mindenekelőtt felhívja a figyelmet a történelem, vagyis az élet alapelvére, hogy az élet örök mozgásban van. Hogy merre mozog, azért minden ember felelős – hogy mindennapi gondolataival, szavával és cselekedeteivel melyik irányt segíti! Az igazságot, az igazságos békét vagy az ellenkezőjét!

Azért, hogy az emberek mindennapos döntéseit segítse a történelem, a közeli és a korábbi társaink soraiból kiemeli a példaképeket, akik minden időben irányító lángszlopaink.

Petőfi Sándor szavaival, hogy „ők vezessék / A népet Kánaán felé”.

Ez a Bibliából vett kifejezés ma is még mindenki számára egyértelmű: a CSODÁK világa, ahol Jézus a vizet borrrá változtatta – és nem is keveset! A hat kőkorsó több száz liter bort jelentett a lakodalmasok számára. Ilyen a mi Mindenható Istenünk! Nem fukarkodik a szeretetével, hanem elárasztja vele a benne bízókat!

Ilyen nagy jelkép Sion is – amelyet az 1526. évi mohácsi vész után a Kárpát-medencében, a három részre szakadt Magyar Királyságban mindenki értett. S reméljük, hogy sokan ma is, amikor már hét ország határai tarkítják a Kárpát-medence térképét. De azt szeretnénk, hogy mindenki ismerje, azok is, akik valamiképpen kimaradtak napjainkban a Biblia tanulmányozásából, és nem mond számukra semmit a Sion szó.

A Sion (héberül: *Cijjon*) bibliai név eredetileg Jeruzsálem egyik dombját, később az egész várost, majd átvitt értelemben a zsidó népet, Izraelt

vagy a mennyei Jeruzsálemet jelölte. Jelentése: „erősség”, „vár” vagy „napsütötte hely”, amely az isteni uralom és a megváltás szimbólumává vált – olvassuk a Wikipédiában, megadva a bibliai források pontos helyét.

Sion tehát lakhelye az élő Istennek, aki az egyetlen Úr, aki öröktől fogva VAN!

Dr. Székely János szombathelyi megyés püspök – aki 2025 szeptemberétől a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke – a 2007-ben írt *A magyar Sion kifejezés eredete és jelentése* című jeles tanulmányában¹ behatóan ismertette mindazt, amit a 21. század elején erről a fogalomról tudnunk kell. Rámutatott, hogy a muzulmán török hódoltság idején, 1543 után születik meg ez a gondolat a hazai irodalomban, a siratóénekekben, amelyekben Sion lányának, vagyis Magyarországnak a sorsa felett kesergünk. A 17. században a protestáns erdélyi fejedelem, I. Rákóczi György az 1644. évi hadviselését, majd II. Rákóczi György a Magyarország elleni hadjáratát a katolikusok vétkeivel indokolja, amelyeket a protestánsok ellen követtek el.

A **Magyar Sion** kifejezés a katolikus szóhasználatban a 18. században jelenik meg **Barkóczy Ferenc** esztergomi érseknél, aki először hozta kapcsolatba a török által elpusztított Esztergomot az elpusztult Sionnal. Az érseki székhely Nagyszombatból Esztergomba való visszatérésének a szükségességét bibliai távlatú gondolatokkal indokolta meg. Az 1761-ben Bécsben kiadott pásztorlevelében azt írta, hogy Isten büntetése méltán sújtja országunkat az érseki székhely visszahozatalának késlekedése miatt.

„*Esztergomot Szent István, az Isten szíve szerint való férfiú választotta ki, aki az Isten Lelkének útmutatása szerint cselekedett. Az ország köze-*

¹ SZÉKELY János, in: *Magyar Sion. Új Folyam I./ XLIII. (2007/1.), 5–21.*

pén emelkedő székhely a mennyei Jeruzsálem képe volt. Most tehát legszentebb feladatunk a Szentély szétszórt köveit, amennyire lehet, összegyűjteni, és a mi Jeruzsálemünk falait felépíteni” – írja Barkóczy érsek. A pásztorlevél Szent Istvánt Dávid királyhoz, az Isten szíve szerint való férfihez hasonlítja, Esztergom kiválasztását Sion hegyeként Isten rendelésének nevezi.

Amint az jól ismert, Barkóczy primásnak sikerült kieszközölnie Mária Terézia királynőnél az engedélyt, hogy megkezdhesse a primási székhely visszatelepítését Esztergomba, a Szent István király által alapított városba.

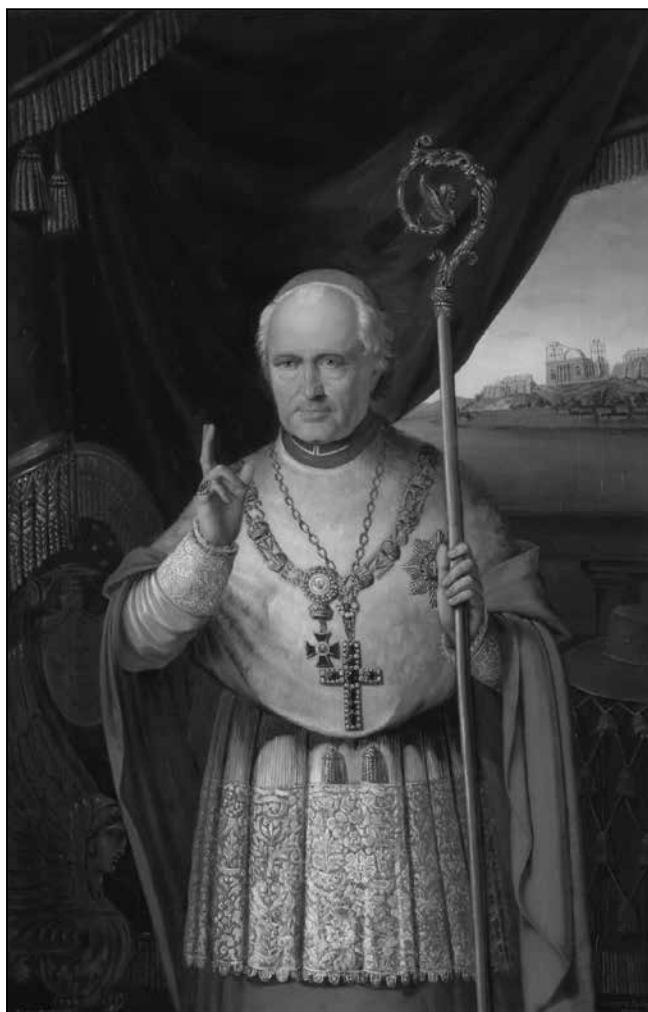
Barkóczy Ferenc 1761. évi esztergomi érseki kinevezése után egy évvel, 1762-ben elérte, hogy a császári katonaság elhagyja az esztergomi várat. 1763-ban, a vári épületeknek a nagy földrengés okozta összeomlása után megbízta *Franz Anton Hillebrandt*-ot, a kamara építészét az új székesegyház terveinek az elkészítésével. Az érsek azonban két év múlva, 1765-ben meghalt, és a királynő visszavette az esztergomi várhegyet az osztrák katonaság számára. Ezt követően 10 évig nem nevezett ki érseket a királynő, csak 1776-ban, amikor az esztergomi főegyházmegegyéből három püspökséget hasított ki, *Rozsnyó*, *Szepeshely* és *Besztercebánya* központokkal. Az esztergomi primási székhely visszaköltöztetése fel sem merülhetett ezekben az évtizedekben.

Így érkezett el a 19. század első harmadában a napóleoni háborúk és az 1815. évi Szent Szövetség megalapítása után *I. Habsburg Ferenc király abszolutista* uralma (1815-től).

A király nem hívott össze országgyűlést, a magyar rendeknek nem volt megszólalási lehetőségük sem! **Rudnay Sándor hercegprimás** ekkor, az 1819. évi kinevezésekor elérkezettnek látta az időt, hogy hangot adjon a magyar egyház jelentőségének.

Azonnal bejelentette, hogy visszatér a Szent István-i székhelyére. 1822-ben már nemzeti zsinatot hívott össze. Ezek az események felerősítették a nemzet szabadságvágyát, és jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a király kénytelen volt 1825-ben összehívni az első reformkori országgyűlést Pozsonyban. S innen már jól ismerjük a következő eseményeket.

Megkezdődött a Magyar Sion-gondolat építészeti megjelenítése az esztergomi Várhegyen:

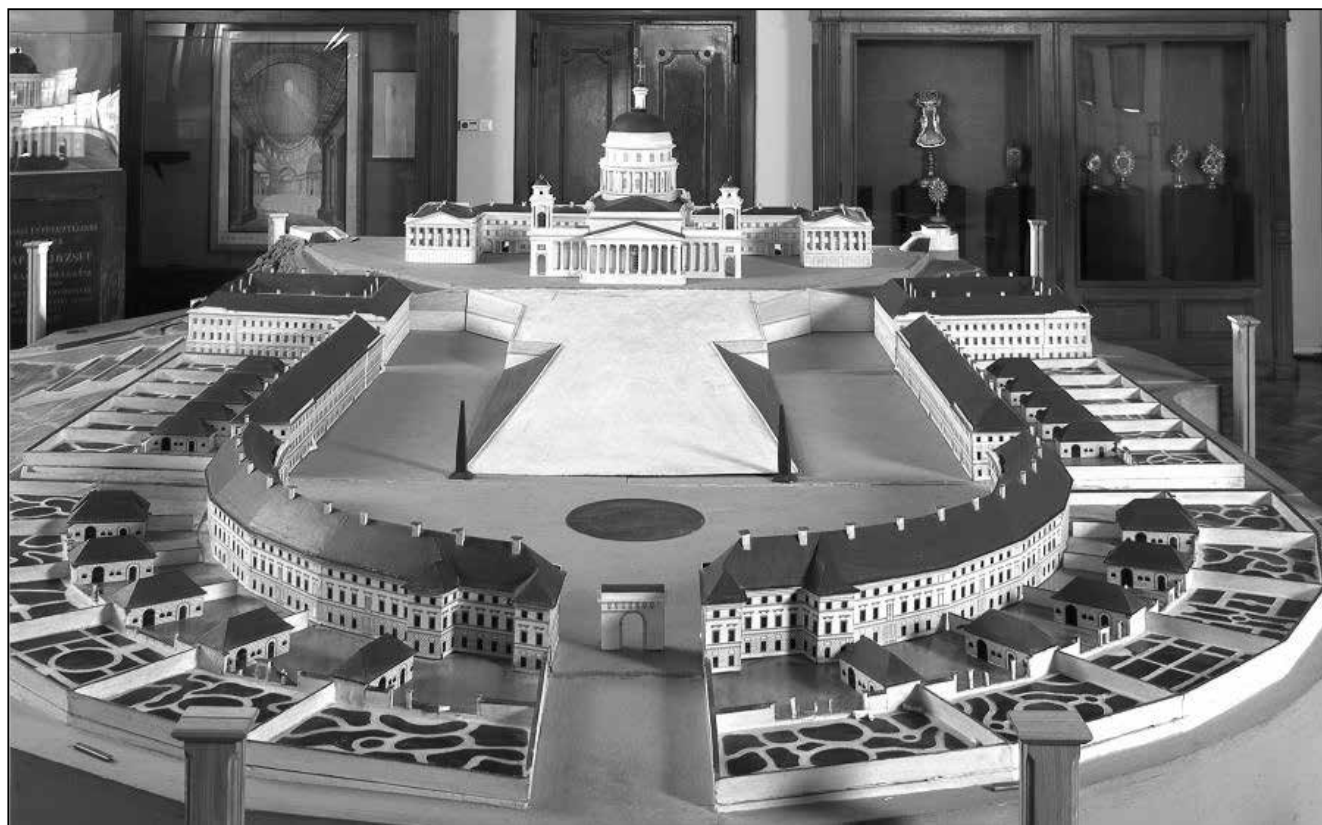

Rudnay Sándor érsek portróját
Andreas Schroth készítette 1829-ben

1822-ben, a középkori épületek romjainak az eltakarítása után az új klasszicista székesegyháznak, valamint az azt övező Papneveldének, a kanonoki palotáknak és az egyházkormányzati központ épületeinek az egységes terv szerinti építése – amelyet Rudnay primás személyesen irányított, a császári főépítész engedélyével. Ez volt a kor Európájának a legnagyobb építkezése, amelyre egész Európa felfigyelt!

1822-ben letették a székesegyház alapkövét. A terveket magyar építészek, a kismartoni *Kühnel Pál* és *Packh János* készítették.

1823-ban elkészült a székesegyház hatalmas 100 × 100 m-es alapterületű *altemploma*. **1824-ben** Packh János terve szerint áthelyezték a Várhegy nagy építészeti ereklyéjét, az 1506-ban a Michelangelo-tanítvány, Andrea Ferrucci építész tervezte *Bakócz-kápolna* Mária-szentélyét az épülő székesegyházba. Erre azért volt

A Packh–Kühnel-bazilikaterv, a Magyar Sion-makett

A Rudnay Sándor kinevezésének 5. évfordulóján emelt diadalkapu, a Magyar Sion bejárata a város felől

szükség, mert a kápolna körül az új székesegyház alapjait 13 méterrel mélyebbre helyezték, a Várhegy sziklájára, és ezzel egy szintre kívánták hozni a kápolnát, hogy teljesen eggyé forrjon a dicső magyar reneszánsz emléke a 19. századi klasszicista jelenkorral.

Még 1824-ben felállították a Magyar Sion ünnepélyes diadalkapuját, amely feliratával az építető primást dicsőíti, aki öt év alatt felépíttette a Magyar Siont, amely ekkor már közel állt a befejezéshez.

1831-ben a kolerajárvány áldozata lett Rudnay Sándor primás, az építkezés lelke.

Ezt követően a bécsi udvari főépítész nyolc éven át felszólította Packh János fiatal építész, hogy mondjon le az építés vezetéséről. S mivel ezt nem tette meg, 1839-ben meggyilkoltatták. Közben a falak statikai ellenőrzése ürügyén lebonttatták a székesegyház falait...

Packh János sírját az esztergomi székesegyház altemploma őrzi.

Rudnay primást **Kopácsy József** követte a primási székben 1839–1847 között. Ő bízta meg **Hild József** építész, az egri székesegyház terve-

zóját az esztergomi építkezés folytatásával, a kupola felépítésével. 1845. augusztus 15-én feltették a kupola tetejére a hét méter magas keresztet.

A következő primás, érsek, **Scitovszky János** a szabadságharc leverése után, 1850-ben, Haynau rémuralma idején foglalta el az esztergomi székhelyét. Ő ékesíttette a templom szen-

télyét főoltárral és falképekkel, és **1856. aug. 31-én felszentelte a székesegyházat** Ferenc József császár jelenlétében, aki nem kívánta magát magyar királyként megkoronáztatni. **Liszt Ferenc** ekkor vezényelte az általa írt *Esztergomi misét*.

1863-ban megindult a *Magyar Sion* című folyóirat Esztergomban.

Bakócz Tamás primás sírkápolnája, 1506

A bazilika attemplomának bejárata

A névválasztás kifejezte a török uralom utáni újjászületés örömét: a lerombolt, pogányok által elpusztított Magyar Sion újra felépült! Európa negyedik legnagyobb székesegyháza, amint ezt ma is hirdeti a vatikáni Szent Péter-székesegyház padlózatának a felirata.

Az új magyar egyházi tudományos folyóirat kifejezte a közel 900 éves Szent István-i örökséghez való hűséget, a magyar katolikus kereszténység évszázados gyökereit. Érzékeltette a magyar nép életerejét és Béccsel szembeni függetlenségi vágyát.

1867-ben megtörtént a kompromisszumos kiegyezés a magyar politikai vezetők és a Habsburg uralkodó, Ferenc József császár között, aki esküt tett a legfontosabb magyar követelések teljesítésére, és megkoronáztatta magát a Szent Koronával. Ezt követően az új prímás érsek, **Simor János** (1867–1891) két év alatt, 1869-re befejeztette az esztergomi székesegyház építését az előcsarnok felépítésével és a teljes belső berendezés és a díszítés elkészítésével **Lippert János** aradi építész terve szerint.

A homlokzat architrávján olvasható a székesegyház rendeltetése:

CAPUT, MATER ET MAGISTRA ECCLESIA-
RUM HUNGARIAE

2007-ben újraindult a Magyar Sion folyóirat. A Magyar Sion épületeinek fokozatos helyreállítása hirdeti, hogy ma is él a Magyar Sion az esztergomi Várhegy ormán. A diktatúra miatti ötvenhárom évnnyi szünet után újra katolikus intézményként működik az északi oldalon az egykori papnevelde épületében a Szent Adalbert lelkiségi központ és a déli oldalon, az egykori Érseki Tanítóképző épületében a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Főiskolai Kara. A bazilika felújítva, gyönyörűen kivilágítva áll a Magyar Sion tetején, a Kárpát-medence közepén, a Duna, Európa egyik legnagyobb folyama felett.

A 2000-ben újjáépített *Mária Valéria híd* ismét összeköti a folyam két oldalán élő lakosságot, mert a 21. században a politikai határok átjárhatók. A magyar nemzet ezeréves története és azon belül a Magyar Sioné arra tanít, hogy a magyar ember nem ismer lehetetlent, minden körülmény közepette is tud remélni és diadalmaskodni!

A Magyar Sion látképe az újjáépített Mária Valéria híddal a Duna felett

Folyóiratok egymás szomszédságában

Az *Aracs*, a *Szeged* és az *Irodalmi Jelen* bemutatkozása egymás városában
(...tűnődések a kultúrahordozók különleges csillagzatú találkozási kapcsán...)

Egyre nagyobb örömmel várom a Magyar Művészeti Akadémia szegedi munkacsoportjának rendezvényeit – mint ezt is – a Szegedi Dóm Látogatóközpontjában.

Az Akadémia nagyvonalú és felelős előrelátással – kilépvé a fővárosi „toronyból”, a központ gyönyörű Vigadó épületéből – létrehozta a területi, sőt immár az erdélyi munkacsoportjait.

A tagság összetétele remek hídként ível át városok, határok, művészeti területek fölött és között, megmutatva, hogy bezárkózásra hajlamos világunkban mégis örülni kezdenek egymásnak az érkezők, netán hiányolva egy-egy kedves arc távolmaradását, és működni kezd a rendszer legnagyobb értéke, az egymás személyes és lassan-lassan gondolkodásbeli megismerése.

A régió folyóiratai bemutatkozó körútjának szegedi végállomásán volt módom részt venni. Sajnos az aradi *Irodalmi Jelen* nem tudott itt lenni, így a szegedi lap, mint az érdeklődők is – az Akadémia mellett immár kettős szereposztásban – kicsit házigazdaként és vendégként is köszönthették a délvidéki magyarság közéleti folyóiratának, az *Aracs* c. lapnak a kedves szerkesztői csapatát.

A Magyar Művészeti Akadémia szervezte folyóirat-találkozó időpontját (2025. október 30.) – a szerencsés véletlen – a hely és a történetiség szempontjából is nagyszerű időbeli események szomszédságába helyezte, hiszen az előző napokban, október 24-én volt a templomfelszentelés 95. évfordulója, október 21-én pedig az országgyűlés, törvénymódosítással, a szegedi dómot és a Dóm teret a nemzeti emlékhelyek közé emelte.

(„A 2001-es jogszabály alapján nemzeti emlékhelynek az a helyszín minősül, amely a nemzet történelmében meghatározó jelentőséggel

bír, és amely összetartozást erősítő, identitás-képző jellegénél fogva a nemzet önképében kiemelkedő fontosságú. A rang nem pusztán építészeti értéket ismer el, hanem a helyszínnek a nemzeti emlékezet fenntartásában betöltött meghatározó szerepét.” [részlet az elektronikus sajtóközleményből])

Ezeknek a felrázó dátumoknak a tudatában, mellettünk – a látogatóközpont előadói előterében – a Klebelsberg Kuno születésének 150. évfordulójára emlékező nagy ívű altemplomi kiállítás plakátjával, hallva a térről immár az adventre „készülődő” vásárosok „óriáskerék-ácsolásának” hangjait, indult el a várt program.

Egy várakozás – ha személyesség is van mögötte – mindig odaadóbb figyelmű, izgatottabb. Akkor is, ha tudtuk, hogy teljes megismerést nem kaphatunk, de a bemutatkozás szó szerinti tömörségével a vonzódás továbbblendítő hatalmába kerülhetünk.

A *Szeged* – mint a város folyóirata – régi ismerősöm.

Tandi Lajos legendás korábbi főszerkesztősége alatt a bizottságnak még tagja is lehettem. Tudom, hogy mennyi munkát, keresést jelent az immáron havi lap összeállítása, a racionális városismeret értékes mélyrétegeinek összefüggésekbe állított bemutatása. Kíváncsi voltam mai munkálkodásuk belső világára.

Az *Aracs* viszont új rácsodálkozás volt.

Mutatványszámait a rajzasztalom monitorja mellett magasodnak, Bata János főszerkesztő úr jóvoltából. Az évente négyszer, a magyar nemzeti ünnepek közelében megjelenő lapszámok horizontja szükségszerűen más, tágabb.

A Nemzetért aggódó, a nemzeti létre büszkeséggel tekintő, lélekemelő írásaival, tanulmányai-
val, képgalériáival szinte napi lendítőkerékként
hatnak építési alkotómunkámban, ha éppen
fogódzót, megújító, hitet adó biztatást keresek
egy-egy megoldandó építészeti vízió rajzá, sze-
rethető arányokká vagy éppen szerkezetekké té-
telében.

A vendéglátók fölvezetésével természetesen
a jó szomszédok kezdték a bemutatkozást.

Bata János főszerkesztő mindig szerény ka-
rakterével, de határozott megszólalással rajzolta
föl a lapszerkesztés tudatos ívét.

A névválasztás elvitathatatlan kötést jelentő
„zászlótűzését”, hiszen Aracs romtemploma az
Árpád-korba visszanyúló történetével – mára
szinte fölfoghatatlanul – kultikus jelként őrződött
meg, és áll a pusztában, hirdelve eleink egykori
szakrális jelenlétét, imádságos kolostori szolgál-
latát a vidéken.

Az ünnepek közeli megjelenéssel kapcsolat-
ban pedig az erősíteni kívánt olvasói öntudat-
építést említette, a Magyar Nemzethez tartozás
büszke, rácsodálkozásra érdemes, kulturális él-
ményekkel való folyamatos ébrentartását a Dél-
vidéken, a Kárpát-medencében, sőt az elérhető
távolabb élők számára is.

Kultúra mindaz, amit tudatosan vagy tudat
alatt az ember a kultusból teremt: szellemi, mű-
vészeti, tudományos, technikai érték – a folya-
mat során ráeszmélhet a láthatatlan Jelenlévő
bölcességére.

Gubás Ágota olvasószerkesztő magával raga-
dó érzelmegzadtsággal beszélt a lap tartalmi
építkezéséről, ahogy annak finom – külön, külön,
szinte nehezen látható – szálai megszületnek,
sőt egyes elemei immár rendszerbe szerveződ-
nek, mint a Szegedről érkező *Cédulalevelek* so-
rozat vagy az írókkal, történészekkel való beszél-
getések – ki tudja miért föl nem tett kérdésekkel
teli – sodróan izgató légkörű önvallomásai.

Írásokat is bemutatott... Például: *A látott
és soha nem látott szobrok* világáról... A ke-
resztút gondolati folytatásaként megszületett
péliföldszentkereszt *Via Lucis* stációcsoportjáról,
azaz *a Fény és az Öröm útja a Feltámadott nyo-*

mában című szoborcsoport lelki derűre fakasz-
tó sorozatáról... Itt látjuk igazán, hogy mennyire
szükségünk van erre a megközelítésre ingatag
hitű saját világunkban és Európában egyaránt, ...
úgy, hogy mindezzel együtt – el nem hanyagolva
– jelen vannak a lapszámokban a Délvidék ra-
cionális adattárából *a társadalmi, etnikai, vallási
viszonyok bemutatásának sorozatai* is.

Bene Zoltán főszerkesztő pedig a Szeged
folyóiratról, a város és környéke napi dolgainak
mélyebbre ható, racionális megismerését segí-
tő látásmódjában különös segítséget jelentő, a
szegedi vagy Szegedhez kötődő emberi portrék
értékeiről beszélt, a közélet, a művészvilág, az
irodalomtörténet vagy éppen az üzleti élet sze-
replőinek dokumentumértékű megszólaltatása-
ival.

Ezek egyik különlegessége a 37. évfolyam 7.
lapszámában a *Szeged történelmi korszakon-
ként változó térképszelvényeinek digitális feldol-
gozási és „georeferálási”, azaz összeilleszthe-
tőségi munkáiba* való betekintés vagy éppen az
*Életrajzok a trianoni időszak országos és szegedi
szereplőiről* szóló könyvsorozat bővülő kialakulá-
sának szerkesztői munkái.

A főszerkesztő munkatársai büszkeséggel
beszéltek arról, hogy lapjuknál – a város lap-
jánál – kultikus etalont jelent a több mint 500
éve fölszentelt szeged-alsóvárosi Havas Bol-
dogasszony-templom, de a 13. századig visz-
szanyúló „elődjével”, a nagy múltú Árpád-kori
ispotály templommal együtt – és a hozzájuk
kötődő kulturális eseményeknek a bemutatása
is.....

.....És talán ekkor egy megszólaló az elhang-
zottakat erősíteni akaró, jó szándékú megjegy-
zéssel jelezte, hogy mindehhez a lelki múlthoz
képest most egy alig százéves altemplomban va-
gyunk.....

Eltűnődtem a helyzet különlegességén, vélt
igazságán.....

A két „szomszédvár” lapja, kulturális folyóirata
szinte ugyanabba a távlatba, a Hit építette több
száz éves történetbe mint megfellebbezhetetlen
kultikus fogódzóba köti vissza magát. Kimondat-
lanul is ennek a távlatnak a „zászlaja alatt hajó-

zik”, és innen nézve, akár valóban pironkodhatnánk is, hogy ez a „Szellemi Műhely-találkozó” egy 95 éve, 1930 októberében fölszentelt székesegyház megújult altemplomában, immár látogatóközpontjában zajlik.

De hogyan válhattak példává ma is nagy múltú eleink?

Persze a „száz évek” megmaradása és megtartatottsága megfellebbezhetetlen még akkor is, ha ma ez a távlat nehezen átélhető – így kutatása szükséges és kimeríthetetlen –, de milyen lehetett eddig ható indulásuk...? Azaz, innen nézve, hogyan is állunk ma a még *alig százéves* székesegyházzal és építőinek – az elődökéhez képest – bizony rövid távba sűrűsödő tenni akarássával és annak mai kisugárzásával?

Emlékszem, a mellettem álló – a születési évfordulót ünneplő – Klebelsberg-plakátra néztem.

Címszövege így biztatott: „*En hiszek a Teremtés örök erejében*”. ...azaz a mindenkoriban, és a templom és terének társavató nagyszerű minisztere – mintegy ki nem mondott válaszként – karakteres arcvonásaival szinte elénk mondta, a fölöttünk, konok hitből és szegedi téglából magasodó székesegyház és előtere megszületésének 50, azaz ötven évét.....

Négyéves – a közeli szülőhelyéről, Magyarpécskáról immár Székesfehérvárra költözvén a család –, amikor 1879 tavaszán, április 12-e hajnalán a Tisza jeges árja északról – „hátsáttámadva” – szinte letarolja a közel hetvenöt ezer fős Szegedet.

Mintegy 150 ember veszik oda, 5458 ház omlik össze, úgy, hogy csupán 265 marad állva, és így közel 60 000 ezer ember válik hajléktalanná.

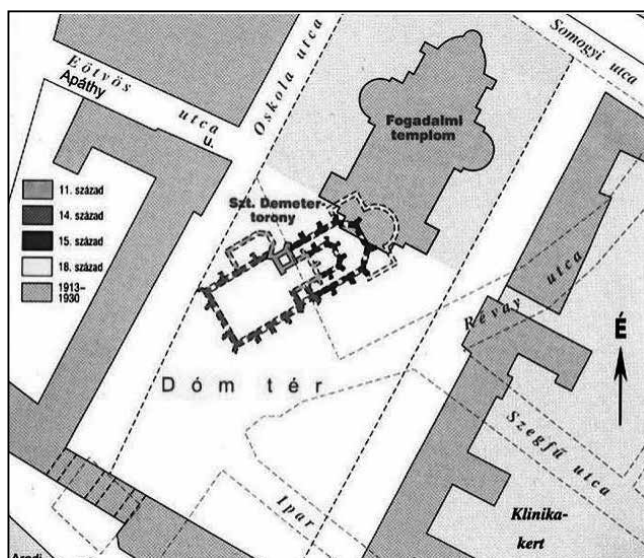
Állattetemek, koporsók úsznak az egykori utcák érzékelhetetlen nyomvonalán, az ár pedig csak – majd három hónap után – szivattyúzásokkal apad el.

A páratlan pusztítású tragédia megrázza egész Európát, sőt a távolabbi világot is.

A reménytelenség keserűségében a királyi látogatás ígérete, a „*Szeged szebb lesz, mint volt*” legendás mondása, a világ nagyvárosaiból érkező adományok, a késedelem nélkül kineve-

Az egykori Szent Dömötör-templom, előterében a Rozália-kápolnával – a Vajda Tamás A szegedi Dóm tér kialakítása és koncepciójának jelentősége c. cikk melléklete

A Szent Demeter-templom elhelyezkedése a mai Dóm téren – A szegedi dóm – a fogadalomtól az avatásig c. cikk melléklete (Szeged Panoráma)

Vágó Pál festménye a szegedi nagy árvízről (Móra Ferenc Múzeum) – Az 1879-es szegedi árvíz c. cikk melléklete

zett újjáépítési királyi biztosnak, Tisza Lajosnak és az új városszerkezeti tervek készítőjeként munkába álló Lechner Lajosnak a tapasztalata mellett a szegediek a tragédia megalázottságában is megmaradt, az újjáépülésbe vetett konok hitükbe kapaszkodnak...

Szinte hallani a belső hangokat: *...megtartatunk, ...újra létrehívtak, ...ezáltal talán meg is szólítottak minket, ...amire előbb utóbb válaszolni kellene, ...mintha mégsem lennének teljesen egyedül.....*

A hit újjászületésének pillanatai, az önmagukkal való mély személyes találkozás közösségi élménye.

A hit a reménnyel, bizonyossággal és a szeretettel is összefügg. Megtanulják még jobban szeretni ezt a hirtelen nem létező, egykorvult várost, a mindezzel fokozottan újra remélt várost, mely folyamatnak rejtett, önerejű lelki erőművévé is válnak.

Ezt – mint a jövőt mozgató, mintegy kapaszkodó célt – fogadalommal erősítik meg:

.....Újjászületésünk reményében katedrális építünk az Isten dicsőségére.....!

Ennek jegyében a pusztítás után, egy év elteltével, 1880 novemberében városi szintű határozat születik a *Fogadalmi templom* megépítéséről. Nem tudják még pontosan, hogy miből, hogy hová tennék a még csak nagyvonalakban formálódó új városszerkezetben, de akarják az építését.

Az elkövetkező évtizedek – utólag visszanézve – szinte egy misztikus valóságként örvénylenek az építkezés és a város körül, az árvízről a fogadalom templomának fölszenteléséig.

Az indulásként fölmerült két helyszínen, a Dugonics tér és a vár területe mellett további négyöt elhelyezési változaton folyik éles vita az évek hosszú során.

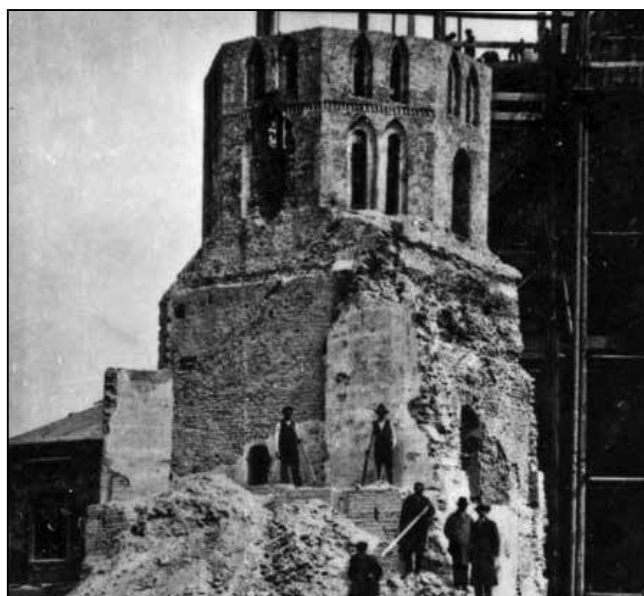
Bár látszólagos megegyezés alakul ki 1883 januárjára a Szent Demeter-templom helyére – részben a mai templom helyén álló nagy múltú, felújítandó, akkor éppen barokk ruhát viselő templom –, annak elbontásával (Tisza Lajos is ezt javasolja a megszentelt hely okán), de a kérdés nem kerül nyugvópontra.

A Szent Demeter-templom 1913-ban, háttérben az épülő dómmal – forrás: Csongrád megye építészeti emlékei c. könyv, 370. old.

A félig kész Fogadalmi templom – A szegedi dóm a fogadalomtól az avatásig c. cikk melléklete

A Szent Demeter-templom megtalált toronymaradványa – a Múltidéző extra: Kilencvenöt évvel ezelőtt... c. cikk melléklete

A plébános és sokan mások is ellenállnak a régi, még megmaradt értékek további bontása miatt. Elérik, hogy 1902-ben műemlékké nyilvánítsák a Szent Demeter-templomot.

Ugyanakkor az épület esetleges felújításával és megtartásával, valamint az új templom más helyszínen való fölépítésével további egymillió korona többletköltségre kellene számítaniuk, amire viszont nem volt pénz.

Varga Ferenc – a Szent Demeter-templom plébánosa – 1906-ban meghal.

Ez a sajátos új helyzet 1907-ben azt eredményezi, hogy a városi és a műemlékes vonalon is lemondanak a Szent Demeter-templom megtartásáról.

Közgyűlési határozat születik a templom részleges bontásáról (ami annak szentélyét érinti), azaz a végleges helyszínről, mert ragaszkodnak hozzá, hogy a leendő új templom elkészültéig is legyen misézési hely a belvárosban.

Mindezek okán – mivel a viták nem csitulnak – a város csak 1911-ben tud végleges döntést hozni a templom megépítéséről, úgy, hogy erről a belügyminisztériumi megerősítés csupán 1912-ben születik meg.

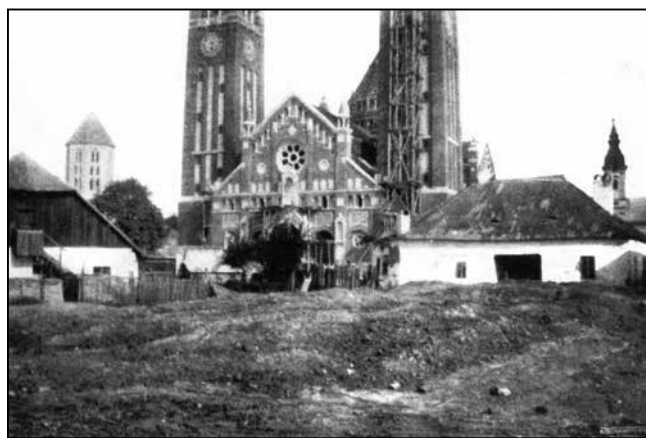
Harminckét évvel vagyunk az 1880. évi elhatározás után.....

Ez alatt az idő alatt, a területi viták hevének enyhítésére, 1903-ban kiírják az „eszmei” építészeti tervpályázatot, úgy, hogy ekkor még nincs végleges helyszín, pontos méret, csupán építészeti irányultság van, hogy történeti stílus legyen, és magyar anyagokból készüljön. Becsült nagyság és külföldi tapasztalatok költségpéldái csak a háttérben vannak.

Az 1904. áprilisi határidőre érkezett tervekről (egy építész több, különálló tervet is beadhatott) nincs döntés, nem adnak ki első díjat, és tovább folynak az elhelyezési viták is.

Végül a pályázat után, attól függetlenül – 1908. november 25-én felkérlik Schulek Frigyest a tervezésre.

Az épületre 1,2 millió koronát, a belsőre 300 ezer koronát irányoznak elő. Leszerződnek 1909. május 23-án. Feszített elvárások a tervezési időre.

A mai egyetemi épületek egy részének helye – forrás: Rerrich Béla A szegedi Templomtér (1932–2002) c. könyvének hasonmás kiadása, 2002, 17. old.

A templom és terének avatási ünnepe (felvételek a templomtéri ünnepekről) – forrás: Rerrich Béla A szegedi Templomtér (1932–2002) c. könyvének hasonmás kiadása, 2002, 85. old.

A vázlattervek, a rövidre szabott határidő miatt, október helyett csak 1909 decemberére készülnek el. Módosításokat kérnek, mellékoltárok építését, illetve az építész javasolja egy kiemelésre, podesztra helyezését az egész templomnak. Pluszköltséggel – 200 ezer korona – elfogadják a fölvetést.

A részletes tervek – féléves késéssel – 1911 februárjára készülnek el. A költségterv közel duplája a tervezettnak. Költségcsökkentéssel 1912. augusztus 9-én jóváhagyják a tervet, az építési időt négy évről öt évre módosítják.

Mégis kilenc nappal később Schulek egészségi állapotára hivatkozva visszalép, kéri a szerződése fölbontását.

Új építész keresése.....

1912 decemberében Foerk Ernőt kéri fel a tervezés és az építkezés továbbvitelére, de Ő csak áttervezéssel vállalja.

Újabb módosítások részleges elfogadással, árcsökkentéssel, de végül 1913. június 5-én a Szent Demeter-templom szentélyét elbontják, mivel ez áll bele a mai templomhomlokzat kontúrjába.

1913. augusztus 2-án kitűzik a Fogadalmi templom alapjait, és megkezdődik az építkezés.

Az alapkőletételre – sajátos módon – 1914. június 21-én kerül sor, bár a főhajó 1 méter híján már eléri a végleges „falegyen” magasságát, de egy hónappal később, 1914. július 27-én kitör az első világháború, és az építkezés leáll.

Harmincnégy évvel vagyunk az 1880. évi elhatározás után.....

A látvány pedig szinte fölfoghatatlan tudatbeli szorongatást jelentett: két fél templom áll egymás mellett kilenc évig.....

A leállást követő tragikus időszak eseményeit jól ismerjük, négyéves vesztes háború, trianoni országcsontkítás testben és lélekben, 1918–1920 között francia megszállás Szegeden, Újszegeden szerb uralom. A város a korábbi helyzetéhez és szerepéhez képest perifériára kerül.

Az építkezést és így Szegedet is körülengő – a már emlegetett – misztikus valóság azonban a tragédiák mélypontjai között is hitet éltető, új erőt adó fordulattal szolgál.

Az országcsontkítás után a Temesvárról elűzött csanádi püspökséget, Glattfelder Gyulával az élen, Klebelsberg Kuno – immár vallás- és közoktatásügyi miniszter – és Somogyi Szilveszter szegedi polgármester előrelátásával a városba hozzák, egyházi székhelyet, teológiát és immár székesegyházat teremtve neki az épülő *Fogadalmi templom* folytatásával és környezetének nagyvonalú, bár várostörténetileg fájdalmas rendezésével.

A folytatás anyagi támogatására, a továbblépésért 1921-ben gyűjtés, jótékonysági koncertek, kiállítások szerveződnek. Újabb közlegelőket ad bérbe a város a templomra fordítható bevételek

érdekében, majd később mégis csak félmillió váltókölcsonnel tudják a belső tereket is jórészt kialakítani.

A templomépítés folytatására csak 1923 áprilisában kerülhetett sor.

Negyvenhárom évvel vagyunk az 1880. évi elhatározás után.....

Konok, még mindig izzó hitükről – a nyugati tornyon, az építés félbehagyásának magasságában – emlékező, feliratos fehér „kőgallér” elhelyezésével üzennek az utódoknak, az olvasható szöveghibával:

„Az nem lehet, hogy annyi szív Hiában onta vért 1914-1918”.....

1924 karácsonyán a kereszthajó elkészült egyik oldaloltáránál hangzik el az első mise a templomban, és ekkor az utolsó is a még félig álló Szent Demeter-templomban.

Annak teljes bontása során a „barokk” torony testében megtalálják a Szent Demeter-templom román kori elődjének egykori toronyrészét, amivel itt is megérkeztünk a 13. századba, a IV. Béla idején betelepült, a várost is építő hospesek korába. A kutatások szerint a négyszögű alsó toronytest téglái azonosságot mutatnak Aracs bencés templomának tégláival.....

Újabb viták – most a régi toronymaradvány megtartásáról –, de az értékfelismerők értékmentővé válnak. Később Rerrich Béla műépítész végzi el a régi torony – mint műemlék – restaurálását. Keresztelőkápolnaként éleszti fel.

Közben a szegediek végtelen reményű örömmel ünnepelése mellett végre 1925-ben és 1926-ban a Fogadalmi templom elkészült tornyaira fölkerül a kereszt.

Negyvenhat évvel vagyunk az 1880-as templomépítési elhatározás után.....

Rerrich Béla 1927 óta kapcsolódik Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszternek a templom új, városi előterére vonatkozó nagy ívű elgondolásához.

A trianoni „csonkolás” után a püspökség mellett a Kolozsvárról ugyanígy visszahívott és itt megalapítani szándékozott egyetemnek is keresték a helyét.

És a „Teremtés örök ereje”, ahogyan Klebelsberg hivatkozik rá, ismét különleges eseménnyel szolgál. A főváros 1927 októberében – a pesti egyetem természettudományi karának bővítése ügyében – megvonja a remélt városi támogatást, amire válaszként Klebelsberg miniszter úgy dönt, hogy akkor az állami támogatást viszont Szegedre hozza.

Mindezek előtt, 1926 márciusában érkezik a miniszteri delegáció Szegedre – Klebelsberg vezetésével – a tervezett egyházi és orvostani épületek elhelyezésével kapcsolatban.

A dóm már álló déli tornyából – felesége vizsgálatai szerint – a miniszter másfél óras magányos szemlélődése után kész téralakítási vízióval jön le.

Látva a dóm és környezete közötti léptékváltást, a térbeli rendezetlenséget, megerősödik benne, hogy az új püspökség, a teológia és kollégiuma mellett itt kell megvalósítani az elindult klinikai fejlesztések háttéréként az orvoslás elméleti bázisát adó egyetemi fejlesztéseket is.

Ezekkel – az európai egyetemi példák, sőt a távoli történeti korok mintái alapján – szülessék meg a templom új, zárt városi előtere. Földszint, plusz két szinttel, körbefutó árkádokkal, egységes párkánymagassággal. Ekkor a déli térfal még konkrét tartalom nélküli, csak térlezárási, vizuális igényként jelenik meg.

Ebben a szellemben írják ki az új városi tér kialakításának „eszmenyi” tervpályázatát 1927 szeptemberében, erre 18 terv érkezik.

1928 januárjában az „első forduló” eredményeként nevezik meg – titkos szavazással – Rerrich Béla nagyvonalú, egységességre törekvő, fegyelmezetten elegáns tervét a legjobbnak, mint a mozgalmas templomtömeget alázattal előkészítő, okos térfalakkal keretezett, új léptéket adó városi tér tervét.

Majd szélesebb körű szakmai elemzések alapján, március végén, Klebelsberg hozza meg döntését a kiviteli és immár a részletes tartalmi programokkal kiegészített – így az egyetem lendő természettudományi karának programjával is teljessé tett – tervek újabb fordulás beszerzésére, ahol Rerrich mellett a korábbi második helyezett Welder Gyula építész is indulhatott.

Július végére dől el, hogy Rerrich kapja a feladatot, és 1928 novemberében ez az építkezés is elindulhat.

Így érkezik meg a város 1930 októberébe, az egyházmegye alapításának 900. évfordulójához.

Misztikus, csak a kitartó, konok hittel megérthető együttállásúak ezek az események.

A templom elkészül, és előterének építése lényegében utoléri a *Fogadalmi templomból székesegyházzá* lett nagy álmot.

Ötven évvel az 1880-as följánlás után többnapos, virágba borult városi örömnep kezdődik!.....

1930. október 24-én felszentelés, a legmagasabb egyházi és állami méltóságokkal.

Reggel 7 óra, a kalocsai érsek vezetésével először zárt ajtók mögött a belső tér és az oltárok megszentelését végzik, majd a padlóra hintett homokba a római és a görög ábécé kezdőbetűit írják jelzésül, *hogy minden nyelvű és nemzetiségű hívő befogadására készült.*

Majd a kapuk megnyitásával – az ünneplő tömeg beáramlásával – a pápai követ vezeti a felszentelési misét a püspöki kar résztvevőivel.

Glattfelder Gyula püspök megköszöni a városnak, hogy beteljesítette a pusztulás utáni időben tett fogadalmát. Majd Somogyi Szilveszter polgármester járult az oltárhoz, és térden állva, imában ajánlotta föl a várost Jézus Szentséges Szívének.

A templomban elhelyezik – a velencei Murano kolostorából érkezett – Szent Gellért-ereklyét.

Délben díszközgyűlésen Klebelsberg Kunót – aki 1926 óta Szeged országgyűlési képviselője is – végtelen segítőkészségéért, a város iránti elkötelezettségéért díszpolgárrá választják.

Másnap, október 25-én ünnepi hálaadó szentmise a hercegprímás vezetésével, Dohnányi Ernő óriási apparátusú – az alkalomra írt – pályázatnyertes *Szegedi miséjével.*

A szertartás után a teret és körülötte álló épületeket – a Nemzeti Emlékcsarnok szobraival együtt – a Nemzeti Imádságot éneklő mintegy harmincezer ember jelenlétében avatja föl a kormányzó. Végül egy utolsó kalapácsütéssel „rögzítve” az

egyetemépület zárókövét, melynek fölirata: „**ME-NEDÉKET TALÁLT AZ ELŰZÖTT EGYETEM – 1930**”.....

A felszabadult öröm teljes, a polgárok a főmél-tóságok, mesteremberek és a legfiatalabb segédek jelenlétével ünnepelnek, harangozás, díszsortűz és tűzijáték, ahogyan az akkori lapok ír-ták.....

Ennek a részlegesen „kihangosított”, tömö-rített vízióknak – amit kitűnő kutatók könyveiből, írásaiból jól ismerhetünk –, azaz az első ötven évnek a szívszorítóan fájdalmas és mégis emelni képes állomásait – mint egy imafüzér stációit – végigmondva, a 95 éve fölszentelt székesegyház altemplomában, változni látszottak az arcok.

Változni, mint a ráolvasó, archaikus imádságok gyógyító, egy másik dimenzióba segítő állapotá-ban.....

Mintha kicsit mindenki jobban kihúzta volna magát.

Titkon fölértékelődött a folyóiratokba fektetett munka, legyen az a város mélyrétegeinek racionális további megismertetése vagy a délvidéki szerkesztőség tántoríthatatlan hitben való, iro-dalommal, képzőművészettel, régen kimondani vágyott beszélgetésekkel dolgozó szellemi épít-kezése.

Tankönyvértékűek, de legalábbis izzó léghőmérsékletűek tartásának alapjait adhatják ezek a ki-adványok.

Mert mint – beleborzongva – érezhattuk, a hit nemcsak száz éveken múlik, hanem a kényszerű „*idősűrités*” adta közösségben is hasonlóan megélhető, illetve megérthető, ahogyan a ma-gyarságunk is a Nemzeti Közösségben érthető és élhető meg. Mert belülről, tudatlag kell épít-keznünk újra és újra, egymás magyarságélményéből tágitva horizontunkat, erősítve nemzettu-datunkat. Újrateremteni azt, ami a teljességből ma hiányzik, mert elhomályosult a tartós ellen-szél vagy a kényelem okán, mint ennek a kulturá-lis alaplétnak a hasonló elemeinél, a dalok, tán-cok, az irodalom világánál vagy éppen az épített környezet terén.

Azt hiszem, mélyebb lélekkel öleltük meg egy-mást búcsúzóul, köszönve az estét az odaadó Szervezőknek és a nagyszerű Vendégeknek.

Már hazafelé talpaltam, de járt a fejemben az események „mozifilmje”, az is, amit ott nem akartam elmondani. Az például, hogy akkor – pár napja – a 95. felszentelési évforduló szentmisé-jén bizony tágasak maradtak a padsorok. Pedig legalább nekünk, az egyszerű szegedi utódok-nak évről évre ott kellene erősödnünk eleink hi-tével, egymásba kapaszkodó megújított hálafo-gadalmainkkal töltve be – újból és újból – a nem csak téglából épült nagy művet.

Még van öt évünk a hitbeli növekedésre, a visszatánulásra – akár a mi lapjainkból vagy ép-pen szomszédjainkéból – a századik szentelési és egyben az egyházmegye alapításának ezre-dik évfordulójáig.

Ehhez is – kevesek által megélt – figyelmes, „*elé menő*” ajándék a *nemzeti emlékhellyé nyil-vánítás* gesztusa. Remélve, hogy sokszoros ad-ventünket a tornyokat elvakítani akaró óriáskerék csillogása vagy éppen a nagy nyári ünnepünkön a székesegyházat – mint a páratlan szegedi Fo-gadalom teljesülésének hitbeli jelképét – takaró „*bádogfalak*” nem választják majd el a téren zajló méltó ünnepléstől.

Mindezzel együtt az időbeli események külö-nös kegyelmű sűrűsödéséről szóló est után tört rám annak a csendes, láthatatlan tényezőnek a felismerése is, hogy Klebelsberg Kuno életútja szinte teljesen lefedi Szeged árvíz utáni küzdel-meinek legnehezebb évtizedeit, megkoronázva azt, a város talán legnagyobb vállalatának, mára már szinte fölfoghatatlan kitaratású teljesítésének segítségével.

„*Én Hiszek a Teremtés örök erejében*” – írja a már emlegetett Klebelsberg-plakát idézete.

A „*különös kegyelmű idő*” drámaian igazolta ennek a hitnek a bölcs beteljesülését.

A székesegyház és előterének „*szentelve avatása*” után két évvel elveszíti államférfiját az ország és városa. Nyughelye csupán pár tíz mé-terre van az altemplomban az akkori találkozó he-lyétől.....

Ötven év – távol Erdélytől

(Mágikus látogatás)

Béla 1930-ban, a visszahonosítást követően Szegedre költözött, ahol az éppen folyó Dóm téri és klinikai nagy építkezések lehetőséget adtak arra, hogy biztos megélhetéshez jusson. Belegondolva: az életét mindig a politikai történések befolyásolták. Gyulafehérváron a román koronázási templom építése segítette szakmai útját. A Csonka-Magyarországon a klebelsbergi vízió, „a Tisza-parti Göttinga-álom” megvalósulásának lett a részese.

A klinikák mai napig is meglévő kerítése és a harmincas évek közintézményeinek műlakatosi munkái őrzik Béla tehetségét.

A háborús évek alatt a repülőgépgyári szakszolgálat, majd Budapest ostromának a végigélése élete nehéz időszakai voltak. Bár soha nem gondolta, hogy egyszer megnősül, de 1948-ban mégis feleségül vette Katalint, akinek szintén regényes sors jutott (amiről itt most nem lesz szó). A két ember temperamentumát és érdeklődési körét illetően kontinensnyi távolságra volt egymástól. Értékrendjük azonban azonos volt. Házasságukat egyrészt én, az 1950-ben született lányuk, másrészt a mindkettőjükre jellemző, a másikat tisztelőben tartó, megengedő viselkedésük tartotta egyben halálukig.

Innentől már nem mások elmesélt történeteire kell támaszkodnom, hanem a saját emlékeimet mesélem el, azt a harminc évet, amelyet együtt éltünk meg, amelyben mindvégig ott volt Erdély, Nagyszeben és Gyulafehérvár. Annak a polgári világnak a szellemisége és igényessége, ahonnan érkezett, végigkísérte. Igaz, hogy a XX. század megpróbáltatásai nem kedveztek annak, hogy azt a polgári életstílust vigye tovább, de nem veszítette el a szép és értékes dolgok iránti rajongását, a tisztességes munka megbecsülését, a pontosságot, a kezéből kiadott munka iránti felelősséget. Ennek számomra felejtethet-

etlen bizonyítéka volt, hogy sétáink során gyakran meglátogattuk az általa készített kerítéseket, munkákat, emlékszem a mozdulataira, ahogyan megfogja a kerítést, hogy megpróbálja, mennyire tart, nincs-e valami hibája. Sok év után is fontos volt számára, hogy nyugodt szívvel gondoljon a kezéből kiadott mesterművekre.

Megjelenése eltért az ötvenes évek munkásosztályának öltözködésétől. A műhelyben viselt olajos munkaruhát mindig finom anyagból készült mellényes öltönyre cserélte, és nyakkendőt kötött. Még mindig háború előtti, kézzel készített, nagyon megbecsült, sámfán tartott és gondosan kitisztított cipőket viselt. Az akkor divatos micisapka helyett ő nyúlszőr kalapot hordott. A munka után így elegánsan sétált egyet a Tisza-parton. Vasárnap délelőttönként velem sétált a korzón, de a vasárnap délutánok voltak a legkedvesebbek. Ilyenkor anyukám szépen felöltöztetett, apukám kézen fogott, és a Horváth Mihály utcai képtárba mentünk. Rajongott a festményekért, a teremőr nénik mindig nagy szeretettel fogadtak bennünket. Barabás úr, „aki igazi úriember” és a kis Katika fehér kis bundában mély nyomokat hagyott főleg az ott dolgozó, deklasszáldott úriasszonyok szívében...

Sokszor mentünk a múzeumba is. Megtanultam számtalanszor újra és újra megnézni ugyanazt és mindig valami új kis részletet felfedezni. A képtár- és múzeumlátogatás után mindig a cukrászda következett. Amíg be nem zárt, egy emeletre visszatoront magáncukrászdában, a Kalánka cukrászdában áldoztunk a sarokház és a gesztenyepüré gyönyörűségének. A Széchényi téren lévő szép eklektikus palota első emeletén a három kis márványasztallal, tonettszékekkel berendezett pici helyiség ablakainak ólomüveg-berakású madármotívumai egy régi világra emlékeztettek, és ez az atmoszféra apukámat visszavitte fiatal korába.

Szegények voltunk, a városi szegénység más, mint a falusi, ritkán ettünk húst, de nagymamám (ő nem apukám édesanyja volt – az igazi [Róza] meghalt Erdélyben tbc-ben 37 éves korában –, hanem apai nagyapám későbbi magyarországi felesége, aki apukámat és testvéreit saját gyerekeiként, engem saját unokájaként szeretett, és idős korában már velünk élt, és én is nagymamának tekintettem) apukám kedvére erdélyi ízekkel készítette a hústalan ételeket, nagyon finoman főzött. Így ismertem meg a puliszkát, amit én ugyan nem szerettem, de apukámnak nagyon kedves volt. A legfinomabb, az erdélyi ételek díjnyertese az erdélyi tejfölös csirkepaprikás volt, amely sok petrezselyemmel készült. A mai napig apukám emlékére szoktam a barátaimnak elkészíteni. Arra mindig jutott pénzünk, hogy apukám szenvedélyesen látogassa a zsigpiacot, és nekem ott régi, vastag lapú Dante-kiadású mesekönyveket vegyen. Így ismerkedtem meg a székely népmesékkal, balladákkal és persze a Grimm-mesékkal, valamint Andersen mindig sírásra készítő történeteivel – ezt a mesekönyvet viszont már új kiadású könyvként, karácsonyi Jézuska-ajándékként kaptam. Ugyancsak az ócskapiacról származtak képzőművészeti albumaink. Esténként nézegethettem a bennük lévő reprodukciókat. Az albumok többnyire csak fekete-fehér képeket tartalmaztak, de a XIX. század nagy orosz realistáinak, Repinnek, Siskinnek és társaiknak az alkotásait színesben láthattam.

Arra is volt mindig egy kis pénz, hogy moziba és a csodálatos színházba is eljárjunk.

Apukám rajongott az operettekért, Kálmán Imre volt a legkedvesebb szerzője, és a Marica grófnő a legkedvesebb operettje. Az egész operett első kiadású kottája még Erdélyből jött át. Apukám szívesen játszotta hegedűn az ismert dallamokat. Legjobban Tasziló dalt szerette: „Mit tudjátok ti bent, hogy idekint mi fáj. / Hej, voltam egyszer én is büszke bálkirály.” A színház ünnepi hangulata, a csodálatos díszletek, a primadonna káprázatos jelmeze engem is elbűvölt, egy álmovilágba vitt bennünket, kicsiként én ezt igaznak is hittem. A hatvanas években a beatnemzedék lelkes tagjaként már megtagadtam gyerekkorom álmovilágát.

Apukámat akkor már ostromoztam, hogy miért pazarolja az időt ilyen giccsekre, micsoda kispolgári csökevény mindez. Ő erre csak szelíden azt mondta: „Babukám, hagyjál, én egész héten dolgozom, hétvégén a jól ismert darabok abszolút kikapcsolnak, sok mindenre emlékeztetnek, én nem szeretnék Brecht-darabokat nézni.” Volt egy régi gramfonunk, fel kellett kurblizni, aranyos kis bádogdobozban őriztük a tűket. Bakelitlemezből sok volt, ezeket takaros bőröndszerű dobozban tartottuk, amelynek merev fogantyúja, szép kis zárja és vasalt sarkai voltak. Főleg a háború előtti időkből származtak a könnyűzenei slágerek, de akadt egy-két klasszikus is. Amikor becsuktuk a spalettát, akkor tudtam, hogy olyan dal következik, amelyet nem lenne szabad hallgatni, a hangszóró hangját egy bedugott rongy halkította le. Jött az, hogy: „Ott, ahol zúg az a négy folyó”, azután Rákóczi megtérése..., de néhány Karády Katalin-szám is. Kicsi koromtól tudtam, ilyen dolgokról nem szabad máshol beszélni, és főleg nem az iskolában, mert akkor elviszik apukámat a börtönbe.

Karácsonytájt kaptunk képeslapokat, amelyek szegényesek, fekete-fehérek voltak. Apukám erdélyi barátai, Kolozsi Pista és Szinyi Pista küldték az üdvözlőket. Erdély nekem igazán soha meg nem fogható, valami titokzatos világ volt. Apukám sokat mesélt róla, a fantáziámban más-más képek alakultak ki, mint amilyenekkel 1980-ban találkoztam első és egyúttal utolsó közös utazásunk során.

Apukám mindig készült visszalátogatni Nagyszébenbe és Gyulafehérvárra. Lelkében ambivalens érzések kavarghattak. Attól félt, hogy olyan érzelmi vihart vált ki a feltoluló emlékek sokasága, hogy szívrohamot kap. Így múltak az évek a vágyakozás és a félelem hullámai között. Tudtam az eljövételének okát: ebben jelentős szerepet játszott a Theodorika iránt érzett kilátástalan szerelme is. Amikor valamilyen csalódás miatt szomorodtam, mindig megjegyezte: „Babukám, tudom, mit jelent az igazi szívfájdalom.” Velünk voltak az emlékek, nagymamám, anyukám és persze én ismertük apukám erdélyi életének szereplőit. Anyukám mindig biztatta: „Béluska, látogasd meg a régi helyeket. Látod, a barátaid is meghaltak már, addig-addig halogattad az utazást.”

Eljött 1980, amikor apukám rászánta magát, hogy ötven év után visszamegy Erdélybe. Arra kért, hogy kísérjem el. Boldogan mondtam igent, életem egyik meghatározó élményét adta ez az utazás.

Vonattal mentünk, piszkos, elhanyagolt vagonok vitték az utasokat. Apukám szokásos igényes öltözetével kitűnt az elcsigázott, izzadt útitársaink közül. Meleg nyár volt.

Megérkeztünk az ugyancsak piszkos, kormos állomásra. Ő azonnal eligazodott. A bőröndök miatt taxit rendeltünk, és a belvárosba mentünk, édesapám a legelegánsabb szálloda címét mondta be.

Már a kocsiból valami csodát láttam, a Grimmesék német városait illusztráló képek eleve nedtek meg. Az egymáshoz bújó, magas tetőszerkezetű házak, amelyeknek a tetőcserepei között a padlásablakok, mint lecsukódó szemek, szemhéjaik alól tekintettek ránk, nekem nagyon különlegesek voltak. A zsalugáteres ablakok, a girbegurba, sokszor szinteltolású utcák azonnal elbűvöltek, úgy éreztem, hogy egy különleges, de valahol nekem mégis ismerős világba érkeztem. Azonnal otthon éreztem magam.

A házak, az épületek sok évtized kormos szürkeségük ellenére is gyönyörűek voltak. Ez az élmény ért akkor is, amikor először Prágában jártam, 1970-ben, ahol szintén az elhanyagoltság ellenére is élveztem az épített környezet nagyszerűségét. Mindig úgy gondoltam ezekre a városokra, mint megöregedett idős dámákra, akik valaha színesek, gyönyörűek voltak, de még most elszürkülve is fel tudják idézni csodálatos fénykorukat. Ekkor nem gondolhattam, hogy mind Prága, mind Nagyszében visszafiatalodik majd, és a XXI. században teljes pompájában fogja elbűvölni a látogatókat.

De most még itt vagyunk az elhanyagolt, de szép belvárosban.

Kifizettük a taxit, mentünk a valaha jobb napokat látott szállodába. Régi, piszkos brokáttapéta, lepattogzott aranykeretű tükrök fogadtak, és a recepció.

Apukám románul fordult hozzá, egy kétágyas szobát kért. „Természetesen van” – válaszolta. Kinyitotta a vendégkönyvet a regisztrációhoz, kérte az okmányunkat, amikor meglátta a magyar útlevelet, egy mozdulattal becsukta a

nagy könyvet, és kijelentette, hogy még sincs... Ha nem is tessékelt ki bennünket, de a metakommunikációja egyértelmű volt: menjünk isten hírével minél előbb innen.

Apukám emlékezett még egy szállodára, elmentünk oda is, ugyanez a jelenet játszódott le.

A főtéren leroskadtunk egy padra, az elegáns Barabás úr összetörve, megöregedve, elkese- redve azt mondta: „Babukám, hazamegyünk.”

Szemben velünk a Brukenthal-múzeum impozáns, régi kultúrát sugárzó épülete, a másik oldalon a nagy katolikus templom és az egész főtér erőt adott nekem, hogy nem hagyhatjuk itt ezt a csodát, ötven év után nem mehetünk el, valamit ki kell találnunk. Ahogy ott győzködtem a teljesen elcsüggedt édesapámat, egy idős nő jött oda hozzánk, segítőkész volt, magyarul beszélt.

„Menjenek ki a Dumbravába, a Fiala erdőbe. Ott van egy kemping, ott egy magyar nő a recepció, biztos lesz szállásuk.” Megriadtam, kempingbe az idős apámmal? Láttam rajtam a döbbenetet, és gyorsan hozzátette: „Vannak ott kis bungalók, az megfelelhet.”

Kiutaztunk oda, és valóban egy kis faházban kaptunk szállást, persze közös fürdőszoba, de szerencsére nem volt forgalom, és elfogadhatóan tiszta volt minden. Végül is csak aludni jártunk ki.

A város ezernyi csodájával és emlékeivel gazdag élményt nyújtott. Az építészetileg is nagyszabású középkori evangélikus templom azért került még közelebb hozzám, mert apukám a barátjával sokszor harangozhatott itt. A másik kiemelkedő művészeti élmény a Brukenthal-múzeum magas színvonalú gyűjteménye volt, csak ámultam a megmaradt értékes képek láttán. Gazdag, jó ízlésű polgárságról tanúskodott ez az intézmény.

Sétáltunk, mentünk, látogattuk a város minden zegzugát.

Tudtam, hogy hol szaladt apukám kezébe egy nagy szálla a lépcsőkoriáltból, amikor lefelé rohant. Bementünk az orsolyitákhöz, és megnéztük a perselyt, ahová minden kedden bedobta a koronát, édesanyja háláját a megmaradt fiúkért.

A kis piac mesebeli környezete benépesült apukám elbeszélése alapján árusokkal, sokkal színesebb forgatagot írt le, mint amivel 1980-ban találkoztunk. A századelőn a falvakból érkezett árusok hozták portékáikat, a gyümölcsöket, finom tejtermékeket, zöldségeket és persze a

baromfikat. Sültek a lacipecsenyék, a magyar kolbászok, a szász hurkák. Mindent megmutatott apukám, mi hol volt. Végigsétáltunk a Disznódi utcán, ahol hajdan elegáns boltok, szép órás- és ékszerésműhelyek, cukorkabolt, trópusigyümölcs-kereskedés, valamint cukrászda is csábította a polgárokat. Most a szürke és piszkos, sokszor üres kirakatok vagy újsággal bevont ablakok szívfájdító képet mutattak.

Mesélt a városban futó Cibin folyóról, sétáltunk a várfalban sorakozó bástyák mentén, meglátogattuk az iskolákat, amelyekbe annak idején járt, megmutatta, melyik fehérre meszelt kerítésre rajzolta szép gót betűs írással a monogramját. Megnéztük, hol szánkóztak, korcsolyáztak, hol volt a grund, ahol a labdát rúgták.

Kiutaztunk Vízaknára, ahová annak idején az újságot vitték. A megrokkant fakabinokkal körülvett gyógyító láttán fantázia kellett ahhoz, hogy visszaálmodjuk az elegáns, pezsgő fürdőéletet. Apukám megmutatta, hogy melyik tóban kavarta fel a vihar a '48-as huszároknak a magas sókoncentráció miatt épen maradt holttestét. Szívfájdító volt a pusztuló értékek látványa...

Édesapám életének emlékeit akkor éreztem a legközelebb magamhoz, amikor elmentünk a szülőházához. A vasútállomástól nem túl messze lévő kicsit girbegurba utcát egymáshoz hasonló zsalugáteres házak szegélyezték. Szász stílusú házak voltak. Az egyik előtt megálltunk, édesapám megrendülve csöngetett be. A nagykapu zárva volt, először lakatlannak tűnt a becsukott ablakú ház. Még egyszer csöngetett, ekkor – mint egy mesében – kicsapódott az egyik zsalu, kinyílt az ablak, és megjelent egy kicsi öregasszony kócosan, feje búbján konttyal, amely egy kicsit nevetségesen mozgott, ahogy németül kiabálni kezdett.

„Mit akarnak???” – sipította barátságatlanul, olyan volt, mint egy kis vasorrú bába.

Apukám bártortalanul válaszolt: „Ötven évvel ezelőtt ebben a házban laktam gyerekként a családommal.”

Ettől még mérgesebb lett: „Ez nem igaz, én ötven éve itt lakom!”

Ekkor jutott apukámnak eszébe, dehogy ötven, hanem ötvennyolc éve, hiszen nyolc évet Gyulafehérváron töltött.

„Bocsánat, ötvennyolc éve.”

„Ez más, ez már igaz lehet, és mit akarnak?”

„Szeretném a lányomnak megmutatni, hogy hol születtem, és hol voltam gyerek.”

„Na jó, jöjjenek!”

Kinyílt a nagykapu, és beléptünk egy hűvös udvarba, ahol az árnyéket egy nagy hársfa adta. Az udvar nagy kövekkel volt kirakva, egy csinos kis kút is állt ott, az udvar színtje a lefolyó felé lejtett.

Az udvarra nyílt a hálószoba és a konyha nagy ablaka. Hajdan az ablakokban fuksziák pompáztak, Róza nagymamám kedvenc virága. Most minden virágtalan, kopár volt.

Beléptünk az előszobába, megcsapott a doh és az öregség szaga. A nagyszoba, amely nappali volt, és vendégek fogadására szolgált, sötét volt, az ablakot nemcsak a zsalugáter zárta el a fénytől, de nagy bársony sötétítőfüggönyök is lógtak a rézkarnison. A sötét bútorok barátságatlan hangulatot árasztottak. Apukám megmutatta, hogy az ő idejében hol milyen bútor állt, hol volt a dívány, a kisasztal, amelyet az akkor divatos fotelék vettek körül, a vendégfogadásra várva, hol volt az etazsér, ahol a fényképek sorakoztak..., hol állt az anyukájának a kis varróasztala az ablak mellett.

Hatalmas tölgyfa gerenda tartotta a födém szerkezetet, rácsodálkoztam, hogy a plafon és a mestergerenda között elég nagy távolság volt, és ide – mint egy könyvespolcra – pakolták fel a könyveket. Nagy, vastag, régi könyvek porosodtak ott fent, nem tudtam elképzelni, vajon hogy vették őket le onnan, de azt hiszem, évtizedek óta nem forgatták ezeket a régi írásokat...

Az udvarra néző hálószoba nem volt valami nagy, de a konyha igen tágas, és méretes rakott tűzhellyel bírt, nagy sütővel és főzőfelülettel. Ez még az eredeti tűzhely volt...

Hatalmas, kényelmes asztal, amely talán még akkortól szolgált az itt lakókat, hogy ötven éve beköltöztek. Ennél evett a család, csak karácsonykor és húsvétkor vitték be az első szobába, hogy ott legyen az ünnepi terítés. Nagy kamra is tartozott a házhoz. Fürdőszoba sem akkor, sem később nem volt, az udvar eldugott részén állt az árnyékszék, a nagy lavór és a teknő szolgált a tisztaságot, nagy horganyzott fazekakban melegítették a fürdővizet.

Én sem apai nagyapámat, sem a nagymamámat nem ismertem, de ebben a házban valahogy

közel éreztem őket magamhoz, főleg a nagymama sorsát éreztem át, az öt gyerekkel, majd a kislányok halála után a három fiúval és a „nagytermészetű”, az alkoholt soha meg nem vető úrval – aki kártyázott, biliárdozott, sőt még bizonyos házakat is meg-meglátogatott a Cibin partján –, szóval nem volt egyszerű az élete. Apukám emlékeiben anyukája béketűrő, jó feleség és édesanya volt, aki élete jelentős idejét ebben a házban és udvarban élte le. Volt összegyűjtött pénzük, amit egy új, tágasabb házra szántak, de Barabás László egy éjjel elkártyázta... Ekkor hallotta apukám az édesanyját kiabálni és sírni...

Lassan lejártak a Nagyszebenre szánt napok, pakoltunk, és indultunk az állomásra. Most a taxiból búcsúztam a gyönyörű várostól, és az úton még lehetőségem adódott a hegyoldalra kapaszkodó temetőre pillantani, ahol a soha nem látott nagymamám – akire apukám szerint belső tulajdonságaimban nagyon hasonlítok – és két kisgyermek nagynéném elfelejtett sírokban pihennek.

Vonatra szálltunk, és Gyulafehérvárra indultunk. Ha lehet mondani, ez a vonat egy fokkal piszkosabb és elhanyagoltabb volt, mint amellyel Nagyszebenbe érkeztünk. Az utazás nem tartott sokáig, és máris ott volt az állomás: Alba Iulia. Egyetlen működő szálloda létezett, sok választás nem volt. Itt a taxiból egyáltalán nem láttam azt a csodát, amely Nagyszebenben úgy megfogott. Szürke, poros város, néhol egy-két impozánsabb épület, természetesen ezek is belepve az évtizedek kormos porával. Egy kicsit csalódott voltam. A szálloda sem volt bizalomgerjesztő, fel voltunk készülve arra, hogy itt is a szebenihez hasonló fogadtatás vár. Kellemes meglepetés ért bennünket, nem utasítottak el.

A szoba egyetlen „fényűzése” a tiszta, kikeményített ágynemű volt. Örültünk, ekkor még nem tudtuk, hogy az éjszakát társbérlettel kell megosztanunk. Ekkor láttam először poloskát, apukámat nem csípték össze, de engem igen. Amikor ezt megemlítettük, a személyzet készségesen adott egy másik szobát, ez már poloska-mentes volt, és nyugodt éjszakák elé nézhettünk.

Kicsomagoltunk, és az első délutánra nem terveztünk nagyon sok programot. Éreztem, hogy Gyulafehérvárra érve apukám egyre feszültebb lett. A barátok és az első nagy szerelem

emlékei lehettek ennek hátterében – fiatal felnőtt korának színhelye volt ez a város. Még korábban megbeszéltük, hogy megpróbálja megkeresni Theodorikát – vagy legalább érdeklődik felőle –, ez nem volt titok, én is abszolút természetesnek vettem, hogy ha már itt vagyunk, akkor hátha sikerül valamit megtudnia, vagy esetleg találkoznia vele. Úgy gondoltuk, hogy a második napon én elmegyek a Batthyaneumba, addig apukám elsetál a kis román ortodox templomhoz, hátha ott kap majd felvilágosítást.

Így az első délután a Szent Mihály-székesegyházat szerettem volna megnézni. Valamennyi magyar építészettörténeti könyvben szerepel ez az eredetileg közel évezredes alapítású épület, amely a késő román, kora gótikus formáját a 13. században nyerte el.

A fényképeken is furcsállottam az aszimmetrikus formáját, négyszögletes tornyát. Ekkorra már több európai román és gótikus templomot látogattam meg, és valahogy azok grandiózus formáihoz képest én szegényesnek éreztem ezt a történelmileg igen fontos székesegyházat. De ezen a délutánon egészen más élményt jelentett, és sok érzelmet váltott ki belőlem. Amikor megláttam a szürkésfehér épületet, rajta a késő romantika jegyeit, megéreztem, hogy az európai építészet szépségét hogyan importálták ide, jó messzire az építészek; átgondoltam, hogy a tatárjárás miként próbálta elpusztítani, azután hogyan foghattak neki a 13. század második felében az elzászi mesterek az újjáépítésének, hogyan jelent meg a szentély gyönyörű klasszikus gótikus stílusa; megpillantottam, hogy a nagy körácsos ablakokon keresztül beáramló fény milyen elegáns, nagyszabású templombelsőt világít meg – elszégyelltem magam. Miért hasonlítom össze a mi emlékeinket a sokkal nyugodtabb, gazdagabb történelmű országokéval. Még inkább megrendültem, amikor a nándorfehérvári győző, Hunyadi János sírját is megláttam, és történelmünk nagyjainak összetört sírkövei mellett sétálhattam, Hunyadi László, Martinuzzi György, Báthory András, Bocskai István háborgatott nyugvóhelyei mellett állhattam.

Igen, ez a mi történelmünk. A hűvös ódon templomból kilépve kontrasztként a közelben ott magasodott a merőben másmilyen, a huszadik század húszas éveiben épült grandiózus Szent-

háromság ortodox katedrális, amely az elvárásoknak megfelelően magasabb toronnyal bírt, mint a magyar székesegyház. Az ekkor ötvennyolc éves építmény, amely a havasalföldi bizánci stílusú templomok mintájára készült, egy teljesen más kultúrát tükrözött.

Édesapám mesélt a Szentháromság-katedrális építéséről, és odasétáltunk megnézni a műlakatosi munkát, a kerítést, amelynek az elkészítésében való részvétel után szabadult fel az inasságból, és vált segéddé. Apukám rövid keresgélés után megtalálta az egyik rács aljába beleütött kis táblácskát, amely elbújva a külvilág szeme elől, rögzítette a mester és a segéd, azaz Barabás Béla nevét. A katedrális színes tömbje, körülötte a kert virágaival, elütött a Szent Mihály-templom szürkésfehér, ehhez képest szerény, de annál értékesebb látványától.

Másnapra terveztük, hogy apukám megpróbálja megkeresni Theodorika nyomát, én pedig ellátogatok a gazdag gyűjteményű Batthyaneum épületébe.

Apukám nagyon csöndes volt. Szépen felöltözött, a reggeli alatt sem nagyon beszélgettünk.

Amikor elindultunk, arra kért, hogy mégis kísérem el, én pedig boldogan, izgalommal mondtam igent.

A központtól egyre távolabb és távolabb kerülünk, számára is ismeretlen házak között mentünk.

A kis földszintes házak stílustalanok, valószínűleg a második világháború után épültek, szürkék, unalmasak voltak. Végig gömbakácok szegélyezték az utat, a levelek is szürkék voltak a rájuk rakódó portól, legalábbis én így láttam. Ismeretlen volt minden, de a távolban lévő templom tornya azért utat mutatott, tényleg toronyirányba mentünk, teljesen kihalt utcákon át. Rekkenő hőség volt.

Apukám egyre kedvetlenebb és bizonytalanabb lett. Furcsa, nem oda illő párt alkottunk.

Az aranykeretes szemüvegű, fehér hajú, finom vonású, elegáns idős úr, vele egy fiatal vékony nő keleties arcvonásokkal. Már egészen közel kerültünk a templomhoz, amikor váratlanul kinyílt egy kapu, egy idős, kicsit molett, koszorúba font fehér hajú nő lépett ki. Ránk csodálkozott, és magyarul fordult hozzánk. „Keresnek valakit?” Apukám bizonytalanul akart is, nem is válaszolni,

a jobb kezét az ajkához emelte, de mielőtt bármit is mondott volna, az idős nő szólalt meg.

„A kisasszony most is ugyanolyan szép, csak fehér a haja, ugye maga az, Béla?” Ahányszor erre a jelentre gondolok, mindig megborzongok.

Apukám megrendülve állt, én pedig nem akartam zavarba hozni, csak azt mondtam: „Bemelegyünk a templomba, beszélgessetek.”

Beléptem ebbe a nem túl nagy templomba, ahol dohszag keveredett a tömjén és az égő gyertyák illatával. Kellemes hűvös fogadott, a homokkal borított tálban vékony gyertyák égtek. Az ikonosztáz aranya megcsillant, de nem lehetett beljebb menni, vasrács választotta el az előteret a templomhajótól. Egy kicsit szegényesnek tűnt a templombelső, sötét volt. Nagyon hosszúnak éreztem a várakozást, már kezdtem fájni, és apukám még mindig nem jött. Észrevétlenül léphettem be, csak amikor a vállamra tette a kezét, ocsúdтам fel, és azonnal izgalommal kérdeztem:

„Theodorika hol van?” – „Torockón” – jött a válasz. „Akkor megyünk Torockóra?”

„Nem megyünk sehova!” – „De miért nem, miért nem?”

„Nézd kislányom, ő soha nem ment férjhez, végig maga maradt, most állítsak oda az orvos lányommal, és tudod jól, anyádat is szeretem, milyen szívfájdalmat okoznék...”

Megértettem. Nem tudom, vajon mit tudott meg Theodorikáról, erről soha többet nem beszélgettünk. Megrendülve, szótlánul indultunk visszafelé, sokáig csöndben mentünk.

Egy útkereszteződéshez értünk, a házak között egy kicsit kinyílt a tér, apukám messzebbre mutatott: „Látod, arra volt a futballpálya, ott rúgtuk a labdát.” Nem vettük észre, hogy rajtunk kívül is volt valaki az utcán, de ekkor felbukkant egy idősebb férfi, és egy kicsit csúfondárosan így szólt: „Ugyan, ugyan mikor volt itt a futballpálya, legalább ötven éve.” – „Úgy van, én ötven éve futballoztam ott.” – „Igen? Az én sógorom is az akkori csapat tagja volt.” – „Ki a sógora?” – „Kellner Ferenc!” – „Kellner Feri él???” – „Hogyan élne, fent lakik a várban, Pácii u. 13.-ban.”

Apukám feltámadt az iménti letargiából, izgalom fogta el.

„Holnap megkeressük!” Én már azonnal mentem volna, de megértettem, hogy erre a napra elég lelki élmény volt Theodorika emléke.

Másnap délelőtt útnak eredtünk, fel a várba. Nekem olyan érzésem volt, mintha Gyulafehérvár egy film kulisszája lenne, szinte nem találkoztunk emberekkel, míg Nagyszebenben pezsgő élet folyt, itt csak néha tűnt fel valaki, lehet, hogy nem megfelelő helyeken sétáltunk.

Az Alsó Károly-kapun jutottunk be a várba, és itt is kihalt utcákon bolyongtunk, nagy kockakövekkel kirakott utak voltak. Elveszettnek éreztem magam, hogy hol találjuk az említett utcát. Apukám sem emlékezett, vajon a vár melyik részén található. Ahogy befordultunk az egyik utcába, végre két embert pillantottunk meg: egy pap reverendában és egy magas, idősebb, de szálfegyenes férfi beszélgetett, mégpedig magyarul. Ez felbátorított, és apukámat egy kicsit hátrább hagyva odasiettem.

Köszönés után azzal a kéréssel fordultam a paphoz, hogy elmondaná-e, merre van a Béke utca.

„Kit keresnek ott?” – kérdezte kíváncsian. „Kellner Ferencet” – mondtam büszkén, hogy tudom, kihez megyünk. „Sajnos őt nem találják otthon.” Egy kicsit lecsempültem. „Nem, mert ő éppen itt áll!” – mutatott magas beszélgetőpartnerére. Ekkora ért oda édesapám. „Ferikém!” – kiáltotta apukám. „Bari!” – kiáltott kitörő örömmel a kedves, magas úr. Meghatódva, könnyezve ölelte egymást a két idős ember, ötven éve nem látták egymást. Mi a tisztelendő úrral ugyancsak nagyon meghatódtunk. Óriási érzelmi áradásnak voltunk tanúi. Nahát, gyorsan megtaláltuk az utcát és a házat, ahol Ilonka néni, Feri bácsi felesége éppen ebédet főzött, természetesen nekünk is ott kellett maradnunk, a kedves kis polgári otthonban a végtelenül kedves házaspárral töltöttük a délutánt. A két sporttárs barát kifogyhatatlan volt a történetek mesélésében.

Fiatalként is tudtam, hogy milyen fontosak az emlékek, de ekkor még inkább éreztem, hogy az élet kincsét jelentik az összekötő emlékek, ezek a miénk és az övék, és senki el nem veheti őket, ezekből épül fel az életünk, az életük története...

Feri bácsi Márton Áronnak, a csodálatos szent életű püspöknek a gazdasági igazgatója volt. Ilonka néni pedig az igencsak szegény, mindig éhes kispapok mintegy második anyukájaként tápláló, menedéket is nyújtó, melegszívű segí-

tője volt. Megdöbbentő történetek is előkerültek, nemcsak a közös fiatalkori múltból, hanem az elmúlt ötven év küzdelmeiről, megrendítő eseményeiről is hallgathattunk emlékeket. Sok szenvedés, kitartás – a hűség és a mély, rendíthetetlen hit történetei voltak ezek... Óriási élményt jelentett az együtt töltött nap. Szeretettel hívtuk meg őket Szegedre.

Abban a reményben búcsúztunk el, hogy még találkozni fogunk az életben. Másnap indultunk haza.

A piszkos vonat sem izgatott már, úgy éreztem, hogy micsoda gazdagságot kaptam, mennyi élményem volt, és mennyire közel kerültem Erdélyhez, már magaménak éreztem azt a két várost, még jobban megismertem apukámat, tudtam és átéreztem, hogy miért volt az egész életét meghatározó az erdélyi világ.

Epilógus:

Hazaérkezésünk után a kettőnk viszonya egy szövetséggé alakult, nyugodtan mondhatom, megváltozott.

Sajnos ő egyre sápadtabb, egyre gyengébb lett. Rosszulléteit a szívének tulajdonította, valóban egyre többször voltak anginás panaszai. Mondta is: „Látod, Babukám, ettől félttem, hogy a szívem nem fogja bírni ezt a nagy lelki élményt.” De az angina nem a koszorúér-meszesedéstől volt, hanem a nagyon nagy fokú vérszegénységétől. Akut mieloid leukémia volt a diagnózis, amely a mai napig is egy súlyos, letális vérképzőrendszeri megbetegedés.

Amíg tudtuk, itthon tartottuk, de a transzfúziók miatt bekerült a klinikára. Anyukámmal felváltva voltunk mellette. Büszke volt arra, hogy az ő tanársegéd lányát ismerik, és még egy különös dolog történt: a hematológiai osztály a régi bőrgyógyászati klinika harmadik emeletén lett kialakítva, ez annak idején nővérszállás volt, és pont abba a szobába került, ahol anyukám fiatal nővérként lakott. Annak idején, a negyvenes évek elején vasárnap három és öt óra között látogatókat fogadhattak a nővérek, de a látogatók soha nem mehettek egyedül, így anyukám barátnője, az óvónő Ica és apukám mindig együtt mentek fel. Néha a gramofont is felvitték, és ahogy mondták: „Emlékszel, mennyit gramofonáltunk itt?” Béla élete végén itt volt újból a fiatalság éveit visszahozó kórteremben.

Április végén szépszist kapott, eszméletlen volt. Mindenki tudta, hogy mi következik, de akkor sem lett volna szabad kiadni a ruháját, amikor még élt, mégis így történt. „Doktornő, vigye haza Barabás úr ruháját, mert kell a hely.” Hatalmas fájdalommal vittem haza. Ahogy hazaértem, csörgött a telefon, a nővér szólt: „Tessék visszajönni, Barabás úr magához tért.”

Taxival rohantam be. Apukám ott ült az ágyban, a gyönyörű kék szeme tiszta volt, és mintha nem is a végső állapotában lett volna.

„De jó, hogy jöttél, szeretném megbeszélni, hogy most már javulok, és jobban leszek, majd

nyáron újra visszamegyünk Erdélybe, tudod, vannak helyek, amelyeket még meg szeretnék mutatni, de visszamegyünk, és újra meglátogatjuk a mostaniakat is.”

Ott ültem az ágy mellett, és gondolatban bejártuk az elmúlt nyár emlékhelyeit. Tiszta emlékezéssel, örömmel tudtuk átbeszélni az utazásunkat. Majd azt mondta: „Most már menj haza, mondd meg anyádnak, van remény.”

Ez volt az utolsó éber állapota, visszaesett az eszméletlenségbe, és két nap múlva meghalt.

Mágikus utazásunkkal a sors szépen bekeregette az életét.

Bukovinai díszítmény – fonott keresztszemes hímzésttechnikával (díszpárnán és terítőn)

Versek

Szórja

Uram, szórod a fényt ezen a reggelen.
 Szórod a remény sugarait,
 mindent áttörőn.
 A bokrok és a fák zölden tobzódnak,
 ünneplik az eső nyomait.
 Ó, micsoda gazdagság, micsoda örömerdő!
 És szórod beszélgetések örömét, hangok zenéjét.
 Szórod a szeretetet.
 Kék eged, arany napsugarad titkait.
 Szemben a korhadással, szemben a pusztulással.
 S tán szemben velem is.

Hogy fény legyen bensőm,
 hogy fény legyen a létem.
 S hogy mindezt megköszönjem
 Néked.

L. énekel

Énekel. Szíve mélyéről.
 Lehunyja szemét.
 Ott bolyong a gyermekkorban.
 Nagyanyja énekét hozza a jelenbe.
 Teste-lelke remeg.
 Torkunk szorul.
 Szép ez nagyon,
 Igen, „napkeleten, napnyugaton”.
 A lelke dalol.
 Szép fájdalommal.
 L. dalol.
 S aztán a csönd.
 S már szeme nyitva.
 Lénye színarany kalitka.
 Mélyéről kincseink titka.

Balett-asszociációk

Szenvedély
 szenved-éj
 testek együvé
 katonák hol?
 országhatárok
 „határtalanul szeretném hazámat”
 határtalan szerelem
 zenedübörgés
 érzelemdübörgés
 mozgásdübörgés
 táncdübörgés
 minden jó, ha a vége
 végső dübörgés
 függöny
 vastaps

*Kézi szövésű lenfüggöny – csíkritmusos
 díszítéssel, rojtozással*

Szülőföld, költészet, zaklatott világ

Beszélgetés Iancu Laurával

Akit a lexikon, a Wikipédia úgy mutat be, hogy magyar író, költő és néprajzkutató, ráadásul a romániai különös nevű Törökhídja községben látta meg a napvilágot, attól elsőként azt illik megkérdezni, hogy mi vitte, mi készítette őt arra a pályára, amely ma is meghatározója az életének?

– A kérdésre van rövid és hosszabb válaszom is. De akkor is igazat mondok, ha azt válaszolom: nem tudom. Mert az embernek sokszor be kellett látnia, és majd el is kellett fogadnia azt, hogy az élet bizony önmagát szervezi és alakítja. A történet írta magát, én pedig kullogtam az események után. Ettől még igaz az is, hogy a tudásomj hajtott, különösen annak a megismerése, hogy kik vagyunk mi, és miért vagyunk olyanok, amilyenek.

Miként és miért született meg benned a szülőfölded és szülőfalud elhagyásának ötlete?

– Kislányként sokat álmodoztam. De nem az én álmaim valósultak meg. A '90-es évek legelején megteremtődött a lehetősége annak, hogy a csíkszeredai József Attila Általános Iskolában moldvai diákok anyanyelvükön tanulhattak. Az iskola, valamint a program igazgatója és mindenese Borbáth Erzsébet volt. Kollégiumi szállást és ingyen étkezést kaptunk. A program civil adományokból és az MDF-kormány támogatása révén működött közel két évtizeden át. Éltem ezzel a lehetőséggel. Nővérem szakiskolában, két bátyám gimnáziumban tanult Bákóban. Ha nem nyílik meg ez a történelmi kapu, talán én is a testvéreim útját járom. Zárt világban éltünk, és diktatúrában. Csábított a külvilág. És azt sem tagadom, hogy menekültem a gyerekként nagyon kegyetlennek megélt földműveséletből is...

Azok a barátaim, akik Románia földjéről jöttek át Kis-Magyarországra, azt látom, tapasztalom, hogy nagyon szilárdan megtartották az őket odakötő kapcsolatokat, sokat járnak haza, s egész más a hozzáállásuk szinte mindenben, mint azoké, akik Nyugat-Európába távoztak. Te ezt a – talán mondhatom, hogy tipikus – magyar sorsot hogyan látod?

– Ez egy nagyon érzékeny téma. Sokan nyomorból, tragédiákból menekültek ki, sokan gazdasági okok miatt hagyták el a szülőföldjüket. Mindenkinek más a viszonya a gyökereihez és a múltjához. A legtöbb Nyugatra távozott embert szerintem egyszerűen csak beszippantotta az élet. Dolgoznak, és gyermeket nevelnek. Nem bankárok, munkásemberek. A szabadságot – ha egyáltalán élnek vele – pihenéssel töltik. Emlékszem, egyetemista koromban és még később is sokáig én, a szülőfalumtól 1000 km-re élő ember többször jártam haza egy évben, mint a falunktól 60 km-re lakó nővérem, aki (még szombaton is) dolgozott, gyerekeket nevelt, stb. Sokaknak fájdalmas a hazalátogatás. A szülőföld a felismerhetetlenségig modernizálódott, és a családtagokat sokan már csak a temetőben kereshetik fel. A hazalátogatás furcsa kaland. Egyvalamiről kár vitatkozni: a szülőföld egy olyan pecsét az ember szívében, amit a halál sem fog lemosni onnan.

Milyen a viszonyod Romániával? Vágyasz-e vissza néha vagy éppen sokszor a szülőfaludba vagy más tájékokra? Egyáltalán van-e módod és időd figyelemmel kíséreni az ottani kulturális életet?

– Románia gyönyörű ország, a szülőföldemre pedig mindig úgy gondolok, mint szerelmes a szerelmére. Áldatlan (politikai, szociális) körülmények között éltünk. Ha a kisebbségek az

elnyomás helyett egy kis toleranciát és bizalmat kaptak volna, az mindenképpen az ország gazdagságát és nagyszerűségét gyarapította volna, és talán az én és a mi sorsunk is másként alakult volna. Azt mondják, a történelmet az ember csinálja, azt Isten uralja... Nagyon szeretem a román költészetet, és a kedvenceimet olvasom. Az ország kulturális életét nem követem, nem érdektelenségből, egyszerűen nem jut rá időm.

Kit, kiket ajánlanál a romániai – benne az erdélyi – országrészekben élő írók, költő közül, hiszen talán nem tévedek, ha azt mondom, nincs elég ismeretünk a romániai művészekről.

– A helyzet az, hogy az átlagembertől, de még a kultúrabaráttól, sőt a szakbarbártól sem várható el az, hogy azt a mennyiséget, amit kultúrából, művészetből, tudományból napról napra termelünk, oda-vissza ismerje, olvassa, kövesse. Ez teljességgel képtelenség. Én legalábbis a kedvencek írásainak az olvasására tudok időt lopni, és persze igyekszem valamiféle felszínes, általános képet nyerni arról is, ami az irodalom területén történik. A nevekkel itt is gondban vagyok, hiszen többeket szeretek, és nagyon értékes és gazdag irodalmi univerzumból beszélünk... De álljon itt két név: Ferenczes István és Octavian Paler. Ferenczes költészete gyöngyszem. Elementáris és fájdalmasan szépséges. Versei hegyeket mozgatnak. Paler egy fogarasi kisfaluban született és nőtt fel, és későbbi élete is az én életemhez hasonlóan alakult. Számomra minden mondata értékes és tanulságos, rajongok az írásaiért.

Budapesten jártál egyetemre, de jelenleg nem a fővárosban élsz. Mi vitt téged a szép dél-alföldi városba, Szegedre, aztán a Velencei-tó mellé?

– Szegeden végeztem el a néprajz szakot. Pécsen doktoráltam. Velencére 2014-be költöztünk, hogy emberléptékű környezetben nőjenek fel a gyerekek, én pedig közel lehessenek a munkahelyemhez, amely Budapesten van.

A néprajzkutatás miképpen jött az életedbe, s mit adott neked a néprajzzal való foglalkozás?

– Amikor csíkszeredai éveim alatt szembesültem azzal, hogy semmit nem tudok arról, hogy kik vagyunk, és miért vagyunk olyanok, amilyenek, bár 11-12 éves voltam, óriási szégyennek éltem meg. Gimnazista koromban Mirk László tanár úr gondoskodása mellett már végeztem ún. néprajzi gyűjtést. Egyik dolgozatomat, amelyet a népgyógyászat témakörében írtam, el is küldtük a budapesti Néprajzi Múzeum pályázatára. Ez a szégyenérzet fokozódott akkor, amikor '97-ben Magyarországra kerültem, mert 18 évesen már nem volt elég azzal takaródnom, hogy kicsi vagyok, éhes vagyok, fázom. Szóval, merőben személyes krízis az oka annak, hogy azt a pályát választottam, amelyről azt feltételeztem, hogy ennek a problémának az orvoslásában a legilletékesebb. A néprajzkutatást természetesen a legcsodálatosabb szakmának tartom, és minden pillanatért hálás vagyok, amit a művelésével tölthetek.

És miképpen jött az életedbe a költészet? Meséj arról is, hogyan, miből, milyen „előzményekkel” születik meg egy vers?

– '97-ben Magyarországra jöttem egyetemre. Egy nadrággal, egy inggel. Az ösztöndíjat elvitte a BKV-bérlet, a fogkrém, a szappan és a mosópor ára. Szórakozásra és a városban való tekerésre nem jutott pénz. A kollégium könyvtárában töltöttem a délutánokat, a hétvégéket, persze akkor, amikor nem takarítottam vagy vasaltam valamelyik családnál. A könyvtárban összeismerkedtem a költészettel. Idővel vittem magammal füzetet, és elindult az írás is.

Közhely, de akkor is igaz: minden vers születése más és más. Még csak általános jellemzőket sem tudnék felsorolni. A komponensek (érzés, gondolat, szó stb.) külön helyről jönnek, és külön utakon, talán nem is tudnak egymásról, de mégis egymásért vannak, és egymás felé tartanak. A találkozásukból áll össze valamiképpen a szöveg. Ebben a folyamatban a szerző úgy vesz részt, hogy ő a gazdatest, benne futnak le az alkotás körei.

Nagyon sok szép versedet olvashatjuk az Aracsban, szabad olyasmit kérdezni egy költőtől, hogy elsősorban mi vagy ki az ő ihletadója? Már ha van ilyen egyáltalán.

– A témát az élet adja. A gondolkodás és az intuíció eszköz és médium – egyszerre. Az ol-

vasás inspiráló közeg. Persze: ezek szerencsés együttállásából (még) nem lesz vers. Van egy összetevője a történetnek, amit nem az előbb felsoroltak tesznek hozzá a jó vershez.

Hanem?

– Nem tudom. De mindenki érzi a különbséget vers és vers között. Az egyik megüt, a másik hidegen hagy. Az egyikbe benne van az a „többlet”, ami a másiktól hiányzik.

Magam versmániás volnék, és a magyar költészet rajongója. Mindig is érdekelt, hogy egy költőnek mely költők a szívéhez közel álló művésztársak?

– Pilinszky János, Hervay Gizella, Csoóri Sándor. De sok kortárs költő munkásságát követem, olvasom és szeretem, és akit nagyon szeretek, az ezt tudja is.

Idézem egyik rövid és gyönyörű versedet. A címe: Akkor majd színről színre: „Ózeás üzeni Jóbnak/ Azon a napon válaszolok / – üzeni az Úr – válaszolni fogok az égnek / és az elmondja majd a földnek.” Vajon mit üzen? Merjünk találgatni?

– A szöveg egy bibliai mondat, amit az *Onnan tudom* című versben idéztem. Az eredeti szöveg egy próféciában hangzik el, ahol Isten megígéri, hogy a szenvedésre – ám az én továbbgondolásom szerint –, a teremtés okára, titkára vonatkozó kérdéseinkre egyszer majd válaszolni fog. Az ebben az isteni ígéletben vetett hitet, mint egy előragott falatot, a szüleimtől kaptam.

Mi a helyzet a prózával? Vannak-e olyan regények, amelyek életre szólóan rabul ejtettek téged?

– Több is. Gondban is vagyok, hogy melyiket emeljem ki. De hogy egyet mégis megemlítek: Szabó Pál: *Lakodalom – Keresztelő – Bölcső*. A hagyományos paraszti földműveséletnek van egy misztériuma, amelyből ez a regény sokat közvetít, tükröz. Én pedig ennek a misztériumnak a bolondja vagyok. A nyelvezete olyan, hogy már attól boldog vagy, hogy magyar az anyanyelved.

Tudok arról, hogy több irodalmár és költőtársad szeretné, ha prózát is írnál, pontosabban biztatnak arra, hogy írd. Eleget teszel a biztatásnak? S ha igen, akkor mi jár a fejedben? Milyen téma?

– Nem tudtam erről a dolgról, köszönöm, hogy megosztottad velem. Nagyon nehezen írok, prózát különösen is nehezen. Vannak terveim, de van bennem egy görcs is, ami a munkában akadályoz. Valamiképpen többes számba kellene beszélni, ami nekem nem megy. Nem tudok mások nevében beszélni/írni. Persze, írástechnikai kérdés dolga úgy megírni egy regényt, hogy egy kollektív történelem egy személyes történetben nyer bemutatást. Csak az a fránya etika ne akadékoskodna... Aminek általam kell a világba jönnie és megtörténnie, annak nem fogok az útjába állni.

Zaklatottá és durvává vált a világ, ez tagadhatatlan. Sokszor elgondolkoztam már azon, hogy az élet, a közélet változásai vajon milyen módon ihletik meg az írókat, költőket? Tudsz-e például haragos verset írni?

– Az ember nem tud a rejtekben élni, de azt meg kellett tanulnia, hogy ha ténylegesen az örökkévalót keresi és követi, akkor a napi darálóból ki kell maradnia, vagy nagyon óvatosan kell együtt élnie vele, vagy még helyesebben: mellette. A művészetben mindenképpen lecsapódik a jelen, de az nem feltétlenül azonos a közélettel. Látható, ahogyan az élet (?) rábízta az egyes írókra az egyes témákat. Jó verset egy adott témában az tud írni, akit az fogva tart, meghatároz. Haragos verset talán nem írtam, de a csalódottságomnak gyakran hangot adok. Természetesen mindig magamban csalódom. Ebben a világban semmi sem az, aminek látszik, és minden változik. Ilyen körülmények között nehéz „sziklára építeni a házat”. Pedig ez a feladatunk. A zaklatott, durva és mulandó világban kell felépíteni azt a házat, amit sem a zápor, sem az ár, sem a szél, de még a halál sem dönt össze.

Téli álom*(Magyarfaluvál)*

mit akarsz tőlem
 te lázas te furulyaarcú kísértet
 árnyaid áttörik falaimat
 mint a madárremegés a hallhatatlan csendet
 házám elé hordtad vértelen fáidat
 a szekéryomok fagyott meztelenségét
 hogy nézzem mint valami régi képeslapot
 mi nem néz vissza rám
 mert elhagyta színét
 mint az ünnep a vasárnapot

mit akarsz tőlem
 megváltatlan történeted
 sírógyermeked legyek
 ott kiáltsak gyászt ahol éppen táncolnak
 vagy legyek halottabb mint a halottak
 mit akarsz tőlem
 ha adósod vagyok te még inkább nekem
 ne szoríts tovább
 amit szúrsz az már a szívem

Mindig éjjel

éjszaka érkeztél haza
 ágyamhoz jöttél
 néha megcsókoltál
 máskor csak betakartál
 mint most az ősz a tél
 nem értetted hogy eshetett le
 a falról a feszület
 mindig éjjel tűnt el
 mondtam volna
 ha látlak reggel
 mondtam volna hogy
 helyet cseréltem a kereszttel

Értem indul

a hajnal kiszolgáltat valamiféle
 borzongásnak
 a függőleges havazás eltakarja
 a fák arcát
 s már nem akarok jó reggelt kívánni
 a tegnapi
 megszerettem korai elhallgatását
 a hosszú éjszakájú vasárnapnak

a párás üveg aláfutó cseppjét figyelem
 de nem a fizika törvényét csodálom benne
 zúg a fülem és most még csak képzelem
 hogy homlokom verejtékezik
 mint aki tudja előre
 az lesz a nehezebb amikor
 értem indul a legnagyobb útra
 nem istállóba nem Betlehembe
 ide és most először s utoljára

Fotó: B. J. (2026)

Naplójegyzetek XXXII.

Annyit tudunk csak

– Annyit tudunk csak Istenről, amennyit képesek vagyunk felfogni belőle – jelentette ki mérnök úr baráti társaságunk egyik találkozásán. – Ez határozza meg a világról való tudásunkat is, de az Istenről való tudásunkat is.

– Az istenhit nem tudás kérdése. Én úgy tanul-tam, hogy az istenhit kegyelem – ellenkezett tanár nénink. – Kegyelem, amit meg kell különböztetni minden más hittől és tudástól. Vannak, akik már gyermekkorukban is kitűnnek istenhitükkel. Szent Margitról azt írják, hogy gyakran otthagya játszótársait, és a templom kapujához futott. Ha nem tudott bejutni, akkor a kapuoszlophoz támasztott fejjel imádkozott. Bódi Mária Magdolnáról is feljegyezték, hogy gyermekkorában egész éjszakákon át térdelt az ágyában, és imádkozott. Semmilyen kérésre vagy parancsra nem hagyta abba.

– Ez egyáltalán nem ellenkezik azzal, amit én állítok – érvelt mérnök úr –, nevezetesen, hogy annyit tudunk Istenről, amennyit képesek vagyunk felfogni belőle. A boldogok és a szentek, ezek a kivételes emberek, sokszor már gyermekkorukban is fel tudják fogni Istent. Belátnak a mennyországba.

– Sokkal többen megkapják ezt a kivételes képességet, mint ahányan élnek is vele. Hiába szólít meg valakit az Isten, ha annak fontosabbak a földi élvezetek és értékek: a szórakozás, a jó-mód, a hírnév, a hatalom vagy akár a mindennapi munkája, a maga elé kitűzött életcélok... Ha valaki ezek miatt nem figyel Istenre, ha elhessegeti magától a Szentlélek szavait, annak Isten nem nyilatkozik meg, mert nem tud megnyilatkozni... – mondta teológus barátunk.

– Ez van Jézusnak a magvetésről szóló példabeszédében is: vannak magok, amelyek a tuskobokorba esnek, vannak, amelyek az út kövére kerülnek, és elpusztulnak. De vannak, amelyek jó földbe hullanak, és bőséges termést hoznak. A

mai kor embere jó dolgában tartja távol magát az Istentől. Szándékosan elveti Őt, mert nem akarja, hogy a törvényeivel és elvárásaival korlátoz-za. A maga ura akar lenni, úgy akar élni, ahogy épp neki tetszik – fejtegette mérnök úr.

– Ilyesmi velem is gyakran előfordul – mosoly-gott fejcsóválva teológus barátunk. – Eltervezem a teendőimet, és csak aztán veszem észre, hogy kimaradt a tervekből, mondjuk, a rózsafüzér-imádság vagy a hajnali roraté. Mert úgymond túl sok időt igényelnek, és ha megszakítom velük a munkanapomat, nem tudom elvégezni a kitűzött feladatokat. Nem tudok például éjszakába nyú-lóan olvasni, írni, mert a korán kelés kiszívja az erőmet. S a többi. Tehát sajnálom az időt attól, akitől kaptam, nem akarom megengedni Isten-nek, hogy ő ossza be a napjaimat.

– A szentek számára mindig Isten a legfon-tosabb – erősítette meg tanár néni. – Szent Fa-usztina nővértől egy olyan apácarend alapítását kérte Jézus, amelyben éjjel-nappal szüntelenül imádkoznak a szerzetes nővérek.

– Ehhez külső segítők is kellene, akik elvégzik helyettük is az élet dolgait, enni, inni adnak nekik, kimossák a ruháikat, kitakarítják a szobákat... – jegyezte meg fiatal háziasszonyunk. – Minden-kinek más a karizmája... Az egyik karizmája az, hogy éjjel-nappal imádkozik, a másiké, hogy ellát-ja az imádkozókat. Ezt is jelenti a szabad akarat. Az istenhit és az istenismeret egyrészt a kegye-lem műve, másrészt viszont saját döntéseink kö-vetkezménye. Hitetlenségünkért nem háríthatjuk át másra, mondjuk, éppen Istenre a felelősséget.

Még nem mondott le rólunk végleg az Isten

Pérel Zsuzsa *Túl a láthatón*
című gyűjteményes kiállításáról

A Pérel Zsuzsa által szőtt kárpitok, ezek a falra, bútorra, padlóra simuló művészi alkotá-

sok nem azért hatnak három-, sőt olykor négydimenziósnak, mert egyes domború vagy éppen homorú formáik a modern szövésmodok következtében kilépnek a síkból. Vagy mert saját kiterjedéssel bírnak a szövetükbe beleapplikált tárgyak, szalagok, csipkék, tollak, pénzérmék, ikonoldalak, fotók, kulcsok, töltényhüvelyek, műanyag palackok, eltaposott gyerekjátékok, ex voto táblák stb. A legtöbb Péreli-kárpit azért plasztikus, mert akár egy igazi festménynek, mélysége, perspektívája van. Péreli Zsuzsa a tágas horizontok, a változatos domborzatú tájak, a végtelen csillagos égbolt és a hullámozó tenger festője, miközben éppannyira a valóságos és mítoszi személyek léleklátó ábrázolója is. Festőművész, aki nem ecsettel és festékekkel (azért azzal is), hanem legtöbbször önmagukban is szép, színes fonalakkal alkotja meg képeit. Színei különlegesen elevenek. A leonardói „sfumato”, a színek és formák párás egymásba olvasztása és a levegőperspektíva avatott használata varázsolja eléink a terek tágasságát és mélységét. Festői előadásmódjával, poétikus rajzaival, plasztikus átmeneteivel nemegyszer elvont gondolatokat, élményeket, filozofikus tartalmakat is közöl, és ha üzenetének minden rétege nem is ér el minden nézőjéhez, kárpitjainak szépsége és harmóniája képes elbűvölni a közönséget. Az *Asha* című gobelin például különleges vallomás az élet fényességéről, amely ott ragyog (minden)naposan és holdasan a fejünk fölött, az eléink táruló völgy panorámája fölött, amely magába fogadja, és általa megtermékenyülve visszatükrözi azt. Vagy a *Materra* című kárpit tömör, sokatmondó üzenete: a Madonna-kontúrba fogott életteli táj azt sugallja nézőinek, hogy mint egy karon ülő gyermekre, úgy kell vigyáznunk a természet szépségére és épségére. De ezek a gondolatok nem didaktikusan, nem szlogenekként jelennek meg a Péreli-kárpitokon, nincsenek kimondva, de az eleven látvány meggyőzi a szívünket és az eszünket, érezzük-értjük, amit sugalmaznak.

Különös elgondolni, hogy ezeket a nemegyszer 3-4 négyzetméteres szőnyeget Péreli Zsuzsa nemcsak megálmodja, de egymaga szövö is meg. Hajdan a művész rajzai alapján a szőnyegműhelyek szövőművészei fáradoztak a kárpitremekművek létrehozásán. Manapság – a nagy mintakép, a modern magyar szőnyegművé-

szet megteremtője, Ferenczi Noémi hagyománya nyomán – maga a művész ül a szövőszék elé, hogy sorról sorra, milliméterről milliméterre haladva, fonalak ezrei segítségével valósítsa meg a képzeletében megszületett látomást. Beleszövi szőnyegeibe élete drága, vissza nem térő perceit, óráit, napjait, éveit. Jóformán egész életidejét rákölti erre a végtelenül aprólékos, nagy figyelmet és pontosságot, egyszersmind lángoló fantáziát, briliáns színérzéklet és kérlelhetetlen elkötelezettséget igénylő művészi szenvedélyre. Mert ilyen hőfokú munkára csak a legerősebb szenvedély teszi képessé az embert. Nemcsak a kárpitok szépsége, nemcsak a látványuk, a bennük rejlő művészi tudás, az általuk közvetített érzelmek, gondolatok egyszerre valóságos és szakrális természete egyedülálló, de az a sok évtizedes, önkéntes elkötelezettség is, amely a művész asszony rendkívüli tehetségét ihletett és fáradhatatlan munkára ösztönözte. Mindannyiunk számára különleges ajándék az, hogy Péreli Zsuzsa magyar művész, köztünk él, a mi örökségünket gyarapítja. Életműve kivételes ajándék, amely azt üzeni nekünk, gyakran kishitű és borúlátó honfitársainak, hogy ha ilyen művészek alkotnak köztünk ma is, akkor még nem hagyott el minket, még nem mondott le rólunk végleg az Isten.

Kiss Benedek útja

2025. szeptember 16-ától, Buda Ferenc halálának napjától számított három és fél hónap alatt a kortárs magyar költészet négy meghatározó személyisége távozott az élők sorából: Buda Ferencet követően Dobai Péter október 6-án, Ágh István október 19-én, Kiss Benedek pedig január 2-án hunyt el. Ennek a veszteségsorozatnak a fájdalmát átérezve csak abban bizakodhatunk, hogy szakmai körökben hamarosan elindul nagy formátumú életműveik feldolgozása, szellemi életünkbe való integrálása, közkinccsé tétele.

Kiss Benedek hosszú betegségi sorozatot követően, élete 83. évében fejezte be földi pályafutását. Költészete a legnagyobbakéhoz mérhető, átfogja az elmúlt nyolc évtizednyi személyesen átélt és történelmi valóságnak szinte minden lehetséges témáját. Költői útja a fiatalság robbanékony energiáitól és a népköltészetben gyöke-

rező képiségtől, ritmikai változatosságtól az egyre mélyebb gondolatiság felé vezet. Már 1969-ben, az *Elérhetetlen föld* című antológiában megjelent versciklusával, majd első verseskönyvével felhívta magára a pályatársak figyelmét. A kor magyar irodalmának egyik vezéralakja, Juhász Ferenc Kossuth-díjas költő így jellemezte az induló fiatalot: „Képei, vers-lényei, vers-létezői pontosak, színesek, eredendő színükben és alakjaikban jelentkeznek, szinte szagolhatók és tapinthatók, mint a természet létezői. Világa: ez a kalász és trágya és csont és napfény és gyötrelem és bánat és bor és temető-illatú ország, világa: ez a pusztulásból és megváltó-lázból, tunyaságból és tűz-akarattól szőtt halálgubancú vad történelem, hite: az új-akárás, a türelmetlen és lobogó holnap-várás, emlékezete: költészetünk szent árnyéka”. Ezek a sorok nem csak a pályakezdő Kiss Benedek verseit jellemzik találóan, szinte váteszi megérezéssel írják le költészetének az eltelt évtizedek során kiteljesedett karakterét: kordivatoktól független lírájának eredetiségét, azt a hiteles szenvedélyt, amellyel személyes életútját is történelmünk szövetébe szövve élte meg. A magyarság kibeszéletlen sorskérdéseit, veszteségeink fájdalmát megszólaltató lírája felszabadító őszinteséggel mondja ki sok évtized elhallgatott valóságát. A közelmúlt és a jelen történelmének áldozatait sorsába fogadja, amikor *Litánia* című versében így vall: „Egy azok közül, kiket megrugdostak, / leköpdöstek, szívig aláztak, mert szülőföldjükön / anyanyelven merészelték szólni – / én is lehettem volna. // Aki eltűnt a Gulág mocsarában, / akit meglőttek Novoszibirszk alatt, / akinek a kóterben a pribékek / szájába hugyoztak – / én is lehettem volna.” A modern világ egyre abszurdabb jelenségeivel, torz szellemiségével viaskodik *Miserere!* című versében is: „Irgalmazz, Uram, s ne csak az én / poharamba töltsd a véred! / Istenem, / könyörülj / népemen és nememen – / nem akar ismerni Téged!” Keserűen éli meg a nemes ügyek, az emberi értékek háttérbe szorulását, nem akar beletörődni a költészet leértékelődésébe: „Az éneket, jaj, emberek, / ne hagyjuk magunkból kiölni! / Póriás kicsit, meglehet, / de dallam nélkül / nem lehet élni. // Halni sem lehet – lelkeim, / a dallam ti magatok vagytok! / Vagy jöjjön el az örület, / s némuljanak meg / a harangok?” (Szirána-üvöltésben). Modernitáskritikája a „katasztrófa-versek” ciklusában teljesebben ki, a mammonimádó, háborúkkal terhelt, baljós mából tekint előre, a bizonytalan

jövőbe. Nem a kívülálló hangja ez, hanem a tévutakat, a mérlegelés és részvét nélküli romboló szándékokat felismerő intellektus éleslátása: „nekünk semmi nem elég, / menekítenénk már csodálatos génjeinket / a Marsra, menekítenénk / meggyötört magunkat az ürbe, / kik hittük, istenek vagyunk, / pedig csak technicizált nyomoroncai az időnek, / zsigerek tupírozott bohócai, / futnánk már magunk elől, / akiknek álmaink voltak s szerettünk volna / fénylő emberi dinasztia alapítani e Földön” (A történelem mint végrehajtó). A teremtésben megnyilatkozó isteni nagylelkűséget állítja szembe az ember elbizakodott erőszakosságával: „Világod megérett a pusztulásra, / s ezt legjobban Te tudod, Uram. / Én nem vagyok jó árulásra – / ne nézz rám olyan borúsán. // Szétszedünk mindent s összerakunk, / de nem tudjuk megérteni, / hogy mindenek közepén nem mi vagyunk, / s szétverünk mindent, mi isteni... // De mintha süppedős lápon járnánk, / szenzitív, kifinomult hordák, / bosszúvággyal s göggel teli, / s szétverünk mindent, mi isteni” (Szenzitív hordák).

Kései korszakának számos gyönyörű istenes verse között a *Betlehem örök föltámadása* címűt akár hitvallásaként, ránk hagyott vigaszaként is olvashatjuk: „Bennem él az Isten, / és én a Nagy Istenben élek. / Nem futok már előle, / sem utána, / csak ha fáj, vérzek. // De annyira nem is fáj, sokaknak / sokkal nagyobb sebek fájnak. / Hirdetem Őt, hírelem Őt, / Alleluja, / minden testi-lelki világnak. // Megtöretünk, hisz ő is megtöretett, / nyögjük, hogy mért hagyta el engem. / S ő akkor biccent és mindig / újjászületik értünk / az örök Betlehemben.”

Kiss Benedek lírája, önéletrajzi prózája, műfordítói munkássága a kortárs magyar irodalom kiemelkedő értékei közé tartozik. Nyelvi ereje, sokszínű és energikus versépítkezése bizonyítja, hogy költészetünk képes megörökíteni mai világunk bizonytalanságát, képes megmutatni azt az információáradat által eltorlaszolt utat, amely a teremtett világhoz, az életet megtartó értékekhez vezet. Megemlékezésünket zárjuk *A nemlét felé* című versének fájdalmas, gyönyörű soraival: „Most jól esik lelkembe néznom, / vagy oda se, csak magam elé. / Mert Istenben van, érzem, részem, / most bárszony nyugalma az övé. // Most jól esik lelkembe néznom, / s zúdulnom a nemlét felé.”

Színes szonettek

Sárga*

A sárga szín magában véve gyász
vagy létünkre törő fenyegetés.
Figyelmeztet: magadra jól vigyázz,
mert egyetlen életed oly kevés!
Napszitta vályog. Porrá hulló ház.
Nagyidat elföldelték. Temetés.
Ciklont kavart a szél. A ciklon gáz.
Eltörölt emlékek. Sziklába vés.
Ja persze, nevetgélő tulipán.
Ország almája, színarany.
Csengettyűszó, miniatűr harang,
meg vidám hejehuja, mely profán.
Ilyen a sárga: hol giling-galang,
hol aszalódott ember lóg a fán.

##

* Egyiptomban és Burmában a gyász színe sárga.

A zöld*

Megbámulom növényeken a zöldet,
amint az éhes életet táplálja,
éjjel a fulladásnak útját állja,
és önként ápolja az öreg Földet.

#

Ekként évente új ruhákat ölthet,
fiatalosan köszön be a bálba,
pimasz kamasz, ki rákacsint a lányra,
és tökféjén verejtéket törölget.

#

Penészes öreg bőre méregzöld lett,
mint kaméleon színe változása.
Bár azt hihetné, becsapós az ötlet,
aligha színeződik szobahársra.
Festékszerekre akármennyit költhet,
poros portrénak maszkírozott mása.

##

* I. még Vörösmarty Mihály: Előszó

Egy szatír kék szemű nimfára gondol

A kék: az össze nem tévesztendő.
Nem ám, mint holmi pirossal a zöld.
Jól látja hellén férfiú s a hölgy.
Derűsen kék egy havas hegytető,
búsan kéklík az alkonyi fatő,
szürkésre kékül estélig a völgy,
ciklámenessé színezi a bőrt
a fagy, mikor épphogy érezhető.
Azúr a nyári ég, szemünkbe ég,
szemhéj alatt lilán zsarátnokol.
Türkiz szemedbe rég néztem, de rég!
Pupilláidon át pokol lohol,
tüzeli közeli ígérését.
...vágyamat nem takarja tar bokor.

##

Bar-na, avagy bár ne... jönne a favágó

Kérdés és feltételes mód a barna.
Erdőt kerülő piktör, csupa kétség.
Ha zöldhöz sötétvöröset kavarna,
megvolna már a fák közötti mélység.

#

Vállába mar egy barna medve karma,
mert nem elég, hogy ősapái féltsék,
és ő legyen a hitnek jámbor barma,
kell még, hogy holnapra is jutna mérték.

#

Barnállik minden késő esti bánat,
oktalan, olthatatlan szomorúság,
bizonytalan, éjjél közeli rejtély;
s a lőtt seb megbarnul a költő testén.
Jön két hajnali favágó, de unják
fejszével letudni a munkáarat.

##

Cédulák XLVI.

– „A magyar mélyen aludt. Eközben nyelvét felejté, nemzeti színét veszté. Sok azt hitte, nem eszmél már fel többé, s el van olvasztva. De a magyar felébredt; mily halovány színben, mily torzalakban, ki-ki előtt ismeretes” – írta Széchenyi István.

Majd pedig már Petőfi:

„Megjött az idő,
Mit láta prófétaik lelkem előre,
S még több, ami jó,
Mit még ad az isten, a nemzetek őre...”

– és Faludy György 1956, *te csillag* c. verse:
„ezerhétszázhárom, nyolcszáznegyvennyolc,
és ötvenhat: egyszer minden száz évben
talpra állunk kínzóink ellen. Bármi
következik, boldogság, hogy megértem; –”

...Amikor ezt írom, odakinn szél, havas eső, sötétedik, velünk a tél, a remény is sarokba húzódik... 1848-at csak ünnepekből tudjuk... Eleink szabadságot akartak, ne parancsoljon senki idegen a magyarnak... Mi teszünk rendet magunknak, de akkor ne legyen gazdag meg szegény – egyenlő mind! Igen, de megéltük már ezt is, azután mi lett belőle? Látszat! Átok ülne rajtunk, vagy csak folyvást eltévedünk? Kihívjuk magunk ellen a sorsot, miközben fogyunk, elveszünk, nincs, ki segít meglelni csillagunk – ha volna, akkor sem bízhatnánk annyi kétség és tévelygés után... Vagy mindez a fölszín, míg hallgat a mély... Kétely és balítélet – miközben felénk zúg az áradat... Mit remélhetünk még, és kitől? Mégis történne csoda, és éppen velünk? A csoda, még ha megesik is, utána a napok szürke ködébe hull, csak a piros betűs ünnep emlékeztet, meg a szónokok, különben sötét fölöttünk az ég... De '48 csillaga ismét lelkünkre ragyog!

– megérteni a világot – micsoda kínban fogant szándék! De nem is lehet komoly, hiszen

tudod, már a szomszédod sem feltáruul. Ismeretlen, pedig egymás mellett laktok évtizedektől fogva. Hajnalonta arra ébredsz, hogy söpri a járdát, aztán az úttestre is sort kerít, pedig tisztos szakmája volt, onnan ment nyugdíjba, most mégis takarít... Multimilliomos ismerősöd meg a lánya szintúgy érthetetlen, bérbe adták a lakásaikat, ők meg utaznak a világ körül, most tán éppen a Niagarát nézik... Hazajönnek, egy kevés pihenő, és irány Nepál, múltkor legalábbis ezt mondták... Vannak persze nyomorultak is, de sokan messze nem garaszkodnak, van mit költeniük... És ha ezeket értenéd is – de arra mit mondasz, hogy aki fönt ül a bársonyszékben, *dől hozzá a lé*, mégis lop?! Aranybudít csináltat, de az sem elég, ha teheti, kaszál – a közösből magának! Semmi nem elég! Miért van ez? Isten ilyenek teremtette már Ádámot is? Ott volt az egész paradicsomi erdő, mező, Ádámnak és Évának mégis a tiltott fa gyümölcse kellett! És ez a gondolkodás nem az iskolában ragadt rájuk, nem is a környezettől – ilyenek teremtettek! Talán túlságosan kíváncsiak vagyunk, mindig az izgat, ami a kerítés mögött van... Netán csak a másé! És ez még csak az ember világa – mi van a többivel? Az sem érthetőbb!

– mint hajdanán az egykori Szabad Európa Rádiót hallgattam egy karácsonyra kapott varázslámpás *világvevő* rádióból, ma úgy nézhetem az internetet... Megunhatatlan, de folyvást csömöröd is lesz tőle... Az a rádió is ilyen volt, érdeklődve hallgattam, de hamar beteltem vele... Ilyen lehet a világ? Nincs normális útja, ha megy is valamerre, feléd csak rémisztő arcát mutatja, hadd ijedezzel... Nem kell hinni a töméntelen rossznak? Eddig sem tört ránk a harmadik világháború, most sem fog! Amikor fiatalok voltunk, nem akartuk a szüleink útját járni – a mi gyerekeink sem fogják! Emlékszem, apám frissen varrt fekete zakóban, fekete kalapban küldött el

színházba, és azt lesték anyámmal, hogy nézek ki... Természetesen levettem a kalapot, kigomboltam a kabátot – mintha szabadulni akarnék a viselettől... Bezzeg egy utcabéli fiú, példálózott később apám, azon jól állt az öltöny... Saját utunkon járunk, ha rátalálunk..., de ez sincs borítékolva – miként a világ útját is homály fedi... Olvasom, mint te is teheted – valami európai uniós főemberek a havi több 10 ezer eurós fizetésük, szolgálati autójuk, lakásuk és ki tudja milyen juttatásuk mellé – még lopnak is... De lehet, ez már inkább rablás... Valaki meg tudja magyarázni, miért teszik?

– már-már szégyellem, de már akkor is éltem, szóval elsős elemistaként a piaristákhoz jártam (zárójelben mondom, másodikra bezárták), ahol is Sántha Lászlóné tanár néni vezetésével vékony gyerekhangon harsogtuk a *Mennyből az angyalt*... Megmaradt bennem máig, értettem is, az angyal hívta a pásztorokat – hiszen megszületett a Kisjézus... Azt követően évtizedekig nem volt szabad énekelni, talán a '70-es évek végéig... Miért jutott nekünk ilyen eszement közélet, ma már gyermeki kérdés... Így jött, ezt kaptuk – különben is túléltek, csitt! Ma énekelhetsz bármit, a *Mennyből az angyalt* is, de tartok tőle, nem ismerik a gyerekek, nem is fontos... Ha netán valakiben fölöttlene, mégis mi ez az egész, ami körülvesz bennünket, csillagok, nap, hold, netán kik lennének mi magunk, emberek – az egyik legértetőbbnek tűnő *világmagyarázat* persze mégis az a hajdani, évezredekkel előbb kapott szépséges történet Istenről és teremtményéről – világról s benne az emberről... Gondolkodunk-e még ilyenekről, vagy már minden, de minden egyre megy, Faludy szavával – „*megáldva és leköpve mindenütt*”? A hajdani üzenet azonban máig él: „*Mennyből az angyal lejött hozzátok / pásztorok, pásztorok, / hogy Betlehembe, sietve menve lássátok, lássátok.*”

– anya, itt ki lakik? – hallom egy kisfiú kérdését a koromsötét éjszakában, mennek valahová... Adja az ég, hogy tévedjek, de nem valami tanévzáró buliról igyekezhetnek haza, már csak azért sem, mert tanév közepét írunk... Ó, Jolánka, Anna, sóhajtja a részeg ember úgy három körül a mozdulatlan feketeségben, ahogy lerogy a

presszó lépcsőjére... Már amint idefelé jött, halatszott a csuklása, de valamiért megesett rajta a szívem, hiszen ugyan kitől számíthat egy pici segítségre is...? Éjjel, nyomasztó részegen, egyedül az ég alatt... Nézem Faludy arcát, különös tekintetét az 1980-ban Püski Sándor által kiadott verseskötete címlapján... Idehaza természetesen csak a rendszerváltás idején kerülhetett boltba, én is akkor vettem, kerek 600 forintért, de verseskönyvnek ritkán örültem ennyire, mint balladáinak... Most is itt van előttem, pedig olvasni mind nehezebben látok... De ma úgy nézem arcát, mint akit Isten segített útján, adományát is megkapta – képes volt szavakkal kifejezni, amit *odafelé* meglát... Mások csukott szemmel merednek az égre, Faludy még ránk is gondolt: „– *A Titkot úztük mindahányan, / s az évek szálltak, mint a percek, / véred kiontott harmatával / irgalmazz nekünk, Jézus Herceg!*”

– van abban valami rémisztő, hogy a nyugat-európai országok, az emberi kultúra hajdan büszke hordozói manapság önfeledten készülnek a háborúra – a gondolkodók pedig csak aggodhatnak, mert nem ők ülnek a kormány székekben... Félelmetes helyzet, mert Nyugaton talán elfeledték, hogy a háború vérrel, halállal jár – amelyből nincs feltámadás! Háborúzni nem valami felszabadult vidámság, netán önmegvalósítás, hanem nyomorúság – amit éppen Ukrajna mai állapota igazol! Semmi esély, hogy ha a fejlett (egykor fejlett) Nyugatot megtámadnák – neki könnyebb lenne, mint bármelyik 20. századi legyőzöttnek! Kívülről nézve – jelentéktelen kelet-európaiként –, benső információk nélkül töprengve – *békére kellene biztatni és nem háborúra!* Mégis ezt teszik, mintha csak valami titkot tudnának, ami lesöpörne minden ellenérvet, ha egyszer napvilágra kerül... De nincs ilyen! A jövőre hivatkozni, hogy mit tesznek öt vagy hét év múlva az oroszok... Ki lát előre közülünk? S miközben áradnak a gyönyörű szózatok karácsony ünnepéről – titkon gyorsuló ütemben készülnek a háborúra Platón, Leonardo és Kant eszméinek tanítványai... Mit érnek hát a tanultak, ha csak díszletnek maradnak...?

– te vajon beengednéd őket? Ott áll az ajtóban egy szülő asszony meg tán a párja, egyikük

sincs valami jó formában, és azt kérik, nyiss ajtót nekik, bejönnének... Kétezer éve Betlehemben, ahová menekülteként érkeztek, Heródes, a zsidók királya elől, aki trónkövetelőt látott minden akkor születő kislányban, ezért nem először a történelemben – kivégeztette őket... Így Jézus szülei – és anyja méhében a kisdéd – menekülni kényszerültek, de nem fogadták be őket – csak az istállóban szülhetett Mária... Gyermekeit a jászolba tette, és ott gondozta... Ma talán szülőthonba küldenék őket, de ma sem a *tisztaszobába*... Jézus onnan, a jászolból lett a világ ura, Isten egyszülött fia, Mennyei Atyánk földi helytartója, de mégis jászolba tette Őt édesanyja, Mária, istállóban szülte, hol barmok lehelete gőzölgött a hidegben... Utóbb persze csoda csodát követve mezei pásztorok jöttek hozzá örvendezve, napkeleti bölcsek, a háromkirályok hoztak aranyat, mirhát, tömjént. Csodájára jártak a Szentlélektől fogant gyermeknek mindazok, akik megkapták érkezése hírért az angyaltól, s akiket odavezetett hozzá a csillag... Miután megismertük történetét, vélhetően ajtót nyitnánk nekik, de előtte aligha... Többségünk ilyen volt mindig is... Ő mégis hozánk küldte, értünk áldozta fel szentséges fiát, Jézus királyt...

– karácsony éjszakája, fenn a hold világol, itt alant meg az utcai lámpák... Jól illene hozzájuk valami szép mese a Kisdéd születéséről, akitől *remény szállna ránk*, mint hajdanán, újra bízva a csodában, de legalább az égi segélyben – lesz még egyszer ünnep a világban, s minden gonosz elcsitul... Amint tanév végén mentem haza a ligeti úton, zsebben az bizonyítvány, kezemben egy régi váza, afféle kölcsönbe adva az iskolának, de hogy elmúlt az év, hát irány haza, a vázának is... Örömben repülni tanítottam, de a földre esett... Előttem az egész nyár, végét sem látni, ott a töltés, mindig felém fordulva, kalandkínálóan, mi kell jobb? Reggel alhatok, az egész

nap rajtam áll – így legyen... Ami nekem kellett, engem érdekelt a világból, kezem ügyében tartottam, nem gyötörtek távoli események, éhesnek ugyan mindig éhes voltam, de olykor bőség járt felénk, kenyeret, héját, bélét ehettünk akár dupla adaggal is, ha a szalonna, zsír tavaszra el is fogyott... Na de a folyópart! Mindig más, a Tisza picinyke fodrait rendre elmosták a *rendőr-rocsó* nyomán hányódó vizek... Az élet ma is reménykedő, de csak tudatlanul... Aki tájékozódik – elveszett, alig-alig tudja megőrizni bizalmát a holnap iránt... De jön az új év... *Új remény?*

– Fatima sok éve titokzatos jelentésű szó, portugál pásztorgyerekek látomásának jelképe, akik több mint egy évszázaddal ezelőtt Szűzanyánk megjelenésének tanúi voltak a mezőn, többször is egymás után... Ez óhatatlan kitudódott, de talán szándékuk szerint is így történt, ami után magyarázatot követeltek tőlük a falubeliek, majd a nyilvánosság is, mivel írtak róluk az újságban – azután a spanyolnáthajárvány minden szenzációt elsöpört... Majdnem ennyi a történet, amivel több, az a látható események mögött van, még csak nem is láthatatlan, egyszerűen elmondhatatlan, hiszen a gyerekek látomása – és a Mennyei Anya üzenetét *nem akarják, de nem is tudják* szavakba önteni... Így a róluk készült film is inkább csak sejtet, mintsem dokumentál... Különbösen is évtizedek teltek el az élményeik óta, közülük sem él már senki... Kérdés persze számtalan, ami talán az ég és föld közötti párbeszéd lehetetlenségét is jelzi... Isten és a Szent Család létezése nem logikai feladvány, akik *levezzethetők és igazolhatók* – csupán hitbéliek... Ismertem egy kiváló erdélyi magyar orvost, aki úgy élt, mint egy keresztény, jöllehet nem volt az... És hányakat ismerünk, akik meg csak látszatra azok... A fatimai pásztorgyerekekkel történt valami, ami nem vár magyarázatot, legfőljebb örömet, hogy odafönt gondolnak ránk... Isten angyalaira tartozik a többi...

Mohács

Most, hogy közeledik a tragikus és véres mohácsi csata ötszázadik évfordulója, érdemes elgondolkodni a történelmen. Van olyan vélemény ugyanis – és mérvadó személyeké –, hogy a történelem nem tudomány, tehát nem érdemes vele foglalkozni, nem tárgyilagos (objektív) tudomány, mint a matematika, a természettudomány (biológia) stb., hanem alanyi, egyéni (szubjektív), azaz attól függ, hogy ki írja. Ennélfogva megbízhatatlan. Van azonban egy másik vélemény is, az ókori rómaiaké, akik szerint a történelem az élet tanítómestere. (*Historia est magistra vitae.*) Nem kétséges, hogy ez az utóbbi a helyes.

A magyar történetírás egészen a latin nyelvű krónikáktól kezdve mindmáig az uralkodók és az ország történelmével foglalkozott, magáról a népről viszont alig ejt szót, mintha ez nem is lenne fontos. A jelenkor történelme viszont azt bizonyítja, hogy ennél nincsen semmi fontosabb.

Kisfaludy Károly jeles költő vagy kétszáz évvel ezelőtt ezt írta Mohácsról: *„Hősvértől pirosult gyásztér, sóhajtvá köszöntlek, / Nemzeti nagylétünk nagy temetője, Mohács!”* Igen. Ez okozta ugyanis, hogy az addigi nemzeti nagylétből, hatalomból és tekintélyből szinte semmi sem maradt. Sajnos nemcsak ez történt, hanem az is, hogy a nép, a magyar nemzet majdnem megszűnt létezni, majdnem úgy járt, mint elődei és rokonai: a hunok és az avarok, akiknek még nyoma is alig maradt ezen a tájon – nem kétséges, hogy a szomszédok és a többi európai nép öröme.

Miért és hogyan történhetett meg ez? Nyilván nem véletlenül. Ezt valaminek meg kellett előznie. Igen. Az egyik előzmény az volt, hogy az általánosnak mondott törökellenességnek a magyar politika mindig híve volt – már ezer év óta –, és már Nagy Lajos magyar király idejében is hadakoztak a magyarok a törökök ellen – lásd Arany János Toldijának egy részletét: *„Mentek-é*

tatárra? mentek-é törökre, / Nekik jóéjtszakát mondani örökre?” Aztán a magyar balkáni hadjáratok azt a célt szolgálták, hogy a törököket kiűzzék a Balkán-félszigetről, Európából (Hunyadi János). A másik ok egy teljességgel meggondolatlan és ostoba lépés volt: felbőszítették Szulejmánt, a török szultánt, mert a magyar király parancsára lefejezték a követét, és ajándék helyett annak fejét küldték el neki. Ez egyenlő volt a hadüzenettel. Ezután megindult a törökök támadása, és a magyar végvárok egymás után elestek. Nándorfehérvár is 1521-ben. Ezzel megnyílt az út a törökök előtt az ország belseje felé, és mint tudjuk, 1526 augusztusában lezajlott a mohácsi csata. A török sereget a jól képzett és a hadvezetésben jártas Ibrahim pasa vezette, aki annak összeállításában is fő szerepet játszott. Róla az a hír járta, hogy görög származású volt. A török sereg előbb érkezett meg Mohácsra, mint a magyar, így jobb hadállást foglalhatott el a magyarokénál, nagyobb létszámmal rendelkezett, és fegyverzettel is jobban fel volt szerelve. Ágyúikat állítólag a franciáktól kapták, és a láncos ágyúvédékek szörnyű pusztítást végeztek a magyarok páncélos és lovas seregében. A csata így mindössze két óráig tartott. Az ütközetnek több mint húszezer magyar áldozata lett. Tudjuk, hogy a magyar királynak sikerült elmenekülnie a csata színhelyéről, futás közben azonban beleesett az előző napi esőzéstől megduzzadt Csele patakba, és belefulladt a vízbe. Senki sem segítette ki, mert mindenki a maga életét igyekezett menteni. A törökök aztán a foglyul ejtett kevés magyar vitézt lefejezték.

Érdekességként megemlíthető, hogy a francia király és az orosz cár gratulált Szulejmánnak a fényes győzelemhez. Úgy hírlik, hogy a politikában az egyháznak semmi jelentősége nem volt, mint ahogy később sem Trianonban.

Ady Endre egyik megrázó versének ezt a címet adta:

Nekünk Mohács kell

*Ha van Isten, ne könyörüljön rajta:
Veréshez szokott fajta,
Cigány-népek langy szívű sihederje,
Verje csak, verje, verje.*

*Ha van Isten, meg ne sajnáljon engem:
Én magyarnak születtem.
Szent galambja nehogy zöld ágat hozzon,
Üssön csak, ostorozzon.*

*Ha van Isten, földtől a fényes égig
Rángasson minket végig.
Ne legyen egy félpernyi békességünk,
Mert akkor végünk, végünk.*

Ady Endrének igaza volt, amikor azt állította, hogy a magyar nép veréshez szokott fajta, mert ezer éven át sokszor verték nemcsak Mohácsnál és a török hódoltság alatt, hanem előtte és utána is. Akit pedig sokat vernek, az, tudjuk, bizony hozzászokik a veréshez, és már nem is tudja, nem is veszi észre, hogy verik. A verés, az ostorozás, az ütlegetés nemcsak testileg – bottal – történhet, hanem lelkileg is, megaláztatás, megszegyenyítés, lekicsinylés, semmibevétel, kigúnyolás formájában is, gondoljunk csak II. (Vak) Béla magyar király sógorának, a szerb nemzetiségű főparancsnoknak a megjegyzésére, hogy a besenyők és a székelyek gyávák, mert megfutamodtak a támadó német sereg elől. Hogyne futamodtak volna meg a páncélba öltözött németek elől, amikor nekik nem volt páncéljuk, Belos bán mégis őket küldte az első sorokban a harcba. Megaláztatás folyamatosan történt a békében is, azzal, hogy a magyar nép többségét, azokat, akik azelőtt szabadok voltak, és a maguk urai, jobbágyosorba, cselédségbe, szolgasorba kényszerítették följobbvalóik. Kik voltak ezek? Ezek bizony nem magyar eredetűek voltak, hanem jórészt jövevények, akiket, sajnos, a magyar király hívott be az országba, hogy hatalmát megerősítse, megszilárdítsa velük, és ha kellett, harcoljanak az ellenséggel. Ennek fejében hatalmas földbirtokokat és tisztségeket nyertek, kaptak a királytól. Többségük legszívesebben kiirtotta volna a magyarokat, mint ahogy a hunokat és az avarokat is, de ezt most mégsem tették, mert szükségük volt rájuk,

hogy földjeiket megműveljék, szükség volt a dolgos kezekre. Hogy némi fogalmunk legyen ezeknek a magyaroknak a helyzetéről, csak el kell olvasni Ilyés Gyula *Puszták népe* című könyvét.

Jellemző a közállapotokra, hogy a jobbágyokból, cselédekből, zsellérekéből parasztok, azaz földművesek lettek ugyan, tehát fölszabadultak a rabság kiszolgáltatottsága alól, de ők továbbra is megaláztatottnak érezhették magukat, kigúnyoltottnak – gondoljunk csak a kabaréjelenetekre!

Ez a helyzet alig változott valamicskét is a második világháború óta. A parancsuralmi (diktatórikus) rendszer hívei és vezetői gondosan ügyeltek arra, hogy az új rendszer lényegét tekintve ne változzon gyökeresen. Az ő gyerekeik továbbra is kedvező helyzetben maradtak, és vezető pozíciókba kerülhettek, a magyar nép többsége viszont most is kénytelen volt hozzászokni a kiszolgáltatottság különféle formáihoz, a kirekesztettség különböző megnyilvánulásaihoz.

Idézet Ady Endre *Fölszállott a páva* című verséből: „Vagy lesz új értelmük a magyar igéknek, / Vagy marad régiben a bús, magyar élet.” Hát, maradt, és ezen a törvények, a rendelkezések nem sokat változtathatnak, mert az egész magyar nép összetétele olyan, hogy gyökeres változtatás alig lehetséges.

Abban viszont Ady Endrének nincsen igaza, hogy a verés, az önostorozás megmenthet bennünket a pusztulástól, mert már eddig is volt éppen elég Mohács, mégsem mentett meg bennünket a tragédiáktól.

Valami másra lenne tehát szükségünk, mégpedig szeretetre és rokonszenvre! Ezt azonban csak rokonoktól kaphatunk: eltekintve Mohács-tól! Ezek a rokonok pedig a török népek, az oszmán törökök, a mongolok és a finnugor népek. Szomszédainktól és a többi nyugati néptől szeretetet és rokonszenvet hiába várunk és vártunk eddig is – csak Trianont kaptuk. Hiába volt a hízogás, törekedés, segítségnyújtás, azonos hit és kultúra. A velük való kapcsolatra azonban továbbra is szükség van, a barátira és a gazdaságira is – az egyensúly megőrzése érdekében.

Ady Endre pedig fogoly volt, a hatalmi elit és a pénzemberek kiszolgáltatott foglya, mert úgy kellett táncolnia, ahogyan ők füttyültek neki... és nekünk, szegény magyaroknak el kell fogadnunk, és bele kell törődnünk, hogy sokfélék, sokszínűek (diverzifikáltak) vagyunk.

A szentként tisztelt „surányi Vénusz”: Bosnyák Zsófia

Előtanulmány egy készülő könyv megírásához

A 2024-es év novemberében a felvidéki szlovák közvéleményt a rendőrség túlkapásaival összefüggésben egy különös eset borzolta fel. November 16-án késő este a közrend megzavarása miatt rendőrök hívtak ki Zsolna egyik utcájába. A helyszínen megtudták, hogy a zaj forrása egy férfi volt, aki fejszével fenyegetőzött. Megtagadta az együttműködést a rendőrökkel, mi több, egyiküket megtámadta és megsebesítette. A rendőrök egyike elektromos sokkolót használt, hogy lecsillapítsa, de a férfi rövid időn belül a helyszínen meghalt. A rendőrséggel szembeni túlzott közharag csak azután csillapodott, hogy nyilvánosságra hozták az áldozat kilétét.

Az áldozat egy 46 éves, mentális problémákkal küzdő férfi volt, aki 15 évvel korábban, 2009. április elsején azzal okozott országos felháborodást, hogy Vágtapolcán benzinnel leöntött és felgyújtott egy történelmi ereklyeként tisztelt koporsót a helyi templom lorettói kápolnájában. A koporsóban **Bosnyák Zsófia** bárónő holtteste volt. A négyszáz éves addig sértetlen állapotban lévő mumifikálódott maradványok porig égtek.

A gyújtogató tíz óra körül érkezett a vágtapolcai templomba. Gyúlékony anyag volt a hátizsákjában. Egy közeli cukrászdában elkérte a templom azon részének kulcsait, ahol a múmiát tárolták, és beírta nevét a vendégeknyvbe, ami általános eljárás volt. Bement, kivitte a templomból a koporsót, feltörte az üvegfedelét, ráöntötte a gyúlékony anyagot, meggyújtotta, és végignézte, ahogy az úrnő múmiája a lángok martalékává vált.

Az elkövetőt, aki beismerte a bűncselekményt, a rendőrség a helyszínen őrizetbe vette. A nyomozó halottgyalázás bűncselekményével vádolta meg, amely egytől öt évig terjedő börtönbüntetéssel jár. A gyújtogatót azonnal átszállították a Zsolna melletti Bytčica pszichiátriai osz-

tályára, ahol intézeti kezelésre utalták. A tettes, aki felgyújtotta a szentnek tartott Bosnyák Zsófia maradványait, pszichiátriai kórházba került. A 31 éves zsolnai fiatalember cselekedetének oka mentális betegsége lehetett.

A szemtanúk szerint az elkövető nevetett a pusztítás láttán. Megbilincselve ült egy fa alatt, és azt kiabálta: „Öljetek meg, öljetek meg!” A zsolnai megyés püspök, Tomáš Galis mély sajnálatát fejezte ki a Szent Márton-plébániatemplomban eltemetett Bosnyák Zsófia maradványainak barbár megsemmisítése miatt. Az ereklyék már 280 éve köztiszteletnek örvendtek, és addig a térség sok viszontagsága közepette sem voltak kitéve ilyen megbecstelenítésnek és megszenteltségteleítésnek.

Bár Bosnyák Zsófia tisztelete a századok során elhalványult, mégis erényes, szent nőként élt a nemzet tudatában. Hitét, Istenbe vetett bizalmát, házastársi hűségét, a szegények iránti szeretetét példaképként állítják a magyar nők elé. A XIX. század végén és a XX. század elején, amikor egyre nagyobb teret nyer a szélsőséges szabadelvűség, a harcias nők ideálja, szükség volt olyan személyeket kiemelni, akiket a vallásosság és szegények iránti könyörületesség jellemzett. 1911-ben X. Piusz pápa boldoggá avatja Szent István király nejét, Bajor Gizellát, a második világháború éveiben, 1943-ban pedig XII. Piusz pápa szentté avatja Boldog Margitot, IV. Béla királyunk lányát. Ők a magyar katolikus egyház többi boldoggá és szentté avatott személyével együtt gazdagították az egyetemes katolikus egyház női szentjeinek archetípusait.

A mai korszakban az újonnan felbukkant ideológiák hatására elvesz a nők iránti tisztelet, ezért ma is fel kell mutatni egy olyan különleges nő és anya ideálját, amilyen Zsófia volt.

A múlt század húszas éveiben erre már találunk példát. A Magyar Közigazgatás nevű hetilap 1928. évi pünkösdi száma a szerkesztői előszóiban a többi között hangsúlyozza, hogy Bosnyák Zsófia megtanította háza népét arra, hogy a szenvedők iránti könyörület az Isten legszentebb ajándéka.¹ Amikor az iskolák arra ösztönzik az osztályfőnököket, hogy szeretettel tekintsenek növendékeikre, Bosnyák Zsófiát emelik ki, akinek „lába még hóban, fagyban is meleg nyomokat hagyott maga után; az ilyen nagy, nemes léleknek lépteit, még ha pusztába térnek is, üdítő forrást, nyíló virágot fakasztanak sarkuk nyomán”.²

A második nagy világgégés és az azt követő ideológiák nem kedveztek annak, hogy az esetek és a szenvedők gyámolítóit piedesztálra emeljék. Érdekes módon az 1989–90-es rendszerváltás után Bosnyák Zsófia neve is csak a szlovák katolikus egyház berkeiben vetődött fel, azzal a céllal, hogy megindítsák boldoggá avatásának folyamatát. Tudvalevő, hogy a szlovák katolikus egyháznak a XXI. század elejéig nincsenek szentjei. A vallásszabadság új körülményei között Ján Chryzostom Korec bíboros, nyitrai megyés püspök válaszolt ezekre a felhívásokra, és 1997. november 23-án – a felújított vágtapolcai plébániatemplom felszentelése alkalmából – bejelentette, hogy egyházmegyei bizottságot nevez ki a boldoggá avatási eljárás iratainak elkészítésére. E bizottság tevékenysége a mai napig folytatódik, főleg a történelmi írott anyagok begyűjtésére összpontosítva figyelmét.

Ki is volt Bosnyák Zsófia? (1609–1644)

Családjának gyökerei a délszláv Boszniába nyúlnak vissza. A török invázió hatására a család először a mai Szlovénia területére menekült, ahol II. Lajos magyar király megerősítette Bosnyák Jakab családjának ősi kiváltságait, de később a Bosnyák nemzetség tagjai Pozsony és Nyitra vármegyékben telepedtek le. 1554. augusztus 27-én az uralkodó I. Ferdinánd Bosnyák

Márknak új címet adományozott. Márk egyik fia, András feleségül vette Illyésházy Katalint, és ebből a házasságból született Tamás. Ő Surányban szerzett birtokot.

Bosnyák Tamás először a surányi vár, majd a füleki erőd kapitánya lett – az erőd fontos volt a törökellenes védelem során. 1596. október 26-án részt vett a mezőkeresztesi csatában is, ahol súlyosan megsebesült, de bátor katonának és hadvezérnek bizonyult. 1608-ban II. Mátyás a pozsonyi koronázásán aransarkantyús vitézzé avatta, majd egy év múlva bárói címet adományozott neki. Bosnyák Tamás 1604. január 26-án Füleken feleségül vette a Heves vármegyei Kenderessy Máriát³, akiről annyit szükséges megemlíteni, hogy Szentmária György özvegye volt. Az ilyen házasságok akkoriban gyakoriak voltak, mivel ezek által gyarapodott a családi vagyon.

Kettejük házasságból hét gyermek született: Tamás, István, Zsófia (1609. június 2-án Surányban), Judit, Katalin, Anna és Magdaléna. Történetünk főhőse, Zsófia az írott források szerint szerény és jószívű volt. Gyerekkoráról kevés forrásanyag áll rendelkezésünkre. Az ifjúságát valószínűleg az oszmán–magyar határsáv közelében, Fülek és Surány között tölthette. Fülek annak idején a térség egyik adminisztratív központja volt, a füleki vár pedig biztosította a térség védelmét. Nem beszélve a vallási életről, mivel a ferencesek egyik kolostora is ott működött. Zsófia 1624-ben koszorúslányként részt vett Esterházy Miklós és Nyári Krisztina esküvőjén, amelyet a felső-magyarországi Szucsányban Pázmány Péter esztergomi érsek (akkor már nagyszombati székhelyű) celebrált.

Zsófia 17 éves korában feleségül ment Serényi Mihály báróhoz, akinek az apja, idősebb Serényi Mihály 1592-től, amikor Füleket visszavették a törököktől, Bosnyák Tamás elődje volt a füleki kapitányságon. A Serényi család Erdélyből származott, és több birtokkal rendelkezett Morvaországban. Közvetlenül az esküvő után Zsófia elköltözött a morvaországi bojkovicei (németül Bojkowitz)⁴ Světlov-kastélyba.

¹ Pünkösdi verőfényben. In: Magyar Közigazgatás. XLVI. évf., 1928, 22. sz., 1. old.

² FESTETICS Pálné, gróf: Hősi szellemet! In: Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny. XLVII. évf., 1943. április, 8. sz., 257. old.

³ Kenderessy Mária 50 éves korában, 1625 körül meghalt. Röviddel ezután, 1627-ben Bosnyák Tamás újra megnősült: elvette Zádori Katalint, aki Csehi Miklós özvegye volt.

⁴ A településnek több magyar vonatkozása is van. 1087-ben Eufémia, I. Béla magyar király és a lengyel Richenza hercegnő lánya egy nappal férje, a Přemysl királyi családból származó I. (olmützi) Ottó halála után Bojkovicét a rajhradi (németül Groß Raigern) Benedek-rendi kolostornak ajándékozta. Bocskai seregei is többször megostromolták, míg 1613-ban Serényi Ferenc birtokába került.

Ez a házasság nagyon rövid ideig tartott, mert Serényi Mihály 1626 tavaszán hirtelen megbetegedett. Súlyos betegen 1626. március 10-én megírta a végrendeletét, amelyben megemlékezett a szegényekről is, akik iránt nagylelkűséget tanúsított. Bizonyos, hogy felesége, Zsófia is támogatta férjét ebben. Serényi a bojkovicei Světlov várában halt meg. Felesége mint özvegye írta alá az 1626 májusában kelt levelet, amelyet az apjához intézett, s amelyben arra panaszkodott, hogy a nádor (gróf Esterházy Miklós) kedvezőtlenül beszélt róla, a szegény özvegyről. Zsófiát még abban az évben újabb csapás érte, elvesztette édesanyját, majd egy évvel később testvére, a 22 éves Tamás halt meg Kismartonban. Mivel apja gyakran betegeskedett, Zsófia hazatért a Světlov-kastélyból, hogy ápolhassa őt.

A másik főszereplő: Wesselényi Ferenc

Wesselényi István és Dersffy Katalin fiaként született 1605-ben. Amikor kétéves volt, meghalt az anyja. A nagyszombati jezsuita kollégiumban tanult, ahol áttért a katolikus hitre, és Szűz Mária nagy csodálója lett. Fiatalemberként Bosnyák Tamás füleki kapitány szolgálatában részt vett a törökellenes harcokban.

Wesselényi Ferenc huszonöt éves volt, amikor megkérte Bosnyák Tamás füleki kapitány lányának, Zsófiának a kezét. Zsófia, amikor úgy döntött, hogy összekapcsolja sorsát Wesselényi Ferencével, húszéves volt, de már özvegy. Házasságkötése után Vágtapolca⁵ lett az új otthona, ahová 1630 elején költözött. Itt, a vágtapolcai kastélyban született mindkét fia, Ádám (1630) és László (1633). Bosnyák Zsófia a korának megfelelő ideális feleség lehetett: a szüntelenül harcoló főúrnak megpihenésre szánt családi tűzhelyként kínált csöndes, tiszta boldogságot.

A korról, amelyben mindketten éltek, egy mozzanatot mindenképp fontos kiemelni. Azok a nagy katasztrófák, amelyek a XVI. és XVII. század folyamán sújtották a magyar nemzetet, a nemzet lelki szükségletévé tették a mély vallásosságot. Ez tapasztalható volt mind a reformáció, mind az

ellenreformáció időszakában. Mindkét esetben szükség mutatkozott arra a nagy erkölcsi erőre, amellyel a magyar nemzet e bonyolult és ellentmondásos korszakot túl tudta élni. Ennek pedig a legszilárdabb fundamentuma a mély, meggyőződéses istenhit és a vallásosság volt. Az istenhit nemzetfenntartó erővé vált a török támadásai következtében, és így az alapjaiban megrendült állami, társadalmi és családi élet vallás erkölcsi elemekkel szövődött át. Ez az istenhit és vallásosság rendkívüli mértékben volt jelen Bosnyák Tamás családjában, különösen két gyermeke, István és Zsófia életében. István (édesapja érthető ellenkezésére, aki katonaember volt) egyházi pályára lépett, és a rövid, de felemelkedő pályafutását nyitrai püspökként fejezte be.

Zsófia soha nem utasította el a rászorulóknak segítségkérését. Már az első házassága alatt sokat adakozhatott, bár erről nincsenek közvetlen írásos adatok. Van viszont bizonyíték arra, hogy férje a végrendeletében meghagyta, hogy a szegényeknek és rászorulóknak havonta 25 aranyat osszanak szét, ami annak idején nagyon jelentős összegnek számított, ezenkívül kötelezte a hozzátartozóit, hogy naponta ebédre is gondoskodjanak a rászorulóknak részére. Csak azt kérte ellenszolgáltatásként, hogy imádkozzanak a lelki üdvéért. Feltételezhetjük, hogy az ilyen megfogalmazásra a nyomatékot nem mástól, mint feleségétől kapta. Zsófia második férje, Wesselényi viszont más lelkületű, az élet, a viharos küzdelem, a cselekvés embere volt, aki a saját igazát, ha szükség volt rá, karddal is kiharcolta.⁶ A duzzadó életerő, nem közönséges ambíció űzte ismeretlen mezőkre, ahol a veszedelmek mellett babér és élvezet is terem. Fölkeresi a harmincéves háború véres színterét, harcol cseh földön a svédek, majd idehaza a törökök ellen; kardjával hírt, nevet, dicsőséget szerez; elnyeri a király elismerését, nemzete nagyrabecsülését, s megalapozza későbbi, túl merész ívben záródó pályafutását, mindeközben pedig a kihamvadtnál kesergő hitvesre ráborul az elhagyatottság.

⁵ Ma Teplicka nad Váhom, közigazgatásilag Zsolna része, de a magyar nyelvű irodalom is sokszor csak Teplicska néven említi.

⁶ Deák Farkas idézi, hogy Krakkóból visszatérve egyik katonáját, Szeghy Miklóst kardjával „átütötte”, Horvát János nevű nemes ifjú és Bárdi Pál apródja ellen gyilkossági merényletet követett el, míg Révay Ferenc Túróc vármegyei főispánt megtámadta azzal a céllal, hogy elfogja őt. Lásd Deák Farkas: Wesselényi Ferenc. Századok, 1882, 356. old.

Zsófia további életútjában ugyan nem találni följegyzésre érdemeset, de az egyszerű nép a gyönyörűséges asszony törekeny alakját a lelkébe fogadta, s a sztrecsényi⁷ vár úrnőjének bús életétől megihletett fantázia legendákat szőtt. E regék legszebbjeit Mednyánszky Alajos báró jegyezte föl,⁸ halhatatlanságot szerezve Zsófiának, akinek az életéből e hagyomány megőrizte azt, ami rendkívüli és megkapó volt, s amit a történészek elmulasztottak feljegyezni.

Természetes a feltételezés, hogy a magára hagyott hitves bús magányában meg nem szűnő reménnyel várja a hön szeretett férjét, gyermekeinek apját. A regélők szerint órák hosszat ült a vár erkélyén, és vágyakozó szemmel fürkészte a Vág menti utakon közlekedő jövevényeket. Több mint valószínű, hogy a viszontlátás az idő múlásával ritkább és hidegebb lett. Zsófia a várasszony szerepét vállalta fel, hiszen Wesselényi a folytonos harcnak élt. Szállongó hírek gonoszabb dolgokat is terjesztettek, amelyeket a magyar történetírás tényekként fogadott el. Még a nagy történészünk, Acsády Ignác is, aki Wesselényi és Széchy Mária történetének legalaposabb tudományos feldolgozója volt, pl. ezt jegyezte le: „Wesselényi gyakran és sokáig maradt távol nejétől, s másutt keresett szórakozást, víg cimboráknál, szép asszonyoknál”.⁹ Ugyancsak így írt róla a Bosnyák család életrajzírója, Matunák Mihály is, aki szerint szilaj szenvedélyeinek kielégítését „víg cimborák és ledér asszonyok” társaságában kereste.¹⁰ De ők is csak a mendemondákra hagyatkoztak.

Zsófia meg volt bizonyosodva arról, hogy férje nem veszítette el a lelkét. Érdekes módon ezt a szlovák történészgárda egyik képviselőjének tollából kellett az olvasónak megtudnia, aki általában tartotta mind a történeti forrásokban, mind a hagyományokban fölhangzó vádatokat, melyek szerint Wesselényit még első neje életében bűnös viszony fűzte Széchy Máriához.¹¹

Ha a szállingózó álhírek eljutottak is Zsófia fülébe, súlyuk nem nyomasztotta szívét, nem tört meg hitvesi és anyai büszkesége, mivel vigasztalást talált mély és erős hitében és a vallásossággal átszőtt mindennapjaiban. Az élet csapásait Istentől ráért megpróbáltatásoknak tekintette, s hitestársi és anyai keresztjének terhe alatt szinte emberfeletti lelkierővel folytatta azt az utat, amelyet a sors és a Mindenható kiszabott számára. A családi tűzhely mellett, ahol nem mindig lehetett jelen a férj, egy másik családot alapít a folytonos háborúk által megnyomorított vidék árváiból és szegényeiből. A törekeny asszony megedződött a két nagy törökellenes harcosnak, Bosnyák Tamásnak, a korán elhunyt édesapának és Wesselényi Ferencnek, az állandóan harci kalandokba keveredett férjnek a környezetében, s így lett az elesettek védőangyalává és gyámolítójává. Évszázadok múltán el sem tudjuk képzelni, mennyi testi és lelki szenvedésen mehetett keresztül.

A sztrecsényi vár közelében, szédítő mélység fölött fölnyúló meredek sziklacsúcson kápolna emelkedett a Szűzanya tiszteletére. Ez a kápolna volt ájtatoskodásának helye, és a vágtapolcai templom, amelynek hajnali miséjét talán soha nem mulasztotta el, s a várból odavezető hosszú utat nyáron és télen, hóban és fagyban mezítláb tette meg. Prohászka Ottokár, a nyitrai születésű tudós püspök egyik írásában így bátorítja a híveit: „Bosnyák Zsófia Sztrecsnó várából Teplickára járt templomba, télen is, hóban is, s ha szolgálócskája fázott, azt mondta neki: »Lépj az én nyomomba«; s íme a nyom meleg volt. Izzó lelkek hóban, fagyban is meleg, kőben, sziklákban is puha nyomokat hagynak maguk után. Gyerünk nyomaikban!”¹²

Különös figyelmet fordított a szegények és a szenvedők megsegítésére. Férjével, Ferencel együtt kialakítottak és fenntartottak egy xenodochiumot, vagyis ispotályt a szegények

⁷ Ma Strečno, magyar neve hivatalosan Sztrecsény, de említik magyarosítottan Sztrecsnóként is.

⁸ Mednyánszky Alajos: Festői utazás a Vág folyón, Magyarországon. 1825. Ford. Soltész Gáspár, szerk. Katona Tamás, ill. Joseph Fischer; Európa–Tatran, Bp.–Bratislava, 1981 (Bibliotheca saeculorum)

⁹ Acsády Ignác: Széchy Mária. 1610–1679. (Magyar Történeti Életrajzok) A Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Történelmi Társulat megbízásából szerkeszti Szilágyi Sándor. Budapest, Franklin-Társulat Könyvnyomdája, 1885, Budapest, a Magyar Tört. Társulat Kiadása, 1885, 106. old.

¹⁰ Matunák Mihály: A magyarbéli Bosnyák család története. Különlenyomat. Körmöcbánya, 1895, 58. old.

¹¹ Lásd Kočiš, Jozef: Žofia Bošňáková a Teplicka nad Váhom. Jozef Bláha, Žilina, 1993, 15–16. old.

¹² Prohászka Ottokár: Jézus kínszenvedése. In: Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. Sajtó alá rendezte Schütz Antal. VII. kötet. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, ötödik kiadás, Budapest, 103. old.

részére. Ezt a fájdalmas Szűz Mária tiszteletére alapították, és róla nevezték el (Xenodochium in honorem Septem Dolorum Beatae Mariae Virginis). Az épületre keresztet helyeztek. A szegények és elhagyottak, az árvák származásra és hovatartozásra való tekintet nélkül itt találtak menedéket. A menhelyet „hospitale”-ként, azaz kórházként is említették. A kezelés költségeit is fedezte a hagyaték. Létrehoztak egy alapítványt 1000 arany összegben. Ebből a pénzből, amelyet kikölcsönöztek, kamat folyt a menhely javára.

A Wesselényi család mint patrónus nagylelkűen gondoskodott a birtokon lévő plébánia és templomok ellátásáról. A leltár, amelyet a későbbi vágtapolcai pap jegyzett fel, közvetlenül Bosnyák Zsófiától származó szakrális tárgyakat említ. Az adakozás mellett Zsófia bírálni is tudott, nem rejtette véka alá véleményét, többször is hangot adott igazságérzetének, főleg akkor, amikor ártatlanok meghurcolásáról volt szó.¹³

Bosnyák Tamás aranysarkantyús végvári vitéz, akiről hosszú betegsége alatt Zsófia gondoskodott, 1634 decemberében meghalt, és Zsófiának két évvel később el kellett búcsúznia 22 éves nővérétől, Katalintól is.

Ha valaki azt gondolná, hogy a mély vallásosság csak Zsófiára vonatkozik, ki kell őt ábrándítanunk: 1637. január 17-én Füleken tartózkodik Terugia János, a Szent Ferenc-rend biztosának titkára, aki felvette hadadi Wesselényi Ferencet, a füleki kapitányt és nejét, Bosnyák Zsófiát *Szent Ferenc szerzete érdemeinek részesei közé*.¹⁴ Az ilyen felvétel kemény kötelezettségekkel is járt, főleg a betegek, szegények és elesettek irányában. A többi isteni erénnyel együtt reményt adni nekik ahhoz, hogy nemcsak Isten országának egyenrangú gyermekei, hanem az emberek alkotta földi társadalomnak is. Zsófia később is, amikor már lelki nyugalomra vágyott, a pápai nunciushoz fordult abbéli kérelmével – s engedélyt kapott rá –, hogy minden esztendőben kétszer bemehessen e kolostorba „lelki vigasztalás nyerése végett”.¹⁵

Két fia nevelésében Zsófia leginkább önmagára volt utalva, mert Wesselényi Ferencet, aki Zsófia apja után a füleki erőd kapitánya lett, számos feladat kötötte ehhez a helyhez. Wesselényit gyakori távolléte és elfoglaltsága arra készítette, hogy feleségére bízta a birtok kezelését. Az egész uradalmi személyzet a birtok adminisztrátorának vezetésével ő alá volt rendelve.

A magyar nagyasszonyok közül ő volt az, aki Árpád-házi Szent Erzsébet erényeit követte. Gyönyörű példáját adta az emberszeretetnek. Hiszen amit ő tett embertársaiért, ahhoz Isten különös segítsége kellett. Hősi lélek kellett ahhoz, hogy férje mellett türelemmel és szelíden viselje a kellemetlenségeket, de a testvéreinek korai eltemetésénél már Isten csodás segítő erejére is szüksége volt.

Viszonylag fiatalon, 1644. április 28-án halt meg, nem egész harmincöt éves korában. Ugyanebben az évben Zsófia bátyja, a harminchét éves István, a nyitrai püspök is elhunyt. Ezt az időszakot az I. Rákóczi György felkelése körüli zavargások jellemezték. Zsófia családja a sztreccsényi várban lakott. Itt, a kápolna alatti sírboltban temették el. Két fiút hagyott hátra, a 11 éves Lászlót és a 14 éves Ádámot. Nevelésük a férjre maradt éppen olyan időben, midőn a közügyek a legnagyobb mértékben igénybe vették figyelmét. Már javában folyt a háború, s Wesselényire mint akkori főkapitányra hárult Fülek, a nagy fontosságú végvár védelme. A szomszédos Murány várát Széchy Mária segítségével bevette, amiért Ferdinánd király neki ajándékozta.

Wesselényit elbűvölte Széchy Mária szépsége és vagyona. Feleségül is vette.

A Murányi vár bevétele és házasságuk története bevonult a szépirodalomba. A nagy Comenius sárospataki tanítványa, Gyöngyösi István írt egy romantikus, 977 soros verses szerelmi elbeszélést a *Márssal társalkodó*¹⁶ *murányi Vénus* címmel, amelynek középpontjában a vár bevételével szerzett feleség, **Széchy Mária** áll. Az 1664-ben napvilágot látott idillikus történet a XVII. század

¹³ Egy ilyen esetről tanúskodik egy 1632. június 6-án kelt levele, amelyet Thurzó Ádámnak, Szepes vármegye főispánjának írt egy ártatlan ember meggyilkolása miatt.

¹⁴ Karácsonyi János: Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig. I. kötet. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1922, 449. old.

¹⁵ Idézi ugyancsak Karácsonyi János: Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig. II. kötet. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1924, 527. old.

¹⁶ Az adott szövegkörnyezetben a társalkodónak az értelme szövetkező, társuló.

gyötrelmes és vigasztalan harcaira olyan gyógyír volt, mint kopár romok tetején nyíló tavaszi virág. A mű kétszáz évig valóságos bestseller volt az olvasók között, több kiadást megélt, amelynek példányait rövid idő alatt szétkapkodták.

Wesselényi Ferenc és Széchy Mária egymás mellett szerepelnek az irodalomban, ahol a murányi Vénusz adott helyet a Marsként viaskodó férjének. A történelemben pedig Wesselényi vezeti be élete szerelmét és hitese feleségét. Bár amint azt a kor nagy ismerői leszögezték: „amint Wesselényi nem Mária, úgy Széchy Mária nem Vénusz”.¹⁷ Marsot, a görög és római mitológiai háború istenét csaknem egyértelműen Zrínyire, a költőre és hadvezérré vonatkoztatták, Széchy Mária szépségével pedig több korabeli szépaszszony is vetekedett. Az egyik ilyen (talán Széchy Máriánál is szebb) volt a gyönyörűséges, fiatal, üde surányi Vénusz – Bosnyák Zsófia. Róla is – bár sokkal később – írtak szép verseket, pl. Tompa Mihály (1846) és Garay János (1847), ám ezek nem ivódtak be annyira a köztudatba.

Wesselényi 1646-ban megkapta a grófi címet, és nem egész tíz évre rá az 1655-ös pozsonyi országgyűlés az ország nádorává választotta, ezt I. Lipót hitelesítette. Hét évvel később, IV. Fülöp spanyol királytól megkapta az Aranygyapjas rendet, amely az akkori világ egyik legmagasabb kitüntetésének számított.

1664-ben a vasvári békekötés az arisztokrácia körében elégedetlenséget váltott ki, amelynek következménye főrendi ellenállás lett. És mivel a szervezkedés egyik vezéralakja, gróf Zrínyi Miklós ugyanabban az évben tragikus körülmények következtében meghalt, így annak vezetése Wesselényi Ferenc nádorra szállt. A további történet ismerős. Az összeesküvés kudarcba fulladt, s míg a résztvevőket fejvesztésre ítélték, Wesselényi Ferencet csak az 1667-ben bekövetkezett korai halála mentette meg a nyilvános kivégzéstől.

Wesselényi Ferenc halála után a vágtapolcai birtokot fiatalabb fia, László örökölte. Az idősebb fiú, Ádám fiatalon halt meg, még 1652-

ben. László 1675-ig élt a vágtapolcai kastélyban, ahonnan Lengyelországba menekült, hogy az apjától örökölt ingatlant használja, mivel fennállt a gyanú, hogy részt vett az apja által szervezett összeesküvésben. 1674-ben a császári hadsereg felrobbantotta Sztrecsény várát. Az elkobzott vágtapolcai uradalmat Löwenburg János Jakab császári tábornok és testvére, Löwenburg János Frigyes kapták.

1689-ben a vágtapolcai birtok új tulajdonosa, Löwenburg János Jakab feltárta a sztrecsényi vár romjait. Erre indítékot a kastélyban elrejtett kincsről szóló pletykák adtak. Az omladozó kastély romjaiban nem találtak kincset, de a sérült kápolna alatti kriptában a rothadt koporsók között felfedeztek egyet, amelyben Zsófia ép teste volt. Ez a felfedezés felkavarta az érzelmeket a Sztrecsényben élő emberekben. 1690-ben Löwenburg János Jakab sietve átalakíttatta a sztrecsényi várkápolnát. A koporsót az ép testtel együtt egy magaslatra helyezte. 1690-ben jelentette az érintetlen maradványok felfedezését a nyitrai püspöki hivatalnak, amelyhez Sztrecsény és Vágtapolca is tartozott. Ugyanakkor kérte ennek az emberileg megmagyarázhatatlan jelenségnek a kivizsgálását, és felhívta a figyelmet arra, hogy sokan zárandokolnak Zsófia koporsójához. Engedélyt kért arra is, hogy a koporsót a testtel együtt nyilvános tiszteletre kiállíthassa. Mivel Sztrecsény vára nem volt lakott, Löwenburg gróf úgy döntött, hogy Zsófia földi maradványait birtokának székhelyére költözteti. Ezért 1698-ban áthelyeztette őket a sztrecsényi kápolnából a vágtapolcai plébániatemplom kriptájába.

Harmincnyolc évet kellett várni a nyitrai püspök döntésére. Erdődy Ádám László püspök a körülmények alapos vizsgálata után, 1728-ban engedélyezte Bosnyák Zsófia maradványainak nyilvános kiállítását a vágtapolcai templomban. Löwenburg gróf gondoskodott Zsófia testének méltó helyéről. 1728–29-ben a vágtapolcai templom északi oldalán egy tágas kápolnát építtetett, amelyet Lorettói Szűz Máriának szenteltek. 1729-ben ünnepélyes körmenetben Zsófia maradványait a templom kriptájából az újonnan épített kápolnába vitték át. A barokk koporsónak üvegfedele volt.

¹⁷ R. Várkonyi Ágnes: A rejtőzködő Murányi Vénusz. Helikon Kiadó, Budapest, 1987, 13. old.

A koporsó fölé elhelyezték Zsófia portróját, ahhoz hasonlót, amilyen a sztreccsényi kastélyból származó eredeti festmény. Szinte életnagyságban ábrázolja a grófnőt, élénk színű korhű ruhában. 1797-ben Illyésházy János, aki távoli rokonságban volt Zsófiával, testét aranyozott köntösbe öltöztette, és új barokk koporsóba helyeztette, valamint a talapzatot is megemeltette. A koporsó a maradványokkal 1729-től napjainkig, pontosabban 2009. április elsejéig állt az eredeti helyén.

* * *

Vágtapolca lakói nem hagyják feledésbe merülni Bosnyák Zsófia szellemiségét, emlékét. 1991-ben róla nevezték el a falu egyik utcáját és az ottani egyházi iskolát. 1994-ben márványtáblát helyeztek el a koporsója mellett. 2009-ben minden el volt készítve a születésének 400. és halálának 365. évfordulója alkalmából rendezett

ünnepségre, amikor bekövetkezett az elmebeteg gyűjtogatása. A megemlékezések ugyan méltóságteljesen megvalósultak, de a közhangulatot beárnyékolta a tragédia okozta szégyenerzet.

2010-ben szülővárosában, Surányban, ahol Zsófia nevét viselő iskola is működik, életnagyságú szobrot emeltek tiszteletére.

Máig nem történt konkrét lépés Zsófia boldoggá avatása ügyében. Pedig úgy, ahogy minden reggel várjuk a felkelő nap sugarait, a háborúkkal, botrányokkal, a családok válságával terhes korunkban is reméljük, hogy a köztudatba kerülhet egy olyan életirányt mutató szép példakép, amilyen a surányi Vénusz. Nem a páncélba öltözött, karddal küzdő, harcias amazon, hanem a feleség, az édesanya, aki férjével együtt bizonyosságot tett arról, hogyan lehetséges az evangélium szerint élni és Krisztust követni. Ezt a női ideáltípust sem a rosszindulat, sem a gyűlölet, sem a beteg elme nem tudja elpusztítani.

Bosnyák Zsófia portréja a vágtapolcai templomban

A grófnő ereklyeként tisztelt mumifikálódott holtteste az üvegfedelű barokk koporsóban – 2009-ben felgyújtották

Mérey Katalin

Viszontagságaim az újvidéki fordítószolgálatban

Szubjektív visszatekintő

Tizenöt évet töltöttem lektorként az Újvidéki Rádiónál (nem számítva azt a két és fél, három évet, amikor egyetemistaként éjszakánként dolgoztam). Nagyon szerettem ott, csak a fizetésem volt kicsi, így 1980-ban elmentem a Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőházának fordítószolgálatába. Mai fejemmel nem tenném meg. (A gittegylet hozzá képest akadémia.) A rádió még a lakáskölcsönömből megmaradt ötévi hiteltörlesztést is sikeresen „átadminisztrálta” az új munkahelynek (noha megtehetette volna, hogy addig nem enged el, amíg ki nem fizetem a teljes 20 évet).

A kérvénybe, amellyel az állásért folyamodtam, be kellett írnom, hogy VAN-E külföldön (hol és milyen ági) rokonom. Igen, VOLTAK, de ezt el kellett volna hallgatnom, én viszont ezt nem mertem nem beleírni. Pedig már rég önigazgattunk... Micsoda idők! Ma kárörömet érzek, hogy ÉLTEK Németországban rokonaim, mert így ÉLVE TUDTAK MARADNI. (Lásd: a németek/svábok kitelepítése, kitelepülése, menekülés a belágerezés elől. Nagyon sokaknak nem sikerült elmenekülniük. Nagymamámat a járeki táborba toloncolták, és ott tömegsírba elkaparták; munkatáborba hurcolták kilencéves unokanővérem...)

A második tizenöt év

Lektor lettem itt is, de micsoda különbség! Igaz, hogy egy teljes rezsiköltség értékével több fizetést kaptam, de a munkánk teljesen fölösleges volt, utóbb meg aljas. Akkor még megvolt az autonómiánk, minden törvényt (!) le kellett fordítanunk a nemzetiségek nyelvére (magyar, román, szlovák, ruszin). Bevallom, sokat tanultam, és megtanultam kutatni: kifejezést, szakszót azo-

nosítani. És megtanultam vitatkozni a fölém rendelt ellenőrökkel, érvelni a véleményem mellett. Esetünkben volt egy jogi ellenőr, dr. Hock Rezső (Goli otok-túlélő – ezen nem a turistaparadicsom-má varázsolt Kopár-sziget értendő) és egy nyelvi ellenőr, Molnár Csikós László, alias MCSL (mindnyájunk Möcsölöje), egyetemi tanár, tulajdonképpen kollégám. Rengeteget kellett érvelnem neki, csaknem minden – általa nem ismert vagy másképp ismert – szó miatt, de érvek, szabályok nem hatottak – ő a jugó magyar SZOKVÁNYT, az „ezt ITT MI ÍGY MONDJUK” elvet képviselte. A többiek ezeket a vitákat kárörömmel vegyes érdeklődéssel figyelték... Amikor MCSL kifogyott az érvekből, azt mondta: vagyunk mi itt olyan szuverének, hogy ezt így mondjuk. Általában hajlott a szó szerinti fordításra. Hogy zöld ágra vergődjek vele, ebben nagyon sokat segített Hornyik György, a drága Gyurka, akit rendszeresen felhívtam a belgrádi munkahelyén. A jugoszláv szövetségi fordítóknál volt föllelhető, nem tudom pontosan a beosztását, de a problémákat fölfogta, segítségével megoldottuk őket, mert kellő tekintéllyel rendelkezett. Idővel, mikor MCSL látta, hogy a telefonért nyúlok, rám hagyta a döntést.

A fordítószolgálatnál volt törzsfordító az a kolléganő, akinek ugyanolyan diplomája volt, mint nekem, de a lesszt és az eggyet így, ssz-szel, illetve ggy-vel írta. Sőt, vitatkozott, hogy ezt így mondjuk, s amikor megmutattam a helyesírási szótárban, nagy kegyesen jóváhagyta: „Jó, akkor javítsd ki, azért vagy lektor, ez a dolgod.” Volt olyan is, aki alá akarta velünk íratni, hogy igazoljuk, igenis járt egyetemre, megvan neki a kisdiploma, noha akkor már nem volt fokozatos oktatás. A hölgyet elbocsátották diplomahiány miatt. Később büszkén újságolta, hogy fölvetették a rádióhoz, mert XY „odatelefonált”. (A '90-es évek

vége felé járunk.) Mi két év után diplomáztunk, és tanítói (ún. kisdiplomát) kaptunk, majd újabb két év után újabb diploma: a tanári oklevél következett, amelyet egyesek professzorinak mondtak, de az (profesor) erre vonatkozóan csak szerb szövegkörnyezetben érvényes. Egyébként ékes cirill betűs diplomát kaptunk, miszerint a magyar nyelv és irodalom stb. tanára vagyunk.

A joghurtforradalom

Itt, a vajdasági képviselőházban éltem meg a joghurtforradalmat 1988 októberében. Bentről néztük megdöbbenve, hogy micsoda disznóolat csinálnak a „fölszabadítók”, tudniillik minket szabadítottak föl a saját autonómiánk alól! A telefont kikapcsolták, teljesen el voltunk vágva a külvilágtól. Fordító kollégánők volt a leváltandó képviselőházi nagyfőnök felesége, ő a férje életét féltette, s szinte állandóan zokogott. A „forradalmárokat” egyrészt importálták – csak a jó ég tudja, honnan. Vasúton érkeztek (utóbb az egyik legsúlyosabb vád szerint ezeknek nem adott a kormányunk még ivóvizet sem), meg teherautókhoz kapcsolt platós pótkocsin szállították őket ide. Tökrészek voltak (magam is láttam, mert kiszöktem, hogy hazamenjek, és megmondjam a gyerekeimnek, ne menjenek iskolába), pálinkásüvegeket, mindenféle szemetet dobáltak szét. Lövöldöző „lakodalmi” tömeg valósította meg a forradalmat – egyrészt. Másrészt az újvidéki Jugoalat munkásai. Azé a szerszámgépgyáré, amelynél az egész országban nem volt modernebb gyár, ahol miniszteri fizetések voltak, ahol a munkásoknak szinte a kisujjukat sem kellett megmozdítaniuk. Ezek a munkások később a kormányváltás után (jutalmul!) évekig, tulajdonképpen a nyugdíjjogosultságukig megkapták a teljes fizetésüket, annak ellenére, hogy nem kellett, de nem is volt hol dolgozniuk, tudniillik a teljesen automatizált szupergyárat egyszerűen bezárták. Újvidéken volt még egy ilyen gyárunk, a Jugodent, azt is bezárták.

Hogy a joghurtforradalom honnan kapta a nevét, a mai generáció már nem tudja, de akkoriban mindenki (?) tudta azt, hogy „a szeren-

csétlen szomjazó felszabadító” tömegnek a tejgyár rekeszszámra szállította a tejet meg a joghurtot, de érdekes, hogy a tüntetők **bontatlan** joghurtos poharakkal dobálták meg „az áru-ló autonómiás” (vajdasági) kormány épületét. Ó, Istenem, kit árultunk mi el?! (A fordítószolgálatot akkor a középső emeletre költöztették, védet-tebb, zárt (!) részre.) Nevetséges... A falhoz vá-gott joghurtoktól természetesen senki sem sérült meg, a látvány azonban nagyon lehangoló és asszociációkat keltő volt... Hogy az épület körül felhalmozódott szemetet hány nap alatt takarítot-ták el, és hogy mennyi idő alatt nőttek meg az eltaposott gyönyörű petúniák, kitépett orgona- és rózsabokrok, valamint a fák (amelyekkel tüzeltek a „forradalmárok”, hogy megmelegedjenek), ar-ról ne is szóljak.

Formalizmus volt a törvényfordítás. Akadt azon-ban szép munkánk is, például amikor dr. Branka Lazić kiskerti (mezőgazdasági) szakkönyvét fordí-tottuk, amely nem túl magasröptű, de nagyon hasz-nos, és a fordítást jól meg tudtuk oldani. Mulatságos volt, amikor a laskagomba termesztéséről szóló út-mutató szakjegyzéket kellett szerbre átültetnünk. Magyarországtól vettük át, addig nem is hallottunk erről a gombamozgalomról. Még a laskagomba neve után is kutatni kellett. Végül nagy nehezen azonosítottuk: bukovača. Meg is született a mű, szerintem egész jó és szakszerű lett. (Most ka-jánul mondom, hogy szerintem erre a gombára gondolt az a bizonyos politikus, aki: sötétben trá-gyával etetett gombákat emlegetett, noha a gom-ba növény, így nem szokták etetni!)

Leghiábavalóbb és legnehezebb munkánk az építési szabályzat, előírások, normák, szab-ványok jegyzékének a lefordítása volt. Napo-kat (!) töltöttünk egy-egy szakszó azonosítá-sával, hisz szakszótárak nem voltak. Órákig vadásztunk a szakkifejezésekre, tűt kerestünk a szalmakazalban. (Csak egy példa: *vertikalni vod*, magyarul: felszálló vezeték – Szegeden, ahol most élek, minden panelházban nagybe-tűkkel fel van tüntetve, mi napokig kerestük. MCSL majd megfojtott, milyen hülyeség ez: „Hova száll fel?”)

Fölháborító volt, hogy szerb anyagot tanulnak a magyar gyerekek főleg történelemből, hisz az tudatformáló. Szerb kollégáim nem értették, miért berzenkedem. Gyakori megjegyzésük volt: „Katika pa ti uvek...” (Katika, hát te mindig...) – elég erős negatív felhanggal. Tudniillik a társalgási nyelv közöttünk a szerb volt.

Változó idők. Rengeteg mellékkeresethez juthatott az, aki szemfüles volt, vagy igyekvő, esetleg nem volt családja, és ráért (l. *tezga*, erre a bizalmas kifejezésre nem tudok teljes értékű magyar megfelelőt, a színházi életben a haknizás járja, a jugó magyar *tezgázott*...). Aki bírta, marta. Egy pluszfizetésnyit is megkereshetett. Fordítottak teljes újságokat (Képes Ifjúság, Hét Nap, Dolgozók), magyarra pedig a Komunist újságot és a Tito-összest!!! Készülőben volt a horvát (?) enciklopédia is, de ez félbemaradt, amikor Jugoszlávia szétesett.

Megalázó letiltások, jelentések, besúgások

Lefordítottuk egy ismert szerzőnek, ha jól emlékszem, Rotbartnak a kéziratát a razziaról (l. hideg napok). Rengeteg adatot gyűjtött, igazi tényfeltárást végzett, sok tévhitet helyreigazított, egy kicsit „leleplező volt” – nem is értem, hogy gondolta, hogy megjelenhet. NEM JELENT MEG, NEM ADTÁK KI, VISSZAVONTÁK VAGY LETILTOTTÁK. Mi a fordítás révén tájékozottabbak, gazdagabbak lettünk!

A tolmácsolással mély vízbe dobtak, mint a kismacsok. A képviselőházi üléseken a felszólalásokat (többszörösen bebiztosítandó) egyidejűleg rögzítették magnószalagon, írógépen és gyorsírással. Így, adott alkalomkor, nem lehetett semmit letagadni... Fő a bizalom! Eközben mi még szimultán tolmácsoltunk is, ami nagyon nehéz volt a magyar nyelvnek a szerbtől eltérő szerkezete miatt, tanfolyamon kellett volna tanulnunk, mint ahogy a konzekutív tolmácsolást is, amikor az előadó szakaszokra bontja a beszédét, a tolmács pedig jegyzeteket használva, szakaszonként végzi a munkáját. Ez könnyebb, főleg ha a politikus megértő. Meghatározó élményem volt, amikor Pozsgay Imrével zajlott le egy esemény. Ezt követően azt mondta az igazgatónk, hogy írjak erről jelentést. Micsoda? Miről?

Mi vagyok én? Kém, besúgó, ügynök? Hisz volt ott besúgó elég, tudtam, tudtuk róluk, hogy értenek magyarul, annyira azért sosem bíztak meg bennünk... Nagyon csúnya, megalázó, „nem mindegy” helyzet alakult ki, nagy vita kerekedett. Házi őrizet... Nem mehettem haza. Megalázó volt még az is, hogy valaki MEGÍRTA A JELENTÉST AZ ÉN NEVEMBEN! (Tudniillik: „Ezek a magyarok már megint át akarnak minket verni!”)

Megtörtént a joghurtforradalom, elúszott Vajdaság és Koszovó autonómiája, s mi már nem törvényeket fordítottunk, és nem is magyarra! Azt hiszem, ez volt a legsötétebb időszaka a munkámnak.

Elsősorban a Magyar Szó, esetleg a Hét Nap bizonyos cikkeit kellett szerbre átültetnünk. Reggel „fönről” letelefonáltak, kinek melyik cikke FOROG FENN. Voltak bejáródott pácienseink, megbízhatatlan, megbélyegzett, „autonómiás” újságírók, akiknek az írásait MINDIG le kellett fordítanunk... – undort keltő.

Ekkor kelt szárnyra a tükörfordítás netovábbja: JÓL NEKÜNK JÖTTEK! – DOBRO NAM DOŠLI! – sokáig így köszöntünk egymásnak.

Egyre több vitám volt, hisz szó és szó közt óriási a különbség... Szinonima, hangutánzó, hangulatfestő szó stb. Én akkor már mindent fordító lettem, tolmács, lektor – mindenek.

Egyszer kivételesen magyarra kellett átültetni egy szöveget. Jött nagy dérrrel-dúrral az egyik kisleány: „Óriási hibát követtél el, egybeírtad a mindenszenteket?!” Hú..., na aztán elsimult, mert az ünnepet így kell írni.

Meggyűlt a bajunk a *Vergődő madárral* is, az 1944-es magyarítás szabadkai emlékművének szerb elnevezésével. Az újság akkor még Turulnak titulálta, s én – szerb szövegben – meghagytam a turult, mondván: a turul a magyarok ősi totemállata, kitalált lény, isten; végigkíséri az egész honfoglalást, nem lehet lefordítani, nincs megfelelője más kultúrákban... A szerb kultúrában sincs ilyen madár. Egyszerűen nem értették meg, vagy nem akarták, vitaüregnek megfelelt... Persze, az okosok elkeresztelték valaminek. Azt hiszem, soko lett. Hogy a Vergődő madarat hogyan ültették át később, azt nem tudom, mert ezt a jelzős szerkezetet alárendeléssel lehet csak megoldani...

Alávaló, megalázó, gyalázatos munka volt ez. Besúgónak éreztem magam... Nem is csináltunk mást, mint a Magyar Szó gyanús cikkeit fordítottuk. Voltak köztünk olyanok, akik törtéteve túllihegték a dolgot, s nekikezdték az inkriminált újságírók cikkének fordításához, még mielőtt megrendelték volna tőlünk a NAGYOK. Egyszer kegyetlen összetűzésem volt Major Nándorral (ő is valamiféle nagyfőnök volt), raportra rendelt magához, mondván: hogy merészeltem BÁNYAI szövegébe „belemászni”. Szó szót követett, s azt válaszoltam: „Rendben, jöjjön ide a szerző!” A szerző nem jött, de a javításomat jóváhagyta.

A Magyar Szó betiltása

Amikor az a bizonyos botrány kitört, hogy a Magyar Szót betiltották, s a Magyar Szó-sok azzal feleltek, hogy tüntetően egy üres lap jelent meg a kioszkokban, akkor velünk akarták lefordíttatni a Dnevník szerb napilapot és Magyar Szóként kiadni!!!

Áthívtak bennünket a nem tudom melyik atya-úrstenhez. (Rengeteg nagy- és kisleány, helyettes, a helyettes helyettese és miegymás volt fölénk rendelkezve, ők nem magyaráltak, csak PARANCSOL-TAK...) Akkorra én már nagyon kiborultam, és ott a helyszínen leordítottam a páváskodó Vlaovics Józsefet és társait. Megmondtam neki áperthe (keréken), hogy sajnos, mi kisemberek vagyunk – ha kiadják az ordrét, nekünk meg kell csinálnunk, családunk van, élnünk kell. Nincs munka, nincs más állás, nincs semmi, nincs hova mennünk... Kényszerhelyzetben vagyunk, de akkor is: vegyék tudomásul, hogy A LEFORDÍTOTT DNEVNİK SOSEM LESZ MAGYAR SZÓ... Utóbb, persze, született valami kompromisszum... Mindig mindenre született valami jó (megalkuvó) megoldás.

Az autonómia tehát, amely egyébként is olyan gyöngye volt, mint a harmat, megszűnt, a híreshírhedt fordítószolgálat fölszámolódott, majd újraelakult, de én már nem vettem részt benne. 1995-ben 53 évesen nyugdíjba kerültem (én választottam ezt a lehetőséget a munkaközvetítő helyett, akkor már tömegével voltak a munkanélküliek, különben is, ki vesz föl egy 50 év körüli volt képviselőházi fordítót, inkriminált hölgyet). A nyugdíjhoz hiányzó két-három hónap szolgálati

időt nagy kegyesen „meg is vette” a tartományi képviselőház, hogy meglegyen az ún. kordkedvezményes jogosultság feltétele.

Dolgoztam én utána sok mindent. Árultam kioszkban újságot, őriztem szilvatermést, bérelt kertben a B. Lazić-könyv szerint természettem paradicsomot (gyönyörűen beért, majd a bérlőtársam cakompakk ellopta), végül órákat adtam (korrepetálás németből). Az önbizalmam, önértékelésem teljesen megrogyott, bár a németet tanuló diákom osztályelső lett, és versenyre ment. Akkoriban kezdtem szerbeknek magyar nyelvet tanítani. Bementem először is az egykori egyetememre, a Magyar Tanszékre, megkérdeztem, van-e forrás, útmutató, metodika, de semmi, csak egy nagyon-nagyon gyöngécske könyv akadt. Kitaláltam hát magamnak egy módszert (a nyelv iránti előítélet megszüntetése, a nyelvi rendszer mássága, a könnyebbségek, a hangképzés), s némi elégtétellel mondhatom, hogy két tanítványom letette az állampolgársági vizsgát, s magyar állampolgár lett (tudniillik akkor már a besorozás elöl menekültek).

Szellemileg, lelkileg (és persze anyagilag is) toprongyosan vegetáltam. Ekkor történt, hogy megjelent a Majtényi Mihályról elnevezett irodalmi pályázat a Magyar Szóban. Megnéztem, kik vannak a bírálóbizottságban – értelmes, hozzáértő, jó embereknek ismertem őket –, ám tudván tudva, hogy milyenek a viszonyok, a pályázati novellámhoz a jeligét „megdupláztam”, kitalált nevet írtam a borítékba, nem a saját inkriminált nevemet. Megtörtént az elbírálás, és irodalmi fölfedezésként, ismeretlen szerzőként (hosszas utánajárás után fölfedve kilétemet) megkaptam a második díjat.

Örömmel vegyes büszkeséggel mutattam az édesanyámnak a Magyar Szóban megjelent díjnyertes munkámat. Még most is fölremlik bennem az az előkelő, de hanyag, lekicsinylő mozdulata, amellyel az újságot lesöpörte az asztalról: „Ez engem nem érdekel!” Könyvemet soha nem olvasta...

A „végzet” és az adott szó

A környezet: március 15-i ünnepség Újvidék telepi városrészében, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesületben. Por, tolakodás, egy kislány

nyafog, sír, üvölt, hisztizik, hogy ő abból a tarka cukorkából akar, amit ott a bejáratnál árulnak. Az a CUKORKA a nemzeti színű KOKÁRDA volt...

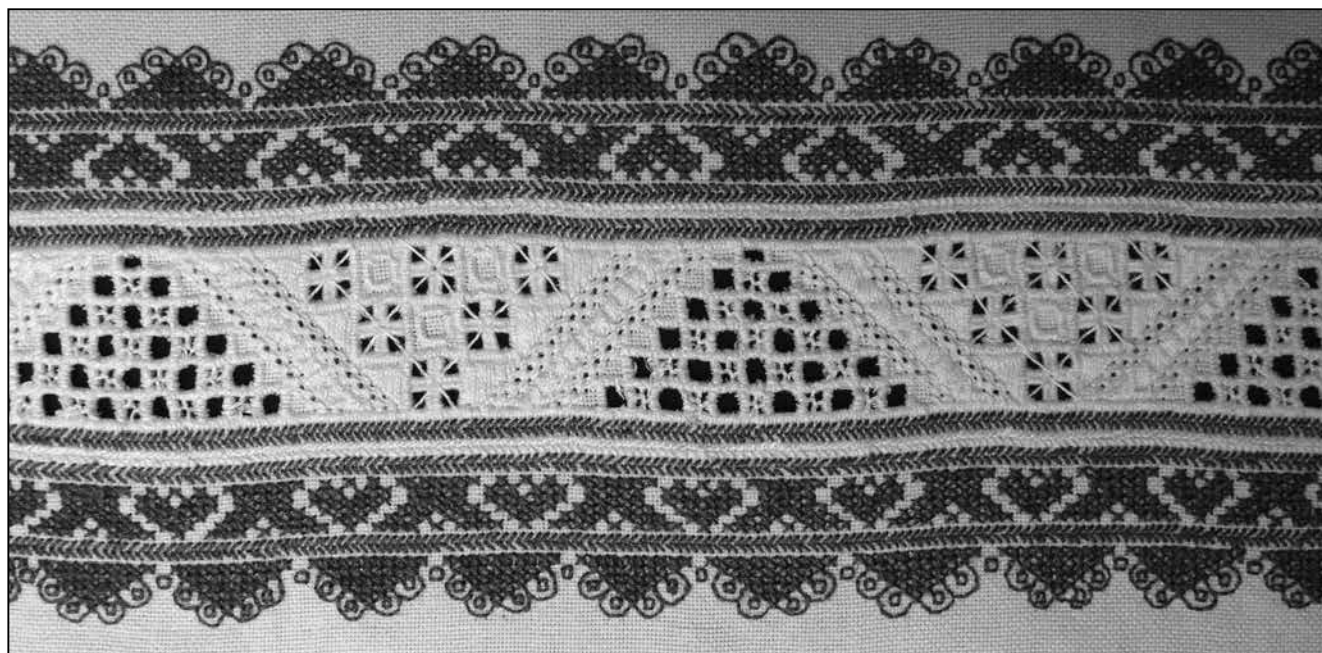
A „végzet” itt csapott le rám Bori Imre tanár úr képében.

Az előadás után odajött hozzám, igyekezett meggyőzni, érvelni, hogy miért írjak a Magyar Szóba. Vonakodtam, vonakodtam, de mégis

csak ő volt a Tanár úr – és a becsületszavamat vette. E miatt az adott szó miatt kezdtem a Magyar Szóba küldeni a novelláimat. Csodálom, s még most is alig hiszem el, hogy Bori Imre annyira jól ismert, és tudta: engem az adott szó kötelez. Tehát a tanár úr bűne, ő beszélt rá az első könyvem megírására is – bár később alighanem megbánta, hisz törököt fogott velem...

Sárközi díszítménnyel hímzett kislányruhák

Zobor-vidéki díszítmény egy női ünnepi ingujjon

Mindig Pilisen jár az eszem

Böndör Jánosné sz. Ács Magdolna (1937)

Részlet egy készülő falurajzból

Amióta megöregedtem, mindig Pilisen jár az eszem. A Liliom utcában laktunk. Gergő szüle, Gergő Jani bácsi nagyanyja meg Tera mama ügylet a gyerekekre. Ránk szóltak, ha rossz fát tettünk a tűzre. (Ma akármit csinál egy gyerek, senki se szól rá, a szülő meg is sértődne, ha valaki figyelmeztetné a gyerekét.)

Édesanyám, Leviczky Emma dolgozni járt, édesapámat, Ács Mihályt és Jani nagybátyámat pedig gyakran behívták katonának. Ha jött a SAS-behívó, azonnal menni kellett.

Legkedvesebb szomszédom is Tera mama volt. Nem tudom, mi volt a teljes neve.¹ Egy udvarban laktak vele Miskériék.

Hambalgóék is a Liliom utcában laktak, valójában Halmai volt a nevük. Halmai csősz volt, és egyszer elfogott bennünket a Mózesék almáskertjében. Öklömnyi rétesalmák teremtek ott. Tudod, hol volt? Ács Viciék mögött, a Bátán túl. Akkor se volt benne mindig víz. Szépen át lehetett lábalni rajta. Zsikó Örszike néni, Mózes Istók bácsi felesége gyakran hozott édesanyámnak, hogy süssön nekünk almás pitét.

Hambalgó mindenkit egyenként hazakísért. Megszökni nem mertünk, ott tartotta kezében a botját. Átadott édesanyámnak, és várta, hogy megverjen. „Nem csattan”, méltatlankodott, amikor látta, hogy elmarad a pofon. Édesanyám jól megválaszolt neki: „Magda nem eszik egy falat almát se!” – „De ott volt!” Hambalgó hiába erősködött.

Halmaiék mögött Bordáék laktak. Borda János és Pesti Vica néni. Vica néni valahogyan rokona volt édesapámnak, de nem tudom, hogyan. Azok mellett pedig a Heberlingék. Heberling néni nem beszélt jól magyarul, de nagyon kedves asszony volt. Kati Istók bácsi háza az utca elején, a Sánta-gödör szélén állt. Nála laktunk albérletben, amíg fölépült az új házunk.

Nagy banda voltunk ám! Most azt mondják, mennyire jobb egy lánygyerek, mert az nem roszalkodik. Nem a fenét! Úgy másztunk mi, lányok is a fákra, a kerítéseken át, mint a fiúk.

Tekintélyes tagja voltam a bandának, annak ellenére, hogy egyedül én nem voltam még iskolás. Édesanyám minden este mesét olvasott. Ács nagypapám előfizette a Gyermekvilágot, minden héten jött, édesanyám pedig egy hét alatt felolvasta nekem. Olyan jó volt! Másnap elmondtam az este hallott mesét pajtásaimnak. Mindennap várták. Úgy látszik, nekik nem meséltek.

Édesapám le se tudott feküdni olvasás nélkül, tehát én is nagyon szerettem olvasni. Az Ácsok mind nagyon szerettek! Édesanyám nem, ő csak nekem olvasott.

Akkor lettem elsős, amikor bejöttek az oroszok. Nem jártunk iskolába, mert Bogár tanítót is behívták katonának.

Az út szélén álltunk, és néztük, ahogy mentek tovább Decs felé. Egy részük azonban befordult a Liliom utcába. (Jóval előtte a lányok mind a mi padlásunkra menekültek, és föl húzták maguk után a létrát.) Ágnes néni, Gutai János bácsi felesége horvát volt, értette a beszédjüket, le is fordította a hozzá legközelebb álló asszonynak, mit akarnak: „Heberling néni! Innának egy kis bort.” Heberling néni hozott nekik egy kancsóval. Erre a katonák Heberlingék összes borát kiengedték, és az egész utcát végigették.

Előtte vágunk disznót. Mindent elvittek, csak az maradt meg, ami a szóban volt. Hambalgó Maris néninek a befőttjeit is megették, és a rőzsekerítésük léceire ráhúzták az üres üvegeket. Édesanyám gyakran mondogatta azután: „Nekik rendes oroszok voltak, nem úgy, mint nekünk.”

Leviczky nagypapám elvitte édesanyámat és engem Bátaszékre, mert ránk akartak törni az

oroszkok. Folyamatosan jöttek, mentek, zabráltak. Nőt kerestek. Valaki hozzánk küldte őket. Teherautójukkal rávilágítottak az ablakra, dörömböltek, a kutyák ugattak..., mi meg féltünk. Egyszer aztán elmentek.

Mózeséknél megbújt egy zsidó munkaszolgálatos, Ottónak hívták. Beszélt oroszul. Odament hozzájuk, és azt mondta nekik, hogy ebben a házban egy süket öregasszony lakik, hiába zörgetnek. És az oroszok elhitték neki! Édesanyám így menekült meg, és én is.

Gyulát, a helyes cigány fiút megölték. Talán már csak én vagyok egyedül, aki emlékszik rá. Szinte letaglózott, amikor eszembe jutott. A kispilisiek üzenhettek a Cigánygödörbe az édesapjának, hogy ott fekszik holtan a fia. Az ment érte, és dragacson tolta hazafelé. Lelógott a dragacsról, és rázkódott az egyik karja. Szörnyű volt ezt látni! A Liliom utcai felnőttek úgy gondolták, hogy a fekete ing miatt kellett meghalnia, ami akkor éppen rajta volt, amelyet ugye az SS tagjai viseltek.

Édesapám '44. október 6-án Cecén esett fogásba. Nem megszökött, hanem hadnagyuk tanácsolta nekik, hogy menjenek haza, de ne csoportosan, hanem szétszéledve, és igyekezzenek minél hamarabb civil ruhát szerezni. Édesapám egy madárijesztő ruháját vette magára, de utásziszimáját nem vetette le.

Amikor elfogták az oroszok, azonnal levették a lábáról. Valaki szólt Leviczky nagyapámnak, – ők akkor Bátaszéken laktak –, hogy látták a mezítlábas vejét a hadifoglyok között, amikor a menet a községbe ért. Édesapámék a templomkertben éjszakáztak. Nagyapám vitt neki lábbelit meg meleg göncöt. Másoknak is összeszedett ilyen-olyan ruhákat.

Leviczky Fülöp nagypapa felvidéki volt, Aranyosmaróton született, feleségét Tichy Zsuzsannának hívták, ő nagyszaltnai volt. Négyéves korában meghalt az édesanyja, hatéves korában az édesapja, nagyszülei nevelték. Nagymama két osztályt járt ki, azt is szlovák iskolában; nagyon dolgozó, okos, bölcs asszony volt, lehetett adni a szavára.

Nagypapát halálra ítélték a csehek, mert harcolt ellenük. Pesten, az Andrássy út 81.-ben női szabóságot nyitott. Édesanyám ott született. A Tanácsköztársaság idején – ami nem volt ám olyan dicsőséges, mint ahogy azt nekünk ké-

sőbb tanították! – elvették mindenét, a varrógépeket szétverték.

Azután, amikor már lehetett, disznókereskedéssel kezdett foglalkozni. Bátaszéken és a környéken fölvásárolta a disznókat, és Pesten eladta. Közben megismerkedett egy pilisi aszszonnyal, aki a szeretője lett. A Leviczky család Pilsre költözött. Nagymama el is akarta hagyni ezért, de a szerelmi románc megszakadt, mert a szerető csúnyát mondott a nagymamáról, amiért *annyi* gyereket szült. (Vigyázat: a Sárközben vagyunk!) A nagypapám dühbe gurult ezt a sértő véleményt hallva: „Senki se mondjon ilyet az ő feleségéről, aki egy szent asszony!”

Leviczky Fülöp nagyon szeretett mulatni. Édesanyám gyakran küldött érte a kocsmába: „Hívd haza a nagypapát!” A kocsmá mindig tele volt, nagy füst, nótaszó, a cigányok húzták... Amikor nagypapám meglátott, belenyúlt a zsebébe, átadott egy tízpengőt, és azt mondta: „Menj haza, *kisaranyom*”, közben megsimogatta az arcom. A pénzt elrejtettem a Tiszlérék háza előtti kő alá, és visszamentem. Előfordult, hogy egy este háromszor, négyszer is mennem kellett a kocsmába. Nagypapa mindig adott tíz pengőt. A pénzt kiszedtem a kő alól, és átadtam otthon édesanyámnak.

Nagypapát láttam asztalon is táncolni, úgy táncolt, hogy egy pohár se esett le! Gazdag Korsós és az öreg Szőke Pál voltak a legkedvesebb ivócimborái, akikhez Bátaszékről is visszajárt. Ott vettek házat, de úgy, hogy a nagymama és kisebbik fiuk nevére írták, hogy a nagypapa el ne kártyázhassa. Még a saját lányát is elkártyázta! Az újbereki intéző vagy bérlő nyerte el tőle, aki nagyon büszke volt rá, hogy egy Leviczky (nagy név volt annak idején a Felvidéken) lánya lett a szobalánya.

Egyszer nagyon összeveszett Marton rektorral, mert a két fiának, Gézának és Gyurinak keresztet nyírt a hajába, mert katolikusok voltak. Emiatt édesanyámnak Decsre kellett iskolába járni.

A foglyokat másnap Bátaszékről Bajára kísérték, a Vaskút felé vezető út melletti laktanyába. Édesapám addigra nagyon elfáradt, és bebújt

egy szekrénybe aludni. Végre jól kialudhatta magát, mert amikor fölébredt, társait már továbbhajtották. Kikérdezték az oroszok. A mutogatásból kiderült, hogy édesapám parikmaher.

Nagyon megörültek ennek a katonák! Mindenkinek meg kellett neki nyírni. Tele voltak tetűvel; hiába, háború volt. Nem vitték tovább, tíz hónapig ott maradt Baján. Egyszer valami megcsípte, nagyon megdagadt a karja, és nem akart lohadni. Egy fogoly zsidó orvos megsúgta neki, játssza meg, hogy teljesen erőtlén a karja, fölemelni se bírja, nem tud vele dolgozni..., ami igaz is lehetett. Erre az oroszok szélnek eresztették.

A következő év augusztusában jött vissza Bataaszékre. Én addigra három hónap alatt kijártam az első osztályt. Tanító nénink lenyíratta mindenkinek a haját, mert az egész osztály megtetvesedett. Édesanyám is levágta a nagy kontyát. Büszke voltam az anyámra. Tiszta volt mindig, tisztán járt a földekre is dolgozni.

1955-ben szakácsnő lett a pilisi óvodában. Nagyon jól főzött, az egész pilisi intelligencia onnan vitte az ételt. Akkor már hatodszor operálták a gyomrát. Fekélyes volt, és az mindig kiújult neki. Sokat kellett dolgoznia, napszámba járt, nem tudott rendesen enni. Kisöcsém másfél éves korában meghalt, az is nagyon megviselte.

Mostohanagy mamám volt, a Gyergyák szüle. Neki nem kellett, ott volt neki három édes unokája, a három Dömötör gyerek. Nagypámmal nem házasodtak össze, de harminc évig együtt éltek. Gyergyák szüle Dunaszentgyörgyről származott, Györgydeák Erzsébetnek hívták, Pilisen nevezték el Gyergyáknak.² A szüleit másfél éves korában agyoncsapta a villám; egy távoli rokona hozta a faluba.

Amikor édesapám hazatért a fogságból, hazaköltöztünk Pilisre. Lengyel menekültek laktak a házunkban. Pirosra meszelték a falakat. Szegény édesanyám csak a tiszta fehérét szerette, hányszor átmeszelte a szobákat, mire eltüntette a piros színt! Egy ideig együtt laktunk a lengyelekkel, nem tudtak magyarul, de nagyon helyesek voltak, aztán visszamentek a hazájukba. Negyvennyolcban a Liliom utcai házunkat lebontották; az ablakokat, ajtókat beépítették az új házunkba, ami a pék mellett egy kis dombon épült, szemben Ács nagypámék házával.

Pilisen nagyon szerettem iskolába járni. Szünetekben mindig táncoltunk. A Bogár Pista bácsi

nagyon örült nekünk, közben hazatért a fogságból. Többen voltunk katolikusok, főleg a szegényebbek. A decsi pap nem járt át hittant tanítani. A református kántortanító, Pista bácsi tanította nekünk a katolikus hittant.

Vasárnaponként mi általában később ebédeltünk, mert édesapa délelőtt még dolgozott a műhelyben. Ebéd után indultunk (az én nagy mérgekre, mert én inkább a barátnőimhez mentem volna), de hát a rokonlátogatás kötelező volt.

Török Sári volt a legjobb barátnőm. Aztán a húga, Zsuzsó meg Korsós Bözsi, Ács Vici, Oláh Bözsi. Velük voltam legszívesebben együtt. Általában vasárnap délután találkoztunk. Törökéknél színdarabot játszottunk, amit magunk találtunk ki. Náluk magas volt a gang, az volt a színpad. A szomszédok hozták a széküket, és néztek bennünket.

Én is református istentiszteletre járhattam; nem kellett Decsre mennem szentmisére, mert vékony, gyenge lány voltam. Akkor már Simon István volt a pilisi lelkész. Egy föltétellel járhattam a református templomba: ha a napi ígét mindig elmondom otthon. Ma is azt tartom, édesapám nagyon jól tette, hogy azt a feladatot adta nekem.

Nagyon sok férfi tőlem, a borbélyműhelyben tudta meg, miről szolt a prédikáció, mert a templom helyett a kocsmában töltötték el az időt.

Én bálba nem járhattam, mert édesanyám sokat volt beteg. Mindig féltem, hogy meghal. Sokszor úgy mehettem iskolába, hogy vittem magammal a húgomat is. Valaki mindig vigyázott rá. Más lányok a bálban ismerkedtek.

Hetedikes, nyolcadikos koromban már én is járhattam a népi együttesbe. Hát az nagyon nagy valami volt! Ott aztán kitáncolhattam magam! Szüleim is jártak, mind a ketten. Gyönyörű bariton hangú édesapám a csoport szólóénekesként lépett színpadra. (Szólót énekelt Ördög Ilon is, nagyon jó hangú lány volt.)

Édesapámra mint végtelenül szelíd, türelmes, tevékeny emberre emlékszem. A háború előtt levanteoktató meg tűzoltóparancsnok, a háború után ő volt az utolsó pilisi bíró.³

Vasárnap ebéd után Jani nagybátyám sokszor átjött hozzánk, és együtt hegedültek édesapámmal.

Babai Béla, a Szegzárd Szálló primása ingyen tanította édesapámat és nagybátyámat.

Nem tudom, hogyan talált rájuk, biztosan látott bennük tehetséget. Ács nagyapámtól tudom, hogy mindkettőjükre egy-egy hegedűt hagyott. Babai Béla halála után a lánya hozta el Pilsre a két hegedűt. Nagyapám nem akarta elfogadni (édesapám és Jani bátya akkor még gyerek volt). Erre a „cigány nagysága” (nagyapám így mondta) sírva fakadt, hogy így nem tudja teljesíteni az édesapja végakarátát. Így lett hangszerük az Ács fiúknak. Mind a ketten nagyon szépen játszottak. *Édesanyám is volt nékem...* – ez volt a kedvenc nótájuk, mindig azzal kezdték. *A Látod, milyen ködös időt is muzsikáltak, az pedig pilisi népdal.* Édesapám énekelte is az együttesben.

Bóli bácsi, Csanádi Pista bácsi szólót táncolt, de a legjobb táncos Kis Kovács bácsi volt. Mint a pille! Amikor megkérdezték tőle, hogy lehet ilyen könnyedén táncolni, csak ennyit mondott: „Semmi az egész. Csak föl köll ugrani, oszt úgyis leesik az embőr.”

Rákosi születésnapján több együttesel együtt az Operaházban szerepeltünk. Gyönyörű volt az Operaház! Ott olyat énekelünk (*Üssön meg, babám, a ménkü*), hogy nagyon kellett félni. Ezt később tudtam meg. De nem lett baj.

Pilsen Kurdi néni volt a kedvencem, Schmidgál Évi dédanyja. Dédanyónak hívta a falu aprajagyja. Vele gyalogoltam haza a hegyről. Általában megvárta, mert szeretett nekem mesélni. *Könyveket mesélt: Stendhált, Balzacot! Egy pilisi parasztszönyv ilyen könyveket olvasott!* Mire beértünk a faluba, elmesélt egy regényt. Előfordult, hogy továbbmentem vele, hogy megtudjam a történet végét.

Az ő fia udvarolt az én Katica nagynénémnek. Kurdi Pali akkor a Ludovikára járt, tanított Szekszárdon, Tolnán. Ács Katicát nem vehette feleségül, pedig nagy volt a szerelem. Nagyapám aztán elmagyarázta a lányának, hogy nincs kaució. Azt le kellett volna tenni a menyasszony szüleinek. Akkor megkérdezte tőlem Dédanyó: „Tudod-e, hogy mennyire nagyra tartom Katica nénédet?”

Mert megmondta nekem, Kurdi néni, legyen nyugodt, igent mondom Szabó Sándornak. Nem akarok Pali felesége lenni.”

Középiskolába Palánkra jártam a mezőgazdasági technikumba, kollégiumban laktam; mezőgazdász lettem. Arra azonban hamar rájöttem, hogy azzal nem lehet gyereket nevelni. Fél négykor már a tehenészetben kellett lenni, este tízkor is volt még munka. Úgyhogy csak a másfél éves kötelező szakmai gyakorlatot töltöttem le, aztán férjhez mentem. Férjemet, Böndör Jánost a gerjéni gyakorlat alatt ismertem meg. A Jeszenszky-pusztán laktunk, a két gyerekünk ott született. Fiam öt hónapos korában költöztünk Tolnára, férjem is otthagyta a szakmáját (agronómus volt), mind a ketten a selyemgyárban dolgoztunk. A meóban kaptam munkát, majd beíró lettem, pénztárosként mentem nyugdíjba. Szerettem ott lenni, jó munkatársaim voltak. (Egyikkel ma is minden csütörtökön együtt sétálunk.) Ahány vetélkedőt rendeztek a szocialista brigádok között, mind megnyertük. Bejártuk az országot, jutalomutazásokon vettünk részt.

A fiam, egy kislány édesapja, ötvennyolc évesen meghalt, lányom matematika–orosz szakos tanár, a rendszerváltás után elvégezte a német szakot. Három gyerekük van.

Nyugdíjba menésem után még három évig a földünkön dolgoztam, a 6-os úton túl volt. Mindent megtermeltem rajta. Még a kukoricát is. Egyedül csináltam, jól ment a munka, szerettem. Fél tizenégykor értem haza, de az ebédet délben az asztalra tettem! A férjem már beteg volt, de mindig segített.

Napjaimat azzal töltöm, hogy ellátom magam. Tévét szoktam nézni, és hát az olvasás! A nagy semmittevésben úgy el tudok fáradni, hogy néha ebéd után lefekszem. Büszke vagyok az unokáimra, a dédunokáimra.

(A visszaemlékezés alapjául szolgáló interjú 2025. október 25-én készült Tolnán.)

Jegyzetek:

¹ Tera mama valószínűleg Vajda Józsefné Halász Terézia volt. (Balázs Kovács Sándor jegyzete.)

² Gyergyák szüle édesapja, Gyergyák Mihály 1873-ban Váraljáról nősült Sárpilisre; Borsós Évát vette el. Itt szolgált, valószínűleg Csapai Mihálynál. A család eredeti neve György Deák volt, az rövidült Váralján Gyergyákra, Gyerdákra. Gyergyák Erzsébet férje, Dömötör István az I. világháborúban a fronton halt meg. (Balázs Kovács Sándor jegyzete.)

³ Ács Mihály 1990-ben emlékezett bíróságára. Amikor hazatért a fogságból, hívatta egy 1919-es vöröskatona. Muszáj volt mennie, mert ő volt egy személyben a kommunista, a kiscgazda és a szociáldemokrata párt helyi vezetője. „Látod, mondta, még mindig kulák a bíró, sváb a jegyző, de holnaptól én leszek a falu bírója, te meg a jegyzője. Én csak nevettem és mondtam neki, hogy fog kinézni ez a falu, Balogh bátyám, ha mi leszünk a vezetői, maga a három elemijével, én meg az öttel. Hát olyan dühbe gurult erre, hogy olyat ember még nem látott.” Ács Mihály nem

ment el a bíróválasztásra sem. Balogh akkor már nem jött szóba jelöltként, mert „sok disznóságot csinált a ki-telepítések alatt” az Ács Mihályt megkereső küldöttség tagjai szerint, akik kérelték: „Igaz, öt elemije van csak, de bennfentes volt már negyvenöt előtt is a községházán, jobbkeze volt Jákob jegyzőnek, értett a papírmunkához.” Egy másik (okos) kommunista rábeszélésére bíró lett, de nem tudta, mit vállal. „Akkor volt az a sok piszokság. [...] A beszolgáltatások, a kuláklisták. Jöttek az emberekért, hogy elvigyék őket, becsukják, mert parlagon hagyták a földeket. Ez igaz is volt, de azt senki sem nézte, hogy azért nem szántottak, mert a lovakat már előbb elvitték, úgyhogy nem volt mivel.” A falu villamosítására viszont szívesen emlékezett az utolsó bíró. Az új helyhatósági választáson tanácselnöknek akarták a pilisiek, de ő visszautasította a jelölést. F. Kovács Éva: Az utolsó bíró Sárpilisén. In: Tolnatáj, 1990. július 21., 92. szám, 4. p.

Az 1950 októberében megtartott tanácsválasztáson Balter László, a Soproni Vasöntöde munkása lett Sárpilis tanácselnöke. In: Tolnai Napló, 1954. október 31., 5. p.

Rekonstruált doroszlói népviselet a VMF székházában kiállítva

A történelmi Torontál vármegye Törökbecsei járásának etnikai és vallási viszonyai

I. rész

Előszó

Torontál vármegye a történelmi Magyarország 63 vármegyéje¹ közül 1910-ben a negyedik legnagyobb kiterjedésű vármegyének számított.² Területe 9903 km² volt. A vármegyéhez „kötődött” a tőle független – azzal közjogi értelemben azonos jogállással rendelkezett – Pancsova (Панчево/Pančevo) törvényhatósági jogú város, amelynek területe 113 km²-t tett ki. A dualizmus korában (1867–1918) a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal is elkülönítette a vármegyék és a törvényhatósági jogú városok értékeit. Pancsova törvényhatósági jogú város statisztikai adatait – Torontál vármegye mellett – külön közzölték, Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) és Nagykikinda (Кикинда/Kikinda) rendezett tanácsú városok értékeit azonban végül a tizennégy járás adataival összesítették.

Torontál vármegye határai Szegedtől a mai szerb fővárosig, Belgrádig (Београд/Beograd), hosszasan elnyúló, lapályos síkvidéken húzódtak, ahol csak a Delibláti-homokpuszta homokbuckái képeztek jelentősebb „magaslatokat”. A táj egyhangúsága ellenére a térség az ország egyik „éléstára” volt. Gabonanövények (búza, zab, árpa), de különösen kukorica („tengeri”) termesztésére kiválóan alkalmas vidék.

A történelmi Torontál vármegye az 1910. évi magyar népszámlálás idején két rendezett tanácsú városra (Nagybecskerek és Nagykikinda) és tizennégy járásra – ezeken belül 210 településre – tagolódott. A járasok közül az egyik a nyolc településnek otthont adó Törökbecsei járás, amely jobbára szerbek által lakott terület volt. A szerb többség ellenére a magyarság tekintélyes számú kisebbséget alkotott. Az előbbi két népcsoport mellett a járás területén egy kisebb számú német

A történelmi Torontál vármegye területe (1910) a délszláv–román határkorrekció után (1924)³

Forrás: Torontál vármegye. Magyarország régi térképeken (megszűnt weboldal): http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg (Letöltés ideje: 2017. február 2.)

anyanyelvű közösség is élt. A többi népcsoport – románok, ruszinok, szlovákok etc. – száma elenyésző volt.

Jelen tanulmány szerzője arra tesz kísérletet, hogy a magyar és szerb – illetve korábbi jugoszláv – népszámlálások településsoros adatai segítségével bemutassa a történelmi Torontál vármegye egykori Törökbecsei járásának etnikai (anyanyelvi-nemzetiségi), valamint vallási ([hit]felekezeti) statisztikai adatait. Feladatául tűzte ki továbbá, hogy vázlatos áttekintést adjon az egyes „történelmi” települések népesedéstörténetéről is. A járás – ahogyan azt már az előbbieken említettük – szerbek, továbbá magyarok, valamint kisebb számban német anyanyelvűek által lakott térség volt, ezért a tanulmány jobbára e három népcsoport betelepődését, statisztikai adatait ismerteti. Jelen munka nyomán követi az egyes helységek népesség-, illetve népesedéssziszatizikai sajátosságait, valamint egyéb „aktualitásait” is.

I. A Törökbecsei járás és települései

A Törökbecsei járás a történelmi Torontál vármegye tizennégy egykori járása⁴ közül – az 1910. évi magyar népszámlálás „eszmei” idő-

pontjában (1910. december 31. éjfé) – a negyedik legnagyobb kiterjedésű közigazgatási egységnek számított. Területe: 140 775 katasztrális hold (810,16 km²) volt. Ezzel az értékkel csak a Nagybecskereki, a Pancsovai és az Antalfalvai járások előzték meg. A Törökbecsei járás területe a történelmi Torontál vármegye – 9903 km² nagyságú – területének 8,2%-át tette ki.

Az 1880. évi magyar népszámlálás „eszmei” időpontjában (1880. december 31. éjfé) még kilenc település volt a Törökbecsei járás területén: Akács, Beodra, Bikács (Kis-), Frányova (Aracs), Karlova, Kumán, Melence, Tarras (Tiszatarros) és Török-Becse. Ekkor Torda (Torontáltorda) még a Nagybecskereki járáshoz tartozott, viszont két helység, Akács és Bikács (Kis-) a járás önálló településeinek számítottak.

Az 1890. évi magyar népszámlálás „eszmei” időpontjában (1890. december 31. éjfé) a járás területén már tíz helység feküdt: Akács, Aracs, Beodra, Karlova, Kis-Bikács, Kumán, Melence, Tarras (Tiszatarros), Torda (Torontáltorda) és Török-Becse. A járás települései közül kettőről, Akácsról és Kisbikácsról az 1890. évi magyar népszámlálás közölt utoljára adatokat, ugyanakkor a népszámlálási kiadványban hivatalosan „feloszlott (aufgelöst)” megjegyzéssel szerepeltek.⁵

A Törökbecsei járás helységeinek névváltozásai (1880–1910)

Népszámlálás				
	1880	1890	1900	1910
1.	Frányova	Aracs	Aracs	Aracs
2.	Beodra	Beodra	Beodra	Beodra
3.	Karlova	Karlova	Karlova	Karlova
4.	Kumán	Kumán	Kumán	Kumán
5.	Melencze	Melencze	Melencze	Melencze
6.	Tarras	Tarras	Tarras	Tiszatarros
7.	A Nagybecskereki járás adataiban	Torda	Torda	Torontáltorda
8.	Török-Becse	Török-Becse	Törökbecse	Törökbecse
9.	Akács	Akács	Feloszlott – Aufgelöst	
10.	Bikács (Kis-)	Kis-Bikács	Feloszlott – Aufgelöst	

Forrás: *A Magyar Korona Országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve*. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1882. 307. p. (A továbbiakban: Népszámlálás [1880] 1882); *A Magyar Korona Országainak Helységnévtára*. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1892. 610–611. pp. (A továbbiakban: Helységnévtár 1892); *A Magyar Szent Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása községenként*. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902. 368. p. (A továbbiakban: Népszámlálás [1900] 1902); Népszámlálás (1910) 1912, 370. p.

A jobbára jázsági és nagykunsági magyarok által lakott Akácscról csokalyi Fényes Elek (1807–1876) statisztikus, földrajztudós a következőket írta az 1839-ben megjelent *Magyar országnak 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben* című munkájának IV. kötetében: „Akacs, puszta, Torontál vgyében, magyar hely, Beodrához 1 mfdnyire: 34 házzal, 262 kath., 6 óhitű lak., kik dohány-kertészek. F. u. Karácsonyi Lajos.”

Fényes Elek hasonló adatokat közölt Akácscról az 1851-ben megjelent *Magyarország geográfiai szótára* című munkájában is.⁶ Akács az 1890. évi magyar népszámlálást követően „feloszlott” községgé vált, területe Beodra nagyközséghez került.

születű pálinkaháza, Pistori módja szerint. F. u. Karácsonyi Lajos és László.⁹ Kisbikács az 1890. évi magyar népszámlálást követően „feloszlott”, illetve megszűnt.

A Törökbecsei járás az 1900. évi (1900. december 31. éjféli) és az 1910. évi magyar népszámlálás (1910. december 31. éjféli) adatai szerint nyolc települést ölelt fel. Ezek Aracs, Beodra, Karlova, Kumán, Melencze, Tiszatarros,¹² Torontáltorda, valamint a járás székhelye, Törökbecse voltak.

A törökbecsei járás területén – az 1910. évi magyar népszámlálás (1910. december 31. éjféli) anyanyelvi adatai szerint – a népesség többségét a szerbek (32 938 fő, 68%) alkották. A második legjelentősebb nemzetiség – 14 136 fővel

Akács község anyanyelvi adatai (1880, 1890)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	377	341	5	–	4	–	5 ⁷		22 ⁸
1890	250	245	–	–	3	–	–	2	–

Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.

Kisbikács község anyanyelvi adatai (1880, 1890)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	467	416	19	–	1	–	4 ¹⁰		27 ¹¹
1890	382	367	9	–	–	–	–	6	–

Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.

A Törökbecsei járás anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	35 494	6 965	1496	63	241	21	24 992 ¹³		64+1652 ¹⁴
1890	43 960	12 652	1619	31	195	2	14	29 223	224
1900	45 736	13 403	1427	20	184	–	11	30 570	121
1910	48 464	14 136	1054	10	110	1	3	32 938	212

Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Kisbikácsról az alábbiakat jegyezte le – 1839-ben, illetve 1851-ben – Fényes Elek: „Kis-Bikács, magyar hely, Torontál vgyében, Beodrához keletre 1 1/4 mfdnyire: 43 házzal, 322 kath., 52 óhitű lakossal. Itt van Karácsonyi Lukácsnak gőz ké-

(29,2%%) – a magyar volt. A harmadik népcsoport – számbelileg jelentősen elmaradva a szerbek és a magyarok mögött – a németek voltak. Számuk 1054 főt (2,2%) tett ki. Az egyéb anyanyelvűek száma (336 fő) és aránya (0,6%) a járás

területén – ahogyan azt már említettük – elenyészőnek számított. A Törökbecsei járás települései nemzetiségi tekintetben viszonylag jól elhatárolhatók egymástól. A járás nyolc települése közül hat nagyközségben szerb többség volt. Ezek a helységek Aracs, Beodra, Karlova, Kumán, Melence és Tiszatarros. Torontáltorda magyar, valamint a járás székhelye, Törökbecse ugyancsak jobbra magyarok által lakott településnek számítottak.

Hozzáteesszük, hogy a szerb többségű Aracson és Beodrán jelentős számú magyar anyanyelvű kisebbség is élt, ahogy Törökbecsén is lakott nagyobb számú szerb népesség. A németek többnyire a szerb többségű Beodrán képeztek jelentősebb közösséget.¹⁵

Az 1910. évi magyar népszámlálás szerint az egykori Törökbecsei járás népességének túlnyomó többsége (68,5%) a szerb pravoszláv egyház

otthont adó Beodrán lelhető fel. A többi felekezethez tartozó népesség lélekszáma szinte elhanyagolható, mindössze 612 főt (1,2%) számlált. Ezen vallások közül a legjelentősebbek – 402 fővel – az izraeliták voltak. Nagyobb hányaduk Törökbecsén (224 fő), kisebb közösségeik Beodrán (53 fő) és Torontáltordán (50 fő) éltek. A szerbek által lakott településen elenyésző volt az izraelita felekezethez tartozók száma.¹⁶

A Törökbecsei járás területén – 1910-ben – 16 917 fő, azaz a teljes népesség 34,9%-a beszélt magyarul. Ez az érték elmaradt a vármegye egészétől; Torontál vármegye népességének 36,5%-a beszélt magyarul. A Törökbecsei járás népessége a magyar nyelv ismerete tekintetében nagyjából a „középmezőnyben”, a hatodik helyen zárt. A járás településeit tekintve – valószínűleg nem meglepő, hogy – a magyar ajkú község,

A Törökbecsei járás hitfelekezeti/vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Hitfelekezet/vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	35 494	8 336	26 545	86	41	484	2
1890	43 960	13 441	29 529	86	70	666	168
1900	45 736	14 150	30 833	58	136	436	123
1910	48 464	14 665	33 187	69	112	402	29

Megjegyzés: Az 1880. és az 1890. évi népszámlálás a hitfelekezetre, az 1900. és 1910. évi népszámlálás a vallásra kérdezett rá. Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

tagja volt. Ezen nem is csodálkozhatunk, hiszen a nyolc helység többsége korábban – 1774 és 1876 között – a szerb önkormányzatú Nagyikindai kiváltságos kerület települése volt. A törökök kiűzése előtt már éltek kisebb szerb közösségek az egykori járás területén, azt követően – különösen a Tisza–Marosi határőrvidék feloszlásakor (1751) – azonban jelentős szerb betelepülés történt. Az 1910. évi magyar népszámlálás szerint a második legjelentősebb vallás a járás területén a római katolikus (30,3%) volt. A „latin szertartású katolikus” közösség tagjai elsődlegesen a magyarság, valamint a kisszámú német kisebbség soraiból kerültek ki. Építészeti emlékeik a magyar ajkú Torontáltordán, továbbá a járási székhelyen, az akkoriban magyar többségű Törökbecsén, valamint a jelentősebb magyarsággal bíró Aracson és az akkoriban nagyobb német közösségnek is

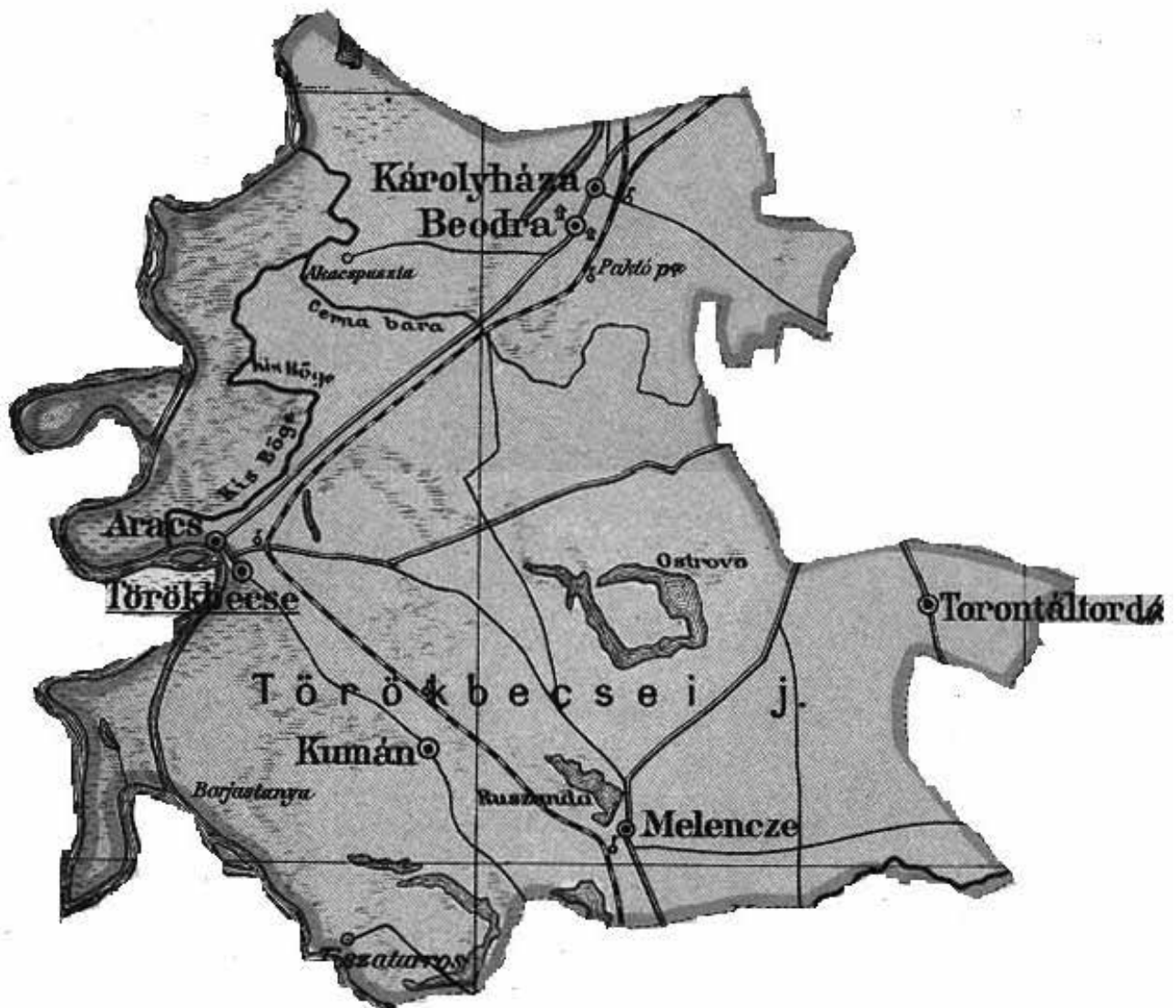
Torontáltorda érte el a legjobb eredményt. Őt követték Törökbecse, Beodra, valamint Aracs. A járás székhelye, Törökbecse még magyar anyanyelvi többséget mutatott, Beodra, továbbá Aracs pedig szerb anyanyelvi dominanciájú helységek voltak, de jelentősebb számú magyar közösségnek is otthont adtak.¹⁷

A Törökbecsei járás területén 21 711 fő – a népesség 44,8%-a – tudott írni és olvasni. Ezzel az értékkel a járás népessége a járások között a tizenharmadik helyen végzett. Ennél rosszabb eredmény csak a jobbra szerbek és románok által „elegyesen” lakott Alibunári járást (44,5%) jellemezte. A Törökbecsei járás települései közül – az írni és olvasni tudás vonatkozásában – inkább a többnyire magyarok, illetve a magyarok által is lakott helységek mutattak jobb értékeket.¹⁸

A magyarul beszélni, illetve az írni és olvasni tudó népesség száma és aránya településenként (1910)

Település	„Magyarul beszélni tud”		„Ír és olvas”	
	Fő	%	Fő	%
Aracs	2 788	30,4	3 903	42,6
Beodra	2 394	51,2	2 021	43,2
Karlova	316	5,7	2 377	43,2
Kumán	345	5,6	2 290	37,3
Melence	646	7,2	3 815	42,7
Tiszatarros	83	3,9	852	40,4
Torontáltorda	4 289	100	2 385	55,6
Törökbecse	6 056	79,2	4 068	53,2
Összesen	16 917	34,9	21 711	44,8

Forrás: Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

A Törökbecsei járás térképe

Forrás: Kogutowicz Manó: Torontál vármegye térképe. Kiadott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából. Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt., Budapest, 1905 – alapján saját szerkesztés.

A trianoni békeszerződés a Törökbecsei járás teljes területét elvette Magyarországtól, és azt a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolta – az állam 1929-ben vette fel a Jugoszlávia nevet.

becséhez), 1440-ben mint a becsei vár tartozéka jelent meg egy okiratban. Ekkor és 1441-ben egy másik okiratban mint „*oppidum*” (mezőváros) említették. Egyébiránt a középkori Torontál

A délvidéki magyarság szimbóluma, az aracs pusztatemplom

Forrás: Saját fénykép.

I. 1. Aracs

Aracs (németül: Aratsch, románul: Araci, szerbül: Арача/Arača) közvetlenül Törökbecse mellett, a Tisza folyó partján feküdt. A 18–19. században szerbül Vranjova, továbbá Vranova, valamint Franjova névvel illették a települést. Napjainkban már nem önálló helység, Törökbecse (Нови Бечej/Novi Bečej) része. A falu régi múlttal büszkélkedhet. Aracs első írásos említése Arach formában az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzékben történt. Jelentősebb település lehetett, mert 1422-ben mint vásáros helyet tartották nyilván. Mivel közel feküdt Becséhez (Török-

vármegye, amely – későbbi, jelentős kiterjedésű „névrokonától” eltérően – az egyik legkisebb magyarországi vármegye volt, a 15. században sokszor tartotta itt a megyegyűléseit. Az akkori vármegye központja hol Becse (Törökbecse), hol Aracs volt. A törökök még 1551-ben elfoglalták a települést, és az a török hódoltság idején teljesen elpusztult. Ezt követően lakatlan helylé vált. A 17. század végén, a zentai csata – 1697. szeptember 11. – után szerbek kezdtek letelepedni ezen a területen, és a Vranjova („Vrányová” – „Varjas”) nevet adták a településüknek. A 18. század elején a Tisza folyó áradásai miatt arrébb kellett költöztetni – az időközben szépen kifejlődött helységet – egy biztonságosabb területre. A

Tiszai határőrvidék megszüntetésekor, 1751-ben Moholról (Мол/Мол), Óbecséről (Бечеј/Bečej) és Péterrévéről (Бачко Петрово Село/Bačko Petrovo Selo) nagyszámú szerb bevándorló érkezett a faluba, ezáltal a település a térség egyik legnagyobb lélekszámú szerb közössége lett. Kevéssel később, 1766 és 1768 között a déli –

– Fényes Elek az alábbiakat közölte a helységről: „Franyova, ráczy-magyar mezőváros Torontál vármegyében, a kikindai szabad kerületben, Török-Becse szomszédságában a Tisza bal partján: 414 katolikus, 18 evangélikus, 14 református, 4712 nem egyesült óhitű, 60 zsidó lakossal, nem egyesült óhitű anyatemplommal, gabonatárhá-

Aracs nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	6635	1124	83	5	34	–	5144 ²²		5+240 ²³
1890	7550	1531	87	7	39	1	1	5870	14
1900	8487	1880	67	1	42	–	2	6494	1
1910	9163	2299	51	2	30	–	1	6753	27

Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnevtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

bánsági – határőrvidékek létrehozásakor sok szerb család elvándorolt Vrányováról. A helység 1774-ben az újonnan felállított Nagyikindai kiváltságos kerület települése lett.

Vályi András (1764–1801) földrajztudós, statisztikus 1796-ban, a *Magyar országnak leírása* című munkájában röviden megemlékezett Vrányováról (Aracsról) is: „Franyova. Elegyes falu a Bánátban Torontál Vármegyében, lakosai óhitűek, fekszik Beodra, és Török Betse között. Határa középszerű, vagyoni különfélék.”¹⁹ Az előbbi leírásból nem derül ki sok, de annyi bizonyos – az „elegyes” kifejezésből következtethetünk –, hogy a szerbek mellett mások, így például magyarok is élhettek itt. A későbbiekben – 1820 és 1840 között – a magyarság lélekszáma is gyarapodásnak indult, mivel sok szegedi, illetve Szeged környéki, továbbá bácskai, valamint a Maros folyó mellől érkezett iparosok, jelesül hajóácsok, molnárok és családjuk telepedtek le a faluban. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején a magyar lakosság több ízben támadásnak volt kitéve a szerbek részéről, különösen akkor, amikor Stevan Petrović Kničanin (1807–1855) szerb vezér felkelőivel bevonult a településre, és ott, a kocsmában „haditörvényszéket ült”. A magyarokat, illetve a magyar érzelműeket embertelen kegyetlenséggel büntette. A szabadságharc leverése után – 1851-ben

zakkal, s 173 egész jobbágytelekkel. Földesura a kamara.”²⁰ A Nagyikindai kiváltságos kerület megszűnése után a történelmi Torontál vármegye Törökbecsei járásának települése lett. Nevét 1888-ban változtatták Aracsra. A Borovszky-féle *Torontál vármegye* című monográfiában Reiszig Ede így ír a faluról: „Aracs, azelőtt Vránova vagy Frányova, a Tisza bal partján fekvő nagyközség. Házainak száma 1 648, lakosaié 9 144, akik közül 2 205 magyar és római katolikus, 6 935 szerbajkú s görögkeleti vallású. Postája és vasúti állomása helyben van, távírója és hajóállomása Törökbecse.”²¹

Aracs szerb lakói a szerb ortodox egyház, a magyar népesség pedig jobbára a római katolikus felekezet híve volt. A szerbek pravoszláv templomát 1796-ban építették fel a településen, és Keresztelő Szent János (Светор Јована Претече и Крститеља/Svetog Jovana Preteče i Kristitelja) tiszteletére szentelték fel. A templom műemlékvédelem alatt áll. Az aracsi szerb ortodox temetőben található továbbá a Szent György-kápolna, amelyet 1926-ban építettett a Stanković család.²⁴

A római katolikus hívek hitélete 1881-ben vett fordulatot, ugyanis ekkor alapították a falu plébániáját, valamint imaházát. Az imaház védőszentje I. (Szent) István magyar király volt. Később a közösség kinőtte az imaház kereteit, ezért templomot létesített. A római katolikus templomot

1903-ban építették, és ugyancsak I. (Szent) István magyar király tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját augusztus 20-án tartják.

Aracshoz tartozott a Délvidék egyik legrégebbi építészeti emléke, az aracsi pusztatemplom. A – napjainkban Törökbecsétől közel 15 km-re fekvő – román-korai gótikus stílusú templom építetőjének személye, illetve építésének pontos időpontja nem maradt ránk. Annyi bizonyos, hogy az Árpád-korban épült. Msgr. Erős Lajos (1931–2006) római katolikus tiszteletbeli kanonok, plébános az aracsi pusztatemplomról a következőket közölte monográfiájában: „Szokatlan díszes építkezési módja azonban elárulja, hogy abban a korban építették, amikor még a püspökség területén csak bencés monostorok álltak. Már 1092-ben Szabolcs várában tartott zsinaton nyert említést.”²⁵ Az aracsi pusztatemplom a török időkben, a 16. században pusztult el, azóta romokban hever. Állagmegóvása a 19. századtól szinte folyamatos. A romtemplom a délvidéki magyarság jelképe, kultikus emléke, műemlékvédelem alatt áll.

Hadsereg katonája volt, és Törökbecse elfoglalásakor vesztette életét a második világháborúban.²⁶

I. 2. Beodra

Beodra (németül: Beudra, románul: Beodra, szerbül: Ново Милошево/Novo Miloševo, illetve Beodra/Беодрa) Törökbecse és Nagyikinda (Кикинда/Kikinda) között félúton fekszik. A történelmi Torontál vármegye Törökbecsei járásának egyik legrégebbi települése volt. Beodra első okiratos említése – Böldre alakban – 1331-re tehető. Neve nem összetévesztendő a közvetlenül mellette fekvő Karlova egykori nevével, Böldreszeggel. A „vegyesházi királyok” uralkodása (1301–1526) alatt több birtokos is váltotta egymást a faluban, egészen addig, amíg a török hódítással török kézre került.

A hódoltság időszakában lakott település maradt.²⁷ A török kiűzése után készült kimutatások lakatlan helyként tüntették fel. Még az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térkép is lakatlan pusztaként jelölte.²⁸

Aracs nagyközség hitfelekezeti/vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Hitfelekezet/vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	6635	1199	5364	2	12	57	1
1890	7550	1576	5924	1	1	47	1
1900	8487	1879	6547	1	23	37	–
1910	9163	2351	6790	4	3	5	10

Megjegyzés: Az 1880. és az 1890. évi népszámlálás a hitfelekezetre, az 1900. és 1910. évi népszámlálás a vallásra kérdezett rá. Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Aracs napjainkban már nem önálló település, Törökbecse része. Habár korábban, így 1929-ben is történtek próbálkozások a két település egyesítésére, azok az aracsiak ellenállása miatt nem vezettek sikerre. A II. világháborút követően a szocialista Jugoszláviában már nem volt lehetőség a korábbi „különvélemény” hangoztatására. Aracsot hivatalosan beolvasztották Törökbecsébe, amely 1952-ig a Vološinovo (Волошиново) nevet viselte, és csak ezt követően nyerte vissza történelmi megnevezését. Egyébiránt Vološinov ezredes a szovjet Vörös

A 18. század első felében magyarok és szerbek vándoroltak ide, és újjáélesztették a helységet: „Akacs, Kerekő és Somogy helységekből magyarok és szerbek telepedtek Beodrara, a kiket a hatóságok, fékezhetetlen kicsapongásaik miatt, előbbeni lakóhelyeikről eltávolítottak. 1740 táján újabb szerb települők érkeztek a községbe. Az ekként megszorodott szerb lakosság 1759-ben templomot épített magának.”²⁹

A történelmi Torontál vármegye politikai életében jelentős szerepet játszó Karátsonyi család 1781-ben jelent meg a településen. Ekkor vásá-

rolta meg Karátsonyi Kristóf fia, Bogdán 103 000 Ft-ért Beodrát a kincstártól, és innentől számítható a magyar lakosság nagyobb számú letelepedése is a faluban. Az 1794-es esztendőben és azt követően pedig németek vándoroltak be a településre.

Vályi András 1796-ban az alábbiakat írta Beodráról: „*Elegyes falu Torontál Vármegyében, lakosai katolikusok, és ó hitűek, fekszik a Betskereki járásban, Karlovához nem meszsze, birtokosai Karátsonyi, és más Uraságok. Határja kövér, nevezetes termésbéli tulajdonságaihoz, 's vagyonyjaihoz képest, első Osztálybéli.*”³⁰ Az előbbiekhöz hozzátesszük, hogy Beodra 1805-ben mezővárosi címet nyert, három országos vásár tartásának kiváltságával.

A 19. század közepén Fényes Elek a következőket jegyezte le a helységről: „*Beodra, rác-német-magyar m.város, Torontál vármegyében, Nagy-Becskerekhez északra 6 órányira: 970 kath., 4 evang., 6 ref., 1808 n. e. óhitű, 50 zsidó lak., kath. és óhitű anyateplomokkal, szép urasági épületekkel s pompás istállóval, postatisztséggel, gazdag búzatermő határral, 103 3/8 egész úrbéri telekkel. F. u. Beodrai Karácsonyi Lajos és László.*”³¹

A település földesura, a Karátsonyi család idővel berendezkedett itt és a vármegye életében is. A török elleni harcokban jelentős katonai érdemeket szerző – feltehetően Erdélyből származó – Karátsonyi Bogdántól (1781-ben) kezdődött a család története a történelmi Torontál vármegye területén.

A Karátsonyi család sokat tett az ország és a vármegye mezőgazdaságának, valamint a lótenyésztésének a fejlesztésért. Emellett jelentős összegeket adományozott jótékony célokra is. A család jelesebb képviselői a történelmi Torontál vármegye politikai életében al-, továbbá főispáni tisztséget is betöltöttek.

Beodrán két impozáns klasszicista kastélyt emeltetett a család. Az egyiket Karátsonyi László 1842 és 1846 között építtette, majd Karátsonyi Andor örökölte. Ez a kastély volt a kisebbik. Ez azonban semmit nem vont le az „érdemeiből”, mivel tele volt műtárgyakkal, és a közel 2500 darabos „házi” könyvtára, amely igazi ritkaságokat, antik könyveket tartalmazott, szintén tekintélyt parancsolt. Az épületet, sajnos, a második világháború után kifosztották a helyi lakosok. A közbeszéd szerint a pincéjében lévő nagy mennyiségű, kiváló minőségű bortól hetekig részegek voltak a helyiek, akik feldúlták a kastélyt.³³ Az épület, ha nem is a legjobb állapotban, de legalább megmaradt; előbb iskolát, majd vegyi üzemet alakítottak ki benne, annak megszüntetése után jelenleg is dacol az idővel.

A másik klasszicista kastélyt, a nagyobbikat, Karátsonyi Lajos építtette 1857-ben, majd Karátsonyi Jenő örökölte. Ezt a kastélyt 1932-ben rombolták le. Egy szemtanú így nyilatkozott erről: „*1932-ben, gyermekkoromban, szemtanúja voltam, amikor gőzgéppel lerombolták gróf Karátsonyi Jenő üresen hagyott kastélyát. Az emberek elhülve nézték a pusztítást. Senkinek*

Beodra nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3409	624	877	1	2	–	1683 ³⁵		14+208 ³⁶
1890	4096	1079	961	1	10	–	–	2045	–
1900	4507	1543	785	4	7	–	1	2167	–
1910	4680	1691	598	1	34	–	–	2325	31

Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Nevük is utalt Torontál vármegyei birtokaikra: „*Karátsonyfalvi és beodrai nemes és gróf Karátsonyi család*”. Birtokaik jórészt Beodrán, másrészt a vármegye Bánlaki járásában feküdtek. Jelmondatuk: „*Pietate, honore et perseverantia!*”, azaz: „*Odadással, tisztelettel és állhatatossággal!*”³²

nem volt közömbös annak a kastélynak a földig rombolása, amelynek a falu legnagyobb része a megélhetését köszönhette, mégsem szóltak egyetlen szót se – meséli Karakó János, a 80. életévében járó kántor, aki korábban főállású fényképész-mester volt a faluban.”³⁴

Az egykori kastély tégláiból istállót építettek, ez aztán szintén az enyészeté lett; a helyét és a parkot felparcellázták, és házhelyek céljára osztották szét a falu lakói között.

Beodra kezdetben a történelmi Torontál vármegye Nagybecskereki járásához tartozott, később a Törökbecsei járás része lett, és egészen a történelmi Magyarország felbomlásáig annak része is maradt. A település szerb többségű volt, de jelentős magyar, valamint német kisebbség is lakta.

Érdemes megjegyezni, hogy Beodra mellett feküdt a középkori eredetű Akácspuszta, amelyet a török időkben elhagytak a lakói. A török kiűzésének időszakában rablók és haramiák lakóhelye lett a vidék. Mivel a térség biztonságát veszélyeztették, báró Engelshofen Ferenc, a Temesi Bánság kormányzója (1742–1753) sereggel vonult el-

lenük. A rablótanyát felszámolta, annak lakosait Beodrara telepítette át. „Ekkor újra pusztává lett Akács. 1826-ban járszági és nagykunsági magyarok telepedtek e pusztára. Az 1890. évi népszámláláskor már felosztott községként írták össze.”³⁷

Beodra magyar és német lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. A településen hosszú ideig imaház sem volt; végül csak 1796-ban építették, illetve szentelték fel. A mai klasszicista stílusú, kéttornyú templomot a helyi földesúri család anyagi támogatásával – 1836 és 1842 között – építették. A szentély alatt található a gróf Karátsonyi család sírboltja. A templomot 1842-ben Bűnbánó Szent Mária Magdolna (Hl. Maria Magdalena) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját július 22-én tartják. A liturgikus nyelv jelenleg a magyar.³⁸

Beodra nagyközség hitfelekezeti/vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Hitfelekezet/vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3409	1379	1892	5	9	124	–
1890	4096	1929	2010	5	15	92	45
1900	4507	2231	2143	3	29	52	49
1910	4680	2240	2364	3	17	53	3

Megjegyzés: Az 1880. és az 1890. évi népszámlálás a hitfelekezetre, az 1900. és 1910. évi népszámlálás a vallásra kérdezett rá. Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Beodra etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb	
1921	Nincs adat.								
1931	Nincs adat.								
1948	9536	Nincs adat.							
1953	9356	1650	Nincs adat.	2	2	15	7418	269	
1961	9276	1685	Nincs adat.				21	7468	102
1971	8548	6803	Nincs adat.				33	1504	208
1981	7805	1318	Nincs adat.				18	5856	613
1991	7309	1104	1	3	2	30	5364	805	
2002	6895	986	4	1	2	18	5146	738	
2011	6020	868	3	Nincs adat.	3	10	4480	Nincs adat.	
2022	5022	518	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	5	3433	Nincs adat.	

Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2026. január 13.)

A beodrai szerbség a szerb pravoszláv egyházhoz tartozik. Ortodox templomukat 1759-ben emelték. A hagyományos, „hagymasípkás” templomot Szent István vértanú („Свети архиђакон Стефан/Sveti arhiđakon Stefan) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – az ortodox liturgia szerint – augusztus 15-én tartják.³⁹

I. 3. Karlova (Károlyháza)

Karlova (németül: Karlowo, románul: Karlova, szerbül: Карлово/Karlovo) Nagyikinda és Törökbecse között félúton, közvetlen Beodra mellett fekszik. Napjainkban azonban már hiába keresnénk a térképen, mivel a két települést, Karlovát és Beodrát a második világháborút követően egyesítették.

Karlova már a középkorban is lakott helynek számított. Egy Böldreszeg nevű település állt a helyén, azonban ez a falu az 1550 és 1552 közötti, törökök ellen vívott harcok idején elpusztult. A török hódoltság alatt lakatlan hely volt, csak

Vályi András 1796-ban az alábbiakat közölte Karlováról: „Karlova. Rátz falu Torontál Vármegyében. Földesura a Királyi Kamara lakosai katolikusok, fekszik Bossahídhhoz 2 órányira, Beodra mellett, határa jó termékenységű, búzával, marhával, szénával bővelkedik, Tamásfalva kisdud Diverticulum felében nádas, Tisza vize határa mellett folyik el, piaca Török Becsén, és Franyován.”⁴² Fél évszázaddal később, a 19. század közepén – 1851-ben – Fényes Elek a következőket írta a faluról: „Karlova, rácz falu, Torontál vármegyében, a kikindai szabad kerületben, Beodrához közel: 48 katolikus, 2 református, 2668 nem egyesült óhitű, 16 zsidó lakossal, óhitű anyateplommal, 106 egész telekkel. Földesura a kamara.”⁴³

A települést többször érték jelentős csapások, 1855-ben és 1870-ben árvíz mosta el, 1863 és 1864 között éhínség és kolerajárvány is pusztított a faluban. Karlova a Nagyikindai kiváltságos kerület megszűnése után a történelmi Torontál vármegye Törökbecsei járásának települése lett.

Karlova (Károlyháza) nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	4051	38	74	1	40	6	3702 ⁴⁵		6+184 ⁴⁶
1890	4704	106	47	1	56	1	–	4346	147
1900	4933	88	54	1	44	–	–	4745	1
1910	5503	186	36	–	–	–	–	5279	2

Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnevtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

később, a török kiűzése után vált lehetségessé a település újraépítése, illetve újranevesítése.

A falut 1740-ben telepítették újra. Ekkor a III. (Habsburg) Károly magyar király (1711–1740) iránti tiszteletből⁴⁰ Karlovának nevezték el. Lakosai elsősorban szerbek voltak. Az első betelepülő szerb granicsárok (határőrök) és családjuk a Maros folyó mentén megszüntetett határőrvidékről, főképp Arad környékéről származtak. Az 1770-es években itt is vándormozgalmat jegyeztek fel a korabeli dokumentumok; több szerb család délebbre, a bánási határőrvidékekre költözött.⁴¹ A falu a vándormozgalmaktól függetlenül megőrizte szerb arculatát, és 1774-ben a Nagyikindai kiváltságos kerület települése lett.

Reiszig Ede – 1912-ben – az alábbiakat jegyezte le Karlováról: „Karlova, a Tisza mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 1 115, lakosaié 5 555, akik 182 magyar kivételével szerbajkúak és görögkeleti vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van.”⁴⁴

A helység nevét – 1918-ban – lecserélték, és Dragutin Ristićről kapta a Dragutinovo nevet. Dragutin Ristić ezredes szerb seregével a településre bevonulva birtokba vette azt a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság javára. A szerbek hálából nevezték el róla a falut. A hála azonban nem tartott sokáig, illetve idővel a „politikai beállítottság” is megváltozott, mivel a második világháború után, 1946-ban Karlovát (Dragutinovo)

Karlova (Károlyháza) nagyközség hitfelekezeti/vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Hitfelekezet/vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	4051	86	3922	–	–	43	–
1890	4704	111	4543	–	–	49	1
1900	4933	107	4793	–	6	26	1
1910	5503	198	5284	–	–	18	3

Megjegyzés: Az 1880. és az 1890. évi népszámlálás a hitfelekezetre, az 1900. és 1910. évi népszámlálás a vallásra kérdezett rá. Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

és a szomszédos – jelentősebb magyar népeséssel is rendelkező – Beodrát közigazgatásilag egyesítették. Ekkor Karlova (Dragutinovo) és Beodra a Novo Miloševo nevet vette fel, Miloš Popov Klima szerb partizán, nemzeti hős után, aki Dragutinovóban született, és a második világháborúban a németek és a magyarok ellen harcolt.⁴⁷

Karlova jobbára szerbek által lakott település volt, akik a szerb pravoszláv egyházhoz tartoztak. Hatalmas, „hagymasípkás” ortodox templomukat egy régebbi – 18. századi – templom helyén építették fel 1842-ben, és a szent ark-

angyalok (Szent Gábor) – (Сабора Светих Арханђела/Sabora Svetih Arhangela) tiszteletére szentelték fel. A templom műemlékvédelem alatt áll. Ikonosztáza az 1850-es évekből való. Ünnepnapját – az ortodox liturgia szerint – július 26-án tartják.⁴⁸

A faluban élt egy kisebb római katolikus közösség is. A karlovai római katolikus hívek a közeli beodrai Szent Mária Magdolna (Hl. Maria Magdalena) tiszteletére felszentelt templomba jártak szentmisére. A szerb pravoszláv hívek számára mindkét faluban állt – és napjainkban is áll – egy-egy szerb ortodox templom.

¹ Közvetlenül a trianoni békeszerződés aláírását (1920. június 4.) megelőzően a Magyar Szent Korona Országainak területe 325 411 km²-t tett ki. A legnagyobb „alkotóelem”, a Magyar Királyság területe 282 849 km² kiterjedésű volt. A Magyar Királyság 63 vármegyét és 26 törvényhatósági jogú várost ölelt fel. A második alkotórész a Magyar Szent Korona Országainak sorában Horvát-Szlavónország volt. Területe 42 541 km²-t tett ki. Területén nyolc vármegye és négy törvényhatósági jogú város helyezkedett el. A harmadik „közjogi alkotóelem” a „Corpus Separatum”, vagyis „Fiume város és kerülete” volt. Ezt a 21 km² kiterjedésű, speciális jogállású közigazgatási egységet szokták a „laikusok” tévesen a 64. magyar vármegyének tekinteni. EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkotórészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság. Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928. 5. p.

² Ha a vármegyék és a hozzájuk kötődő törvényhatósági jogú városok területét összesítenénk – habár nem szokás –, akkor Torontál vármegye az ötödik helyre szorulna vissza a képzeletbeli rangsorban. Ennek oka, hogy a szomszédos Bács-Bodrog vármegye (8834 km²) és a hozzá egykoron kötődött négy törvényhatósági jogú város – Baja, 87 km²; Szabadka (Суботица/Subotica), 974 km²; Újvidék (Нови Сад/Novi Sad), 159 km²; illetve Zombor (Сомбор/Sombor), 308 km²; összesen 1528 km² – együttes területe (10 362 km²) meghaladta Torontál vármegye és Pancsova „összevont” területi adatát (10 016 km²). *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1912. 12–13., 182–183. pp. (A továbbiakban: Népszámlálás [1910] 1912)

³ A térképen szereplő „Jugoszlávia” kifejezés csak 1929. október 3-án lett hivatalosan az ország neve. Addig a délszláv államot Szerb–Horvát–Szlóven Királyságnak hívták. JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története.* Aula Kiadó, Budapest, 1999. 59., 335., 337. pp.

⁴ A történelmi Torontál vármegye a trianoni békeszerződésig fennálló 14 járását 1877/1878-ban állították fel, miután a katonai határőrvidék bizonyos részeit, majd a Nagyikindai kiváltságos kerület területét olvasztotta magába a „tekintetes” vármegye. A két utolsóként (1878-ban) létrehozott járások az Alibunári és a Párdányi járások voltak. HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től.* In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 488. p.

⁵ Helységnévtár 1892, 610. p.

⁶ FÉNYES ELEK: *Magyar országnak 's a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. IV. kötet.* Trattner-Károlyi Tulajdona. Pest, 1839. 391. p. (A továbbiakban: FÉNYES (IV. kötet) 1839); FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. I. kötet.* Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851. 16. p. (A továbbiakban: FÉNYES [I. kötet] 1851)

⁷ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁸ Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

⁹ FÉNYES (IV. kötet) 1839, 391. p.; FÉNYES (I. kötet) 1851, 132. p.

¹⁰ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹¹ Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

¹² Az 1890. évi magyar népszámlálás idején még „Tarras” volt a falu megnevezése.

¹³ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹⁴ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. A Törökbecsei járás esetében az első érték (64 fő) az egyéb hazai (50 fő) és az egyéb külföldi (14 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

¹⁵ Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

¹⁶ Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

¹⁷ Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

¹⁸ Népszámlálás (1910) 1912, 371. p.

¹⁹ *Franyova.* VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. I. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796. Arcanum Kéziratkönyvtár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/1-kotet-81A16/f-82750/franyova-82863/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)

²⁰ FÉNYES (IV. kötet) 1839, 388. p.; FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. II. kötet.* Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851. 24. p. (A továbbiakban: FÉNYES (II. kötet) 1851)

²¹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei.* In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 29. p. (A továbbiakban: REISZIG 1912)

²² Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

²³ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Aracs (Vrányova) esetében az egyéb anyanyelvűekre vonatkozó adatoknál az első érték (5 fő) alatt „egyéb hazai nyelvű” személyeket kell érteni.

²⁴ SZEKERES ISTVÁN GELLÉRT: *Templomok és kápolnák.* Bánáti Újság. LXI. évfolyam, 18. szám. 2006. május 3. Hét Nap: <https://hetnap.rs/cikk/Templomok-es-kapolnak-2148.html> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)

²⁵ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskerekeli Egyházmegye történetéhez.* Logos Kiadó, Tóthfalva, 1993. 196–197. pp. (A továbbiakban: ERŐS 1993); JUHÁSZ KÁLMÁN: A csanádi püspökség története. Alapításától a tatárjárásig (1030–1242). In: Eperjessy Kálmán – Barna János (szerk.): *Csanád vármegyei Könyvtár 19–20.* Kiadja Csanád Vármegye Közönsége, Makó, 1930. 94. p.

²⁶ Општина Нови Бечеј: <https://www.novibecej.rs/index.php/turizam/istorija/369-istorija-novibecej> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)

²⁷ BÁRÁNY ÁGOSTON: *Torontál vármegye' hajdana.* A Magyar Kir. Egyetem' Betűivel. Buda, 1845. 65. p.

²⁸ REISZIG 1912, 24–25. pp.

²⁹ REISZIG 1912, 24–25. pp.

³⁰ *Beodra.* VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. I. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796. Arcanum Kéziratkönyvtár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/1-kotet-81A16/b-81BDC/beodra-81E6B/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)

³¹ FÉNYES (I. kötet) 1851, 116–117. pp.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 387. p.

³² A karátsonyfalvi és beodrai Karátsonyi család történeti honlapja: <http://www.karatsanyi.hu/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)

³³ TÓTH LÍVIA: *A beodrai Karátsonyi-kastély.* Hét Nap. LXVII. évfolyam, 38. szám. 2012. szeptember 19. Hét Nap: <http://hetnap.rs/cikk/A-beodrai-Karatsanyi-kastely-12462.html> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)

³⁴ ZÁHONYI DEZSŐ: *Dicső múltról mesélő délvidéki kastélyok – Így pusztították történelmi hagyatékunk.* 2016. május 3. Délhír. A pozitív visszacsatolás: <https://delhir.info/2016/05/03/dics-multrol-mesel-delvideki-kastelyok-igy-pusztitottak-seink-hagyatekat/> (Letöltés ideje: 2016. július 14.)

- ³⁵ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ³⁶ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Beodra esetében az első érték (14 fő) az egyéb hazai (13 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.
- ³⁷ REISZIG 1912, 24–25. pp.
- ³⁸ ERŐS 1993, 203–207. pp.; *Beodra*. Központi esperesség. Nagybecskerekeli Egyházmegye (Dioecesis Zrenianensis): <http://www.catholic-zr.org.rs/beodra/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ³⁹ Беодре. Српска Православна Епархија банатска (Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság): <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/novobecejsko-namesnistvo/beodra/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁴⁰ III. (Habsburg) Károly magyar és – II. Károly néven – cseh király, valamint VI. Károly néven német-római császár egyike volt a három nagy 18. századi uralkodónak, aki a történelmi Magyarország kihalt területeinek újraneépítését elrendelte. Lánya és utódja, Mária Terézia magyar királynő (1740–1780), valamint annak fia, II. József, a „kalapos király” (1780–1790) folytatták az általa megkezdett munkát. Különösen jelentős szerepe volt a három uralkodónak a Bánság, így a torontái részek újraneépítésében. GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Bánság területén, különös tekintettel a 18. századi betelepítésekre*. In: Katona Tamás – Kovacsicsné Nagy Katalin – Laczka Éva Zita (szerk.): Vavró István, a tudós és pedagógus. Ünnepi kötet dr. Vavró István professzor 80. születésnapjára. Magyar Statisztikai Társaság – Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2016. 32. p.
- ⁴¹ REISZIG 1912, 60. p.
- ⁴² *Karlova*. VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. II. kötet*. A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. Arcanum Kéziratkönyvtár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/2-kotet-828BA/k-82FAA/karlova-83095/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁴³ FÉNYES (II. kötet) 1851, 181. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 389–390. pp.
- ⁴⁴ REISZIG 1912, 60. p.
- ⁴⁵ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁴⁶ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Karlova esetében az egyéb anyanyelvűekre vonatkozó adatoknál az első érték (6 fő) alatt „egyéb hazai nyelvű” személyeket kell érteni.
- ⁴⁷ *Karlowo*. Banat. Donauschwaben Villages Helping Hands: <https://banat.dvvh.org/villages/karlowo/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁴⁸ Ново Милошево (Драгутиново). Српска Православна Епархија банатска (Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság): <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/novobecejsko-namesnistvo/novo-milosevo-dragutinovo/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)

Írókával díszített, festett hímes tojások a Kárpát-medencéből

Az Aracs folyóirat 25. évfolyamának repertórium

Tanulmányok, esszék, publicisztika

1. PETRÁS Alina. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 111.
Tartalmazza még: [Petrás Alina] Hitvallása.
2. Az ÚRANGYALÁRA harangoznak : lengyel és magyar költők antológiája a keresztény Európa védelmében. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 21–26.
Tartalom: Lectori salutem! / Veres András; Bevezető sorok *Az Úrangyalára harangoznak* című antológiához / Michał Janocha ; fordította Szenyán Erzsébet; A keresztény Európa védelmében / Konrad Sutarski ; fordította Sutarski Szabolcs; Isten, áldd meg a magyart! / Bata János; Ég a Notre-Dame / Konrad Sutarski ; fordította Döbrentei Kornél ; Tél / Döbrentei Kornél; Visszanézve a 20. századra / Takaró Mihály; Az igazi béke / Waclaw Buryła atya ; fordította Semsei Ferenc.
3. BALÁZS Kovács Sándor
Rendhagyó recenzió : gondolatok Gutai István megjelent írásairól / Balázs Kovács Sándor. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 43–51.
4. BERTHA Zoltán
Isten csodája, hogy vagyunk : a Trianon-trauma – magyar költők verseiben / Bertha Zoltán. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 11–21.
5. BERTHA Zoltán
Köszöntés, jubileumra : XXV. évfolyamába lépett az Aracs / Bertha Zoltán. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 27–30.
6. BERTHA Zoltán
„A magyar föld zenéje” : a móríci íróalkat sajátos vonásairól / Bertha Zoltán. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 37–39.
7. BOBORY Zoltán
Akikért a *nóta* szól, ma / Bobory Zoltán. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 16–17.
8. CSÁMPAI Ottó
A Kárpát-medence népeinek jövője a XXI. században / Csámpai Ottó. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 12–18.
9. CSÁMPAI Ottó
Szemelvények J. A. Comenius pedagógiai és filozófiai elveiből / Csámpai Ottó. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 78–83.
10. DÖBRENTEI Kornél
Kovakő hegymagasból : gróf Klebelsberg Kuno jelenvalósága / Döbrentei Kornél. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 27–32.
11. DÖBRENTEI Kornél
Magyarországgal Istennek terve van : reflexiók *Mária erejével* / Döbrentei Kornél. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 49–51.

12. GUBÁS Ágota

Lenni vagy nem lenni akar a délvidéki magyarság? / Gubás Ágota. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 31–35.

Tartalmazza még: [Önálló magyar egyetem – szabadkai multietnikus egyetem : részlet] / Mihályi Katalin.

13. GUBÁS Ágota

A szó és a tett egysége / Gubás Ágota. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 18–20.

Gubás Ágota előszava Vajda Gábor *Szólamok és akarások* című készülő tanulmánykötetéhez.

14. GYÉMÁNT Richárd

A történelmi Torontál vármegye Csenei járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai. 1. rész / Gyémánt Richárd. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 88–106.

15. GYÉMÁNT Richárd

A történelmi Torontál vármegye Csenei járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai. 2. rész / Gyémánt Richárd. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 68–91.

16. GYÉMÁNT Richárd

A történelmi Torontál vármegye Párdányi járásának etnikai és vallási viszonyai. 1. rész / Gyémánt Richárd. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 84–100.

17. GYÉMÁNT Richárd

A történelmi Torontál vármegye Párdányi járásának etnikai és vallási viszonyai. 2. rész / Gyémánt Richárd. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 92–108.

18. HASCÁK Mária

„A Föld most sivár, nyugtalan, fáradt hely – –” / Hascák Mária. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 24.

19. JÁMBORNÉ Balog Tünde

Gyurkovics Hunor beszélő képei / Jámborné Balog Tünde. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 92–94.

20. KALISZEWSKI, Wojciech

Lengyel és magyar keresztény versek antológiája / Wojciech Kaliszewski ; fordította Szenyán Erzsébet. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 19–20.

21. KIS Petronella

Záróakkord / Kis Petronella ; [Czér Fanni illusztrációja]. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 34–36.

Részlet a *Fantázia és fuga* című könyvből.

22. KONDOR Katalin

Kitaszítottak / Kondor Katalin. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 64–65.

A magyar családok kitelepítéséről Magyarországon 1948 és 1953 között.

23. KONDOR Katalin

Mai magyar / Kondor Katalin. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 33–35.

Tartalmazza még: Mai magyar : [vers] / Kiss Dénes.

24. KONDOR Katalin

Szellemi fenyegetések árnyékában / Kondor Katalin. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 56–59.

Tartalmazza még: [Részlet a dr. Münnich Iván klinikai szakpszichológussal folytatott interjúból].

25. MAKKAI Béla

Haza-váró / Makkai Béla. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 34–35.

26. NAGY Ervin

Kultúránk identitásának magjait mi határozzuk meg! : [In memoriam] / Nagy Ervin. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 7–8.

Tartalom: A szabadság illúziói : [részlet] ; A liberális szabadságfelfogás zsákutcája : [részlet] ; A kizárólagosság gögje : [részlet] ; A magyar konzervatív gondolkodás és politikai gyakorlat 15 pontja.

27. PAPDI Izabella

Az Aracs folyóirat 24. évfolyamának repertóriuma / Papdi Izabella. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 101–109.

28. PERJÉS Klára

Fordulj a fény felé, és az árnyék mögéd kerül : emlékezés Udvardi Erzsébet festőművészre / Perjés Klára. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 108–119.

Tartalmazza még: [Interjú Udvardi Annával].

29. SÁGI Zoltán

A hála mint életszemlélet / Sági Zoltán. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 68–70.

30. SÁGI Zoltán

Megtévesztés és önámítás / Sági Zoltán. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 70–72.

31. SURJÁN László

Redőtlenítés / Surján László. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 66–67.

32. VAJDA Gábor

Unokaöccs – – – haza – – – szülők – – – : Kosztolányi Csáth Gézának c. verséről / Vajda Gábor. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 24–26.

Az Aracs szerkesztőségi közleménye

33.

BOTLIK József Eltitkolt népiirtás a Délvidéken című tanulmányához : (Aracs, 2024. október 23. – december 24., XXIV. évfolyam, 4. szám) : pontosítás – kiegészítés. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 110–111.

34.

E számunk szerzői / [a szerkesztőség]. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 116.

35.

E számunk szerzői / [a szerkesztőség]. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 112.

36.

E számunk szerzői / [a szerkesztőség]. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 120.

37.

E számunk szerzői / [a szerkesztőség]. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 96.

38. HASCÁK Mária

Szótlanul és hangtalanul / Hascák Mária. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 5.

Szerkesztőségi közlemény: „A kárpátaljai helyzetre való tekintettel Hascák Mária szótlanul és hangtalanul üzent.”

39. HASCÁK Mária

Szótlanul és hangtalanul – harmadszor / Hascák Mária. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 5.

40. HASCÁK Mária

Szótlanul és hangtalanul – másodszor / Hascák Mária. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 5.

Versek

41. BAKONYI István
Az Országalmánál régen és most ; Nagypéntek ; Júniusi illatok : [versek] / Bakonyi István. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 39.
42. BOBORY Zoltán
Közeleg ; Ima – 2025 : [versek] / Bobory Zoltán. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 66–67.
43. BORSÁNYI Katinka
Emberi dolog ; Sarki fény ; Nem értem ; Egy fordítás margójára : [versek] / Borsányi Katinka. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 47–48.
44. BORSÁNYI Katinka
Hétköznapi jelenetek / Borsányi Katinka. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 21.
45. DÖBRENTEI Kornél
Gróf Klebelsberg töprengéseiből / Döbrenței Kornél. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 32.
46. DÖBRENTEI Kornél
Muslincák évada / Döbrenței Kornél. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 48.
47. DÖBRENTEI Kornél
Versek / Döbrenței Kornél. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 36–38.
Tartalom: És mégis ; Kápolna a Csillagösvényen ; Békelelet.
48. IANCU Laura
Jelenetek az öltözőből / Iancu Laura. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 25.
49. IANCU Laura
Túl közel jöttek ; Az utak kereszteződése : [versek] / Iancu Laura. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 8.
50. JULESZ János
E-pisztolák háromszori golyóváltással ; Cave canem! / Julesz János. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 67.
51. JULESZ János
Noktürnök / Julesz János. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 33.
Tartalom: Nocturne. 2. ; Nocturne. 3. ; Nocturne. 4. ; Nocturne. 6.
52. KOSZTOLÁNYI Dezső
Csáth Gézának / Kosztolányi Dezső. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 22–23.
53. MAKLÁRI Éva, P.
Egy festmény a falon ; Lépteim ; Átutazó : [versek] / P. Maklári Éva. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 63.
54. MAKLÁRI Éva, P.
Hálóban ; Október ; Könnyek kútja : [versek] / P. Maklári Éva. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 15.
55. MAKLÁRI Éva, P.
Egy júliusi kirándulás / P. Maklári Éva. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 6.
56. NAGY Gáspár
A fény megérkezik : Udvardi Erzsébet siófoki tárlatához / Nagy Gáspár. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 107.
57. RADNAI István
Ne kérd számon a sorsom / Radnai István. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 10.

58. SUTARSKI, Konrad

Versek / Konrad Sutarski. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 12–14.

Tartalom: Szenteste / (Kovács István fordítása); Ki tudja majd / (Bágyoni Szabó István fordítása); Buda üdvözlése / (Marsall László fordítása); [évekkel ezelőtt kigyulladt tüzeket talállok...] / (Tornai József fordítása); Trianon / (Sutarski Szabolcs fordítása); A lengyel–magyar barátság / (Sutarski Szabolcs fordítása).

59. SZAKOLCZAY Lajos

Jubileumi limerick / Szakolczay Lajos. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 26.

60. TAKARÓ Mihály

Írni magyarként ; Nincs másik ; Kárpát-alja ; Fohász a Teremtőhöz : [versek] / Takaró Mihály. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 9.

61. VAJDA Gábor

Feketehegyi ima / Vajda Gábor. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 33.

Próza

62. IANCU Laura

Jegyzetek a rádióból. 1. [rész] / Iancu Laura. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 6–9.

63. MEZEY László Miklós

Békebeli idők : emlékképek a „Béke Tanszékről” / Mezey László Miklós. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 71–74.

64. OSZTROGONÁ CZ Miklós

Apám régi medrekről mesél : (részlet egy készülő regényből) / Osztrogonác z Miklós. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 84–87.

65. TRÁSER László

Cédulák. 42. / Tráser László. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 74–77.

66. TRÁSER László

Cédulák. 43. / Tráser László. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 49–53.

67. TRÁSER László

Cédulák. 44. / Tráser László. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 9–11.

68. TRÁSER László

Cédulák. 45. / Tráser László. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 40–43.

Beszéd

69. HANKÓ Balázs

„Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam” / Hankó Balázs. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 6–8.

Elhangzott 2025-ben dr. Kásler Miklós temetésén.

70. HÓDI Sándor

Az egészséges kritikai attitűd keményen bírál, de ugyanakkor őszintén elismer : köszönőbeszéd az Aracs-díj átvételekor : [In memoriam] / Hódi Sándor. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 5–6.

Tartalmazza még: Merjünk magyarok lenni... : [részletek] / Hódi Sándor.

71. JÓZSA Judit

Amikor a sötétség akar uralkodni, keresnünk kell a fényt! / Józsa Judit. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 43–46.

Elhangzott 2023-ban Párkányi Raab Péter fotókiállításán.

72. KÖVÉR László

A magyar lélek csodája a Kárpát-medencében / Kövér László. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 52–54.

Elhangzott 2025-ben Zentán.

73. MEZEY Katalin

A szellemi honvédelemről / Mezey Katalin. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 68–70.

Elhangzott 2025-ben Budapesten.

74. PÉTERBENCZE Anikó

Laudáció Petrás Alina Szervátiusz-díjához : 2021. szeptember 15. / Péterbencze Anikó. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 109–110.

Elhangzott 2021-ben Budapesten.

Interjú

75. BAGDY Emőke

Emberépítésszek – a beszélgetés résztvevői Bagdy Emőke és Bistey Zsuzsa / [beszélgetőtárs] Kiss József Zsolt ; fotó Bistey Márta. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 75–84.

76. BOGÁR László

Válság és álság / [beszélgetőtárs] Kondor Katalin. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 54–62.

77. FÜLÖPNÉ Suba Ilona

„Ne aggodalmaskodjál, nézz Istenedre fel!” : Fülöp G. Dénes és Fülöpné Suba Ilona életútja / [beszélgetőtárs] Perjés Klára. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 25–32.

78. KONDOR Katalin

Miért tabu még mindig Magyarországon Petőfi lehetséges szibériai élete? : beszélgetés

Kondor Katalinnal / [beszélgetőtárs] Varga Domonkos György. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 63–66.

Tartalmazza még: A szájhősök : [részlet] / [Petőfi Sándor].

79. NAGY Tibor

Főként a tanárokon múlik, tanítanak-e az 1944/45-ös magyarelles népiirtásról : Nagy Tibor történész vallomása kutatói, tanári hitvallásáról, a még hidegebb napokról és a mutogatókról / [beszélgetőtárs] Stanyó Tóth Gizella. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 38–48.

80. PERJÉS Klára

Vasvári Pál, a szabadságharc hőse kerüljön be a magyar történelmi köztudatba! / Perjés Klára ; [Barabás Miklós rajza]. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 55–62.

Tartalmazza még: [Interjú Péntek Lászlóval] ; [Idézet Tóth Kálmán beszédéből] ; [Részlet Vasvári Pál írásából].

81. SZABÓ Hunor

Hogy unokáink is leborulhassanak, hol „sírjaink domborulnak” : lerombolt emlékműveink nyomában Szabó Hunor történelemtanárral / [beszélgetőtárs] Stanyó Tóth Gizella. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 56–69.

82. SZÉL Ágnes

A „fény képvisének” vallom magam : az Aranykazetta életműdíjas fotóművésszel beszélget Hamvas Béláról, szőlőről és borról Angster Mária / [beszélgetőtárs] Angster Mária. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 112–113.

83. UTASI Jenő

„A sorsközösség vállalása felelősség – a hit határozza meg a cselekedeteimet” : valós és jelképes utazás a *Parma Fidei* – *Hit Pajzsa* díjas Utasi Jenő atyával / [beszélgetőtárs] Stanyó Tóth Gizella ; [fotók Cseszkó Géza, Böröc Anna]. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 44–45.

Önéletrajz, napló, emlékezések

84. BARABÁS Katalin

A „nagy háború” egy kisfiú emlékeiben : (szekunder emlékek) / Barabás Katalin. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 52–55.

85. BARABÁS Katalin

A trianoni diktátum hatása egy magyar család életére : (a kamasz és a fiatal Béla sorsa – szekunder emlékek. 2.) / Barabás Katalin. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 62–65.

86. GUTAI István

Lenyomott életek : Tihanyi Györgyné sz. Hollósi Erzsébet (1952) / Gutai István. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 39–42.

Tihanyi Györgyné visszaemlékezése.

87. JUHÁSZ György

Velünk él-e a történelem – – – ? : (Bellye–Eszék, 1956. október 22–23.) / Juhász György. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 10–11.

88. MÉREY Katalin

Elhallgatott múlt / Mérey Katalin. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 73–76.

89. MÉREY Katalin

Emlékfoszlányok a Magyar Tanszék hőskorából / Mérey Katalin. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 36–37.

Tartalmazza még: A szeplő : [vers] / Csokonai Vitéz Mihály.

90. MÉREY Katalin

Emlékfoszlányok a Magyar Tanszék hőskorából. 2. [rész] / Mérey Katalin. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 36–38.

Tartalmazza még: [Teljes órarend az óraszámokkal].

91. MEZEY Katalin

Naplójegyzetek. 28. / Mezey Katalin. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 71–73.

92. MEZEY Katalin

Naplójegyzetek. 29. / Mezey Katalin. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 40–42.

93. MEZEY Katalin

Naplójegyzetek. 30. / Mezey Katalin. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 30–32.

94. MEZEY Katalin

Naplójegyzetek. 31. / Mezey Katalin. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 22–24.

95. MEZEY László Miklós

A tanszék – ötven év távolából / Mezey László Miklós. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 77–83.

96. MOLNÁR Imre

Elment az utolsó közép-európai ember : Kiss Gy. Csaba emlékére / Molnár Imre. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 27–29.

97. MOLNÁR Imre

Ferenc pápa áldása a felvidéki Esterházy János Zarándokközpont harangjára / Molnár Imre. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), p. 85–91.

Tartalmazza még: [A Ferenc pápa áldását kérelmező levél].

98. ORSZÁG György

Akciós szalámi : (Tiborci zsörtölődéseim) / Ország György. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), p. 60–61.

99. SZÉL Ágnes

Hirdetés

Ars poetica, önéletrajz / Szél Ágnes. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 114–115.

106.

100. SZOKOLCZAY Lajos

Tóni a fényсивatagban : Arató Antal : (1942–2025) / Szokolczay Lajos ; fotó Nagy Norbert. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), p. 7.

107.

101. VAJDA Gábor

Önvallomás : [In memoriam] / Vajda Gábor. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.), p. 9–23.

Tartalmazza még: Feketehegyi ima : [vers] / Vajda Gábor.

BARCSAY 125 : Sturcz János: Barcsay : sötét és világos harca Barcsay Jenő festészetében : MMA Kiadó : [hirdetés]. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.), B2.

108.

Műmellékletek, illusztrációk

FANTÁZIA és fuga : Csáth Géza és a zene : Kis Petronella Csáth-kutató monográfiája : Czér Fanni, az író dédunokájának illusztrációival : [MMA Kiadó] : [hirdetés]. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.), B2.

102. GYURKOVICS Hunor

[Válogatás Gyurkovics Hunor festőművész, grafikus 2025. évi kiállításának anyagából] / Gyurkovics Hunor. = 25. évf., 4. [99.] sz. (2025. okt. 23.).

109.

KÉP-másképp : [Sinkó István: Kép-idő, MMA Kiadó] : [hirdetés]. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.), B2.

103. PETRÁS Alina

[Válogatás Petrás Alina keramikusművész alkotásaiból] / Petrás Alina. = 25. évf., 2. [97.] sz. (2025. jún. 4.).

Névmutató

104. SZÉL Ágnes

[Válogatás Szél Ágnes fotóművész alkotásaiból] / Szél Ágnes. = 25. évf., 1. [96.] sz. (2025. márc. 15.).

105. UDVARDI Erzsébet

[Válogatás Udvardi Erzsébet festőművész alkotásaiból] / Udvardi Erzsébet. = 25. évf., 3. [98.] sz. (2025. aug. 20.).

Angster Mária 82

Arató Antal 100

Bagdy Emőke 75

Bágyoni Szabó István 58

Bakonyi István 41

Balázs Kovács Sándor 3

Barabás Katalin 84, 85

Barabás Miklós 80

Barcsay Jenő 106

Bata János 2

Bertha Zoltán 4–6

Bistey Márta 75

- Bobory Zoltán 7, 42
 Bogár László 76
 Borsányi Katinka 43, 44
 Botlik József 33
 Böröc Anna 83
 Buday György 109
 Buryła, Waclaw 2
 Comenius, John Amos 9
 Czér Fanni 21, 107
 Csámpai Ottó 8, 9
 Csáth Géza 32, 52, 107
 Cseszkó Géza 83
 Csokonai Vitéz Mihály 89
 Döbrentei Kornél 2, 10, 11, 45–47
 Gubás Ágota 12, 13
 Gutai István 3, 86
 Gyémánt Richárd 14–17
 Gyurkovics Hunor 19, 102
 Franciscus, pápa 97
 Fülöp Dénes, G. 77
 Fülöpné Suba Ilona 77
 Hamvas Béla 82
 Hankó Balázs 69
 Hascák Mária 18, 38–40
 Hódi Sándor 70
 Iancu Laura 48, 49, 62
 Jámborné Balog Tünde 19
 Janocha, Michał 2
 Józsa Judit 71
 Juhász György 87
 Julesz János 50, 51
 Kaliszewski, Wojciech 20
 Kásler Miklós 69
 Kis Petronella 21, 107
 Kiss Csaba, Gy. 96
 Kiss Dénes 23
 Kiss József Zsolt 75
 Klebelsberg, Kuno 10, 45
 Kondor Katalin 22–24, 76, 78
 Kosztolányi Dezső 32, 52
 Kovács István 58
 Kövér László 72
 Makkai Béla 25
 Maklári Éva, P. 53–55
 Marsall László 58
 Mérey Katalin 88–90
 Mezey Katalin 73, 91–94
 Mezey László Miklós 63, 95
 Mihályi Katalin 12
 Molnár Imre 96, 97
 Münnich Iván 24
 Nagy Ervin 26
 Nagy Gáspár 56
 Nagy Norbert 100
 Nagy Tibor 79
 Nátyi Róbert 109
 Ország György 98
 Osztrogonác Miklós 64
 Papdi Izabella 27
 Parkányi Raab Péter 71
 Péntek László 80
 Perjés Klára 28, 77, 80
 Péterbencze Anikó 74
 Petőfi Sándor 78
 Petrás Alina 1, 74, 103
 Radnai István 57
 Sági Zoltán 29, 30
 Semsei Ferenc 2
 Sinkó István 108
 Stanyó Tóth Gizella 79, 81, 83
 Sturcz János 106
 Surján László 31
 Sutarski, Konrad 2, 58
 Sutarski, Szabolcs 2, 58
 Szabó Hunor 81
 Szokolczay Lajos 59, 100

Szél Ágnes 82, 99, 104

Szenyán Erzsébet 2, 20

Takaró Mihály 2, 60

Tihanyi Györgyné Hollósi Erzsébet 86

Tornai József 58

Tóth Kálmán 80

Tráser László 65–68

Udvardi Anna 28

Udvardi Erzsébet 28, 56, 105

Utasi Jenő 83

Vajda Gábor 13, 32, 61, 101

Varga Domonkos György 78

Vasvári Pál 80

Veres András 2

Tároló és egyéb mázas cserépedények: kancsók, butellák, tálak, szűrő, mézescsupor, valamint egy napsugaras házoromzatú festett terrakotta virágkaspó

A VMF 30 évi szívós építkezése intézmény után kiált

Beszélgetés Raj Rozália és Nagy István alapítókkal, ennek az „építménynek” az oszlopartóival

Tudatosítani felbecsülhetetlen értékeinket címmel még 1993-ban készítettem interjút a Magyar Szóban Raj Rozáliával és Nagy Istvánnal abból az alkalomból, hogy a budapesti Néprajzi Múzeum 40. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatán 270 pályamunka közül mindössze hatot kísért videófilm is, ebből kettő az övék volt, s mindkettő első díjban részesült. Részlet az interjúból:

„[...] **Miért volt ritka a videós feldolgozás?**
– A magyar nyelvterületen még igen ritkaságszámba megy – mondja Nagy István – , valószínűleg azért, mert a néprajzosok idegenkednek a technika kezelésétől, és sok az utómunkát is, csak a fiatalok merészkednek erre.

Videótáborról már hallottam, de néprajzi videótábort szervez-e valaki?

– Hallottam már kezdeményezésekről, Budapest mellett a Gulyás fivérek vállalkozásáról, de az amatőr néprajzosokkal való foglalkozás ezen a téren még gyerekcipőben jár. A hivatásos szakemberek az egyetemi képzés ideje alatt tanulnak a film szerepéről a néprajzban, de hogy a videó mennyire van jelen, nem tudom. Nagy szerencsénk, hogy ez nekünk megadatott. A doroszlói kegyhelyről készült filmnél a K23-ból Antun Milodanović, a tisztaszobákról készült anyag vágásában pedig a Lifka Sándor Stúdióból Siflis Zoltán sokat segített.

Raj Rozáliát kérem meg, hogy ismertesse gyűjtőmunkájukat, e két dolgozat szakmai részét.

– 1990 óta rendszeresen kijártunk Doroszlóra, hogy felkutassuk a még meglehető tisztaszobákat. A videófilmek 10-et mutatnak be, de nem sok, még egy-két maradt felderítetlen. A csaknem 100 oldalnyi anyagban a leíráson kívül kö-

zöljük megfigyeléseinket a funkcióval, használatban kapcsolatban, szóbeli hagyományt is felkutatunk, külön fejezet szól a textíliák díszítési technikájáról, néhány slingeléses mintával kiegészítve. A szöveget számos melléklet, fénykép, térkép, lakásbelsők berendezésének alaprajza, metszete, a ház elhelyezkedése a telken stb. egészíti ki.

A doroszlói kegyhely kialakulását megelőzően már a XIII. században említik, a XVI. században Szentkút néven szerepel, a forrás pedig a XVIII. századtól búcsújáró hely. Felhasználtuk a szabadkai püspöki levéltár dokumentumait, a doroszlói plébániahivatal irattárát, s mellékeljük György János doroszlói plébános jóvoltából a Szentkúti naplót teljes terjedelmében. A kegyhely búcsúját pedig a videófilmen úgy dolgoztuk fel, hogy végigkísértük az 1992-es búcsú teljes folyamatát, részleteket adunk a magyar, a horvát, a német és a szlovák misékből, Mária-énekekből, interjúkat készítettünk a búcsúsokkal.

[...] többszörös felelősséget és kötelezettséget érez, hogy innen Szabadkáról mentse, ami még menthető?

– Így van. Én Doroszlóra hazajárok. A télen az általános iskolások számára hímzőtanfolyamot szerveztünk, mert az elkövetkező generációnak úgy kell átmenteni a hagyományokat, hogy hasznosítani is tudja. [...]

Nagy István néptáncoktató kezdeményezésére 1995-ben Topolyán alakult meg a Vajdasági Magyar Folklórközpont, de úgy vélem, hogy a fentiekben idézett közös néprajzi videófilmek és kutatómunkátok volt ennek a civil szerveződésnek a csírája. (Ezúttal a tegeződésre a sokévi újságírói munkám révén kialakult kapcsolat jogsít fel.)

Az ősszel megtisztelő meghívásokra részt vehettem a VMF fennállásának három évtizedes jubileumát megünneplő rendezvényen, amelyet az itthoni és néhány magyarországi szakmabelin – és természetesen a lelkes tagságon és néhány újságírórn – kívül nemigen tisztelt meg a délvidéki magyarság politikuma és értelmisége.

Most több mint 30 év után az eltelt három évtizednyi szakmai munkásságukról faggatom a szerzőpárost, akiknek életútjuk is közös lett mára. Válaszaikat is együtt fogalmazták meg, mondván: „Tulajdonképpen mi mindent együtt csinálunk, együtt döntünk, ezért nem is lehet tevékenységünket személy szerint szétválasztani. A VMF elnökségének is a közös tervünket prezentáljuk, bár a szakmai területünkből merítve adja mindig egyikünk vagy másikunk az ötletét a munkához.”

Azt is tudni kell róluk, hogy nem ez volt a megélhetési forrásuk, munkaviszonyon kívül végezték három évtizeden át – és még nyugdíjasokként ma is – pályázatok útján sokrétű tevékenységüket. Munkájuk a székház kiépítésétől kezdve a folklórközpont műhelyeinek kialakításán, felszerelésén, az állandó néprajzi múzeumi kiállítás, szakkönyvtár, videótár megalapításán át a szakmai továbbképzések, táncházak és táborok szervezéséig terjedt. Ezenkívül tájházi, múzeumi kapcsolatokat is kiépítettek... Felsorolni is sok.

Visszatérve a kezdetekhez: a doroszlói búcsúról és a tisztaszobákról szóló, a budapesti Néprajzi Múzeum pályázatán két első díjat nyert videófilmeket itthon milyen visszhangra talált?

– A vajdasági szintű téli hímző és hagyományőrző gyermektáborok idején napi programjainkba bevontuk a helyi időseket is. A számos egyéb tartalom mellett az akkor még létező tisztaszobákat is felkutattuk és meglátogattuk. Magunk is meglepődtünk, hogy szép számban léteztek még megbontatlanul, ám a tulajdonosok elmondása szerint jövőjük bizonytalannak mutatkozott. Ekkor döntöttük el, hogy Doroszlón egy tájházat hozunk létre. Ez a tervünk megvalósult. Az idén 25 éves a tájház, és több mint tízezer látogatót vonzott eddig a faluba.

A doroszlói tisztaszoba és menyecskeöltöztetés videóanyagából született az első kisfilmünk. Ez iránt nemigen mutatkozott érdeklődés... Ezt követte még 18 videófilm (néhány szerb nyelvű fordításban is), melyek jugoszláviai (Omoljica – a falusi élet témájára készült amatőr videófilmek nemzetközi fesztiválja, a „Žisel”; a belgrádi Néprajzi Múzeum néprajzi filmfesztiválja; Kučevo: FESTEFA – néprajzi tévéfilmfesztivál; az Aleksinacban 1995-ben megrendezett első országos videófilm-fesztivál stb.) és magyar megmérettetéseken (Siófok; Szeged – Móra Ferenc Múzeum; Pécs; Pápa; budapesti Néprajzi Múzeum: VIII. Nemzetközi Népművészeti Filmszemle, Sztána, Erdélyben) szerepeltek. Több első, illetve egyéb helyezést és egy „Ezüst Pásztor” díjat (Kučevo) érdemelt ki kisfilmjeink. Legutóbbi munkánk *Ahogy illik...* címmel 2018-ban a budapesti Magyar Művészeti Akadémia támogatásával készült.

Dokumentumjellegű videófilmjeinkkel a magyar népi kultúra megismertetése, tudatosítása, népszerűsítése céljából számos hazai közönségben és oktatási intézményben mutatkoztunk be.

A doroszlói középkori eredetű Mária-kegyhely, a Szentkút, illetve annak Kisboldogasszony-napi búcsújának dokumentálása, a *Hazahív a harangszó* c. (1993) volt a második közös videófilmünk. Megjelent a *Bajkúti Szűz Mária, könyörögj éretünk!* c. kiadványunk is (1993), amely a búcsú két napjának (szept. 7–8.) eseményeit írja le. Közben szaporodott a terepen gyűjtött írott, fotó- és videóanyag a doroszlói igen látványos, minőségben rangos női viseletre vonatkozóan is (lyoni selymek, brokátok, bársonyok...). Az archív fotógyűjteményt (ma 3000 darabra tehető) is igen fontosnak tartottuk, mint ahogyan a tisztaszobák berendezését és kézi hímzéssel díszített, pazar „slingútt” textíliáinak és azok készítési módjának, előnyomásának bemutatását szolgáló eszközök (sablonrajzok, nyomódúcok) felkutatását és dokumentálását is. Az említett rendszerezett anyaggal vettünk részt és érdemeltünk I. helyezést a budapesti Néprajzi Múzeum pályázatán. Az ottani véleményezés javasolta az anyag kiadását, így született meg a *Doroszlói népi textíliák* c. könyvünk 2001-ben. Doroszlón és a Szabadkai

Városi Könyvtárban került bemutatásra. Egyéb itthoni érdeklődés a későbbiekben a Vajdasági Magyar Folklórközpont létrehozásával mutatkozott meg, és a kiadvány is ekkor bizonyult hasznos segédeszköznek.

Miként találtak egymásra ti ketten abban a misszióban, hogy tudatosítani kell a népművészeti értékeinket?

– 1991-ben a ma már nem létező Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság – amelynek tagjai voltunk – egyik összejövetelén szólított meg engem Nagy István, a doroszlói néptáncos kapcsolatokban tett fel kérdéseket. Ő akkor a pécsi C kategóriás képzés után a budapesti B kategóriás néptáncoktatói képzésre járt, és a diplomamunkájához keresett hazai anyagot. A beszélgetésből barátság és szakmai együttműködés született azzal a céllal, hogy szolgáljuk szülőföldünkön a magyar népművészetet. Az azonos érdeklődés adta az ötletek sorozatát a munkához, az olyan feladatok elvégzéséhez, amelyekre addig nem akadt vállalkozó. Ugyanakkor az idő tette a magáét, és a közösségekben a korábbi összetartó erő egyre gyengült, vele együtt a hagyományok és azok tisztelete is. Ezt magam is tapasztaltam Doroszlón, amikor családommal Szabadkáról szinte heti gyakorisággal utaztunk a szülőkhöz, HAZA! Ami ott korábban természetes volt, annak eltűnése sem jelentett az ott élők számára akkor még nagyobb gondot. Egyszerűen tudomásul véve mondták például: „No, elment a kontyránculó Maris néni is, elvitte a tudományát is!” Ezért magam is próbálkoztam a lejegyzésekkel, minden tapasztalat nélkül... István néprajzi tanulmányai hívták fel a figyelmemet a terepi gyűjtés, a hiteles anyag több módon történő (írott lejegyzés, fotó és videó) dokumentálásának fontosságára, mondván: „Addig kell kérdezni, amíg van kitől.” A nyugat-bácskai három hagyományőrző közösségben, elsősorban Doroszlón kezdtük meg a gyűjtőmunkánkat – az említett komplex módon. Aztán jött az 1990-es évek háborúja, és István megjárta a vukovári, eszéki stb. szörnyűségek poklát, én pedig elvesztettem a vejemet...

Majd kezdetben a JMMT tagjaiként, 1995-től pedig az István ötlete nyomán és kezdeményezésére létrehozott Vajdasági Magyar Folklórközpont alapító tagjaiként szerveztük meg vidéken

az első gyermektáborokat is (1993–1998). Az első doroszlói tábor témája a kézbe való „slingútt zsebkendő” volt. Az elkészült munkákból kiállítást rendeztünk Doroszlón az iskolában. Napilapunk, a Magyar Szó adott hírt erről, így a szabadkai múzeum akkori igazgatója, Mikuska Milka meghívására került bemutatásra párhuzamosan az eredeti és a gyermekek által készített darabokból egy tárlat a múzeumban is.

A folklórközpont sokrétű tevékenysége nagy lendülettel elindult, majd néhány éven belül sikerült pályázat útján, az Illyés és az Apáczai Alapítvány révén székházat, otthont teremtenetek. Rózsa, Budapesten (felsőfokú) hímző- és viseletkészítő-szakoktatói képesítést szereztél. A három évtized alatt nemcsak sok-sok tanfolyamot, tábort vezetél, hanem gyűjtőmunkát is végeztetek hagyományőrző közösségeinkben: az al-dunai székelyeknél (Hertelendyfalva, Székelykeve, Sándoregyháza), a Sárközből származó doroszlóiak és gombosiak, valamint a Nyitra mentéről eredeztethető bácskertesiek között. Ezenkívül a honfoglalás kori szlavóniai Kórógy, Haraszi és Szentlászló néprajzgyűjtőmunkájának szakmai támogatásában is részt vetettek. Munkásságotok küldetése, hogy hitelesen felmutassátok és tudatosítsátok: a magyarság népművészetének autentikus része a délvidéki, hiszen az említett magyar tájegységekről őseink által idehozott hímző-, szőttes- és fazekaskultúra örökösei. Sikerült-e megmenteni minden kincset és ezeket a felbecsülhetetlen értékeket behozni a köztudatba?

– Kettőnk folyamatos, vajdasági szintű gyűjtőmunkájának tapasztalata, István pécsi és pesti tanulmányaiból származó tudása megragadott. István egyik volt tanáránál, Borbély Jolánnál érdeklődött a budapesti tanulmányaimnak lehetőségéről, ő pedig készséggel ajánlotta fel a segítségét. Így esett a döntésünk a Petrás Anna vezette, kezdetben a Budapesti Művelődési Központ berkein belül működő, majd önálló intézménnyé alakult Felsőfokú Népi Játék és Kismesterség Szakoktató Képzőre – a kézi és gépi hímző szakon szakoktatói képesítést szereztem, és a népviselet-készítő szakot fejeztem be. Ist-

ván a munkahelyi, családi kötelezettségek és a folyamatos párhuzamos terepi munka mellett mint C és B kategóriás néptáncoktató felismerve egy olyan szervezet létrehozásának szükségességét, mely magas szintű képzést biztosít a hazai és az egyetemes magyar népi kultúra iránt érdeklődők számára, ITTHON!

A VMF létrehozását többéves előkészület előzte meg, a hazai népi kultúra művelőinek bevonása, hosszú távú programterv kidolgozása. Sajnos akadályokba is ütközött (pl.: az elnökséget vállaló személy nem jelent meg az alakuló közgyűlésen...). De végül is a Topolyán megtartott alakuló gyűlésen létrejött a Vajdasági Magyar Folklórközpont (VMF) független, önálló, nonprofit egyesület, a szervezetet 1995. szeptember 2-án jegyezték be az alapszabályban meghatározott feladatokkal és célkitűzésekkel.

Még a megalakulás évében István kezdeményezésére és tanfolyamvezetésével a VMF Topolyán beindította vidékünkön az első néptáncanfolyamot (C. kat.) magyarországi előadók közreműködésével. A résztvevők között voltak, akik tovább kívántak tanulni. Számukra ezek a néhány évig tartó előkészítő tanfolyamok esélyt adtak arra, hogy sikeres felvételi vizsgát tegyenek a budapesti Magyar Táncművészeti Főiskolán. Az érdeklődők közül többen oklevelet szereztek, s mára ők vidékünk legkiválóbb néptáncgyűjtéseinek vezetői, együttesek oktatói! Néptáncanfolyamot szervezett a VMF Újvidéken is pedagógusok számára, Temerinben pedig stílusgyakorlatot néptáncosoknak.

Műhelyek és felszerelés hiányában 1995-ben kezdeményezésemre a VMF-ben népi hímző tanfolyam indult. Meglepően nagy érdeklődés kísérte a 120 óra alapképzést (I. év) és a 120 óra emelt szintű oktatást (II. év) – a néptáncoktatás tapasztalataira alapozva elméleti és gyakorlati előadások voltak, szakáganként más-más tájegységről hívtunk gyakorlati oktatót. Szabadkán kívül Újvidéken és Nagybecskerekén is folyt hímzésoktatás. 2005-ben Budapesten, az Országos Népművészeti Kiállításon hímzőink csoportos pályázóként a legrangosabb elismerésben, Gránátalma díjban részesültek! 1996-ban Maradékon népzenei nyári tábort, 2001-től a fafaragóknak több szakmai összejevetelt és tábort, 2002 és 2003-ban Doroslón gyékénykötő táborokat,

2003-ban Gomboson és Magyarittabén Hézső Zsolt és Flaman István vezetésével gyermekek számára citeraoktatást szervezett a VMF.

2003-ban többéves pályázás után sikerült szövőszekeket és más szükséges eszközöket is vásárolni a munkához. Ekkor indítottuk a rongy-, gyapjú- és vászonszövő tanfolyamunkat (kézi szövés). Ezek a tapasztalatok, oktatási formák szolgálták mintaként 2006-ban a fazekastanfolyam beindításához is, miután a VMF biztosította műhelyében a korongokat és az összes egyéb szükséges eszközt. Az első öt évben magyarországi szakemberek vezették az alapképzést is – ezt követően hazai kinevelt oktatóink folytatták. Tanfolyamainkon közel 600-an vettek részt Vajdaság 45 helységéből, magyarországi és hazai elméleti és gyakorlati oktatók bevonásával.

Szakáganként *Stúdiófoglalkozás* elnevezéssel szerveztünk továbbképző egy-két napos összejeveteleket Vajdaság-szerte, ugyancsak magyarországi elismert szakemberek meghívásával. Nyári táboraink folyamatosak voltak, különböző helyszíneken (Adahatár, Bajsa, Szabadka) tartottuk, ahol elsőéves hallgatóink vizsgáltak, tanúsítványt szerezhettek, és ezzel jogot a II. évre való beiratkozáshoz. A II. év végi záróvizsga után is tanúsítvány igazolta az emelt szintű oktatáson való részvételt. A tagság és az érdeklődők számára szakmai tanulmányutakat is szerveztünk a magyar tájegységek múzeumainak és tájházainak meglátogatására. Számos tagunk vett részt jó kapcsolataink révén magyarországi nyári táborokban díjmentesen, sok éven keresztül. A VMF-ből többen jelen voltunk a Kárpát-medence magyar nyelvterületein rendezett szakmai összejeveteleken, ketten Istvánnal pedig az önkéntes néprajzi gyűjtők szakmai képzésein. Mindez azt eredményezte, hogy folyamatossá vált a Polák Margit nevét viselő hímzéspályázat és kiállítás, valamint a Lánchenger szőttspályázat és kiállítás (évenként váltakozva), s elmondhatom, hogy így pozitív változást értünk el a délvidéki magyarság kézművesmozgalmában!

István ehhez a kérdéshez még nyomatékosan azt hangsúlyozza: „Vannak kincsek/népi értékek, melyek megmentésre várnak, de néhányat sikerült nekünk is felszínre hozni! A köztudatba annyit sikerült behozni, amennyi teret és támogatást

kaptunk (lehet, hogy ennél többet is...!) Amennyiben több elismerés és támogatás jutott volna a VMF-nek, jóval többet tudtunk volna nyújtani a délvidéki magyarságnak!”

Istvánnak néptáncoktatóként a legfőbb törekvése a tiszta forrásból való merítés. Ezt szolgálta a néptáncképzés minőségének emelése, a néptáncgyűttesek számára szervezett minősítők (mint például a Silladri – Vajdasági Magyar Kamara Néptáncfesztivál), továbbá a fiatal érdeklődők szakmai fejlődésének biztosítása, a kapcsolatépítés és -tartás többek közt a budapesti Martin György Néptáncszövetséggel, valamint a táncművelés magyarországi mintára történő meghonosítása. Mára beérett-e ennek a munkának a gyümölcse, miben látod a három évtizedes fejlődést?

– 1995 tavaszán indítottuk el Topolyán a C kategóriás néptáncoktatói képzést (amely a budapesti Magyar Művelődési Intézet hatáskörébe tartozott, és annak felügyelete alatt zajlott), ez kétéves volt, havi rendszerességgel hétvégén; sok-sok elméleti és gyakorlati tantárggyal. Ekkortájt született meg Magyarországon a néptáncgyűttesek új minősítési rendszere. 1995 őszén a Martin György Néptáncszövetség tanácskozáson jómagam már a VMF képviselőjeként voltam jelen, és kértem a szervezőt, hogy a kétévente megtartott minősítő köztes éveiben legyen egy a határon túl, azaz a Vajdaságban is. Elmondtam, hogy a mi szervezetünk ezt meg szeretné rendezni. Kérésünk megértő fülekre talált, és azóta is (1997-től), immár majd három évtizede az érdekelték nagy örömeire sikeresen megvalósul tájunkon a minősítő a VMF szervezésében, társszervezővel. E fenti két esemény egymásra épüléséből a hazai magyar néptáncmozgalom eddig a lehető legtöbbet profitált! Ez a nagyközönség számára úgy jelenik meg, hogy a Gyöngyösbokréta rendezvényen is a kilencvenes évek végétől folyamatosan egyre jobb produkciókat ad elő egyre több együttes. Az pedig, hogy a kinézetük is folyamatosan javul, annak (is) köszönhető, hogy szervezetünk alapító tagja, Raj Rozália 2002 óta viseletszakértőként tagja a fesztivál szakbizottságának. Az elmúlt negyed évszázad (25 év) a fent említetteknek (is)

köszönhetően a legintenzívebb szakmai fejlődés időszakát jelentette az 1936-ban Gomboson megrendezett első Gyöngyösbokréta óta! A színpadi néptánc mellett próbáltuk a közösségeknek, a szórakozásnak a formáját is előremozdítani a táncművelés (k) megszervezésével. 1995-ben Topolya, majd Bácsfeketehegy helyszínel; és utána több éven át Csóka volt a házigazda (Vas Tibor főszerzővel az élen). Majd az ezredforduló után Újvidékre tevődött át: Kiss Zsélykó – Zsiga és nagyszerű csapata szervezi a VMF felkérésére/megbízására a táncművelés (k) művelését, amely már a népművészeti kirakodóvásárral is gazdagodik! E rendezvényhez kapcsolódik, hogy két magnókazetta és két CD-lemez is megjelent, ami ugyebár a hazai népzenei mozgalmat szolgálta, mozdította előre! Emellett 4 alkalommal az al-dunai székelyeinknél, Pancsován kamara néptáncfesztivált is szerveztünk. Ez is jó volt, de sajnos megelőzte a korát – ugyanis ennek az ideje majd csak mostanában érkezik el, amikor is az itteni magyarság nagyméretű megfoghatósága miatt néptáncgyűtteseink száma és létszáma is megcsappan (sajnos!). Együtteseink hazai néptáncanyaggal nem foglalkoztak egészen addig, amíg szervezetünk unszolására és a magyarországi zsűritagok, barátaink „rábészülésére” ez a kezdeményezés a topolyai Cirkalom táncgyűttesnél megértésre nem talált. Maximális segítséget nyújtottunk számukra számos területen, hogy egy doroszlói összeállítás létrejöjjön. Ehhez táncanyag, ének, zene, hagyományismeret, dramaturgia, viselet, mind-mind kellett, és természetesen a csoport és annak két kiváló vezetője. Rövidre fogva a szót, ennek a legnagyobb eredménye az lett, hogy a pesti Fölshallott a páva rendezvénysorozat döntőjét 2014 tavaszán a doroszlói összeállítással nyerte meg a Cirkalom táncgyűttes, amit a világ magyarsága élőben nézhetett a Duna Televízió jóvoltából (https://www.youtube.com/watch?v=jKxLtAwMHlc&list=RDjKxLtAwMHlc&start_radio=1).

Így nemcsak a Kárpát-medence magyarsága, hanem a világ magyarsága is megismerhette Doroszlót is! Ebben kettőnknek és a VMF-nek is volt némi része... A fentiekén túl a viselettel kapcsolatos indirekt és direkt képzéseink és az újonnan létrehozott viseletgyűjtemény (Nyugat-Bácska hagyomány-

őrző közösségei: Gombos, Doroszló, Bácskertes egykori öltözeti elemei) a VMF-ben is a szakmát szolgálja (főleg a jövőben mindinkább). Ugyanakkor a felnövekvő nemzedék számára is igen fontos! Tapasztalatunk szerint valamennyi érdeklődő számára nagyszerű élmény a szakmai tárlatvezetés e viseletkollektív megtekintése során. Ezen egyedülálló gyűjtemény természetesen a néptáncmozgalmat is szolgálja. A fontossága is majd csak a jövőben fog megmutatkozni – hiszen az értéket mutató, felvásárolható darabok száma is rohamosan fogyatkozik (úgy is mondhatnánk: tűnik el). A múzeumokban található elenyésző számú mintapéldány is nehezen hozzáférhető, gyakran szakmai útmutató nélkül, a VMF gyűjteményében lévő anyaghoz képest.

És akkor itt fontos megjegyezni, hogy a 30 év alatt csakis nyertes pályázatok révén működött a szervezet, egyetlen fizetett alkalmazott nélkül! A némi hazai támogatásokon kívül az anyaországi volt a legnagyobb. Ezek közül is a most aktuális két támogatót emelném ki (a többi a szervezet honlapján látható/olvasható: www.vmf.org.rs): Bethlen Gábor Alap és a Csoóri Sándor Alap.

Nagy István neve elválaszthatatlan a dokumentálástól – videókon, fotókon és más hordozókon megörökíteni népi kincseinket, beszerezni az újabb technikákat. Mire vagy a legbüszkébb a sokféle feladatvállalásod közül?

– A kezdetektől a mai napig az az elvem, hogy a tiszta forrásból merítsünk, ezen munkálkodjunk – nem újrafestett, „kölcsonvett” ötletekkel kell dicsekedni! Sajnos a kezdetektől egészen a mai napig ellenszélben kell dolgoznunk! Sokkal többet tehattünk volna a hazai magyar népművészeti mozgalomért, ha nem gáncsoskodnak „jóakaróink”. Összességében úgy gondolom, hogy a hazai néprajzi kincsnek (egy részének) a feltárása és annak mai használatba állítása az egyik eredményünk, és az, hogy hozzájárultunk ahhoz, hogy ténylegesen részesei lettünk a Kárpát-medence népművészeti mozgalmának.

A székház fölépítése, tereinek belakása, különféle műhelyek felszerelése, a folklórközpont élettél való megtöltése mellett a másik hatalmas előrelépés volt egy állandó ki-

állítótér, gyűjtemény kialakítása. Erre méltán lehet büszke Raj Rozália. Ennek bemutatására kérlek. Jelentőségét miben látod?

– Székházunk megvásárlása előtt Siflis Zoltánnak, Szabadka község művelődési titkárának köszönhetően kapott díjmentes használatra egy irodahelyiséget Szabadka városától a VMF. Istvánnal kettőnk ismertsége által műhelyeinket a város különböző pontjain tudtuk berendezni (hímzők: Nušić u., szövők: az elektrotechnikai főiskola pincéje és tanterme, fazekasok: az Ivan Sarić Műszaki Iskola egyik terme). A magasabb szintű képzés biztosítása érdekében volt szükség elsősorban egy székházra. Többéves pályázással ez 2006-ban valósult meg az Illyés és az Apáczai Közalapítvány támogatásával. Így végre egy helyen tudtuk kialakítani oktatási segédeszközökkel felszerelt előadótermeinket és műhelyeinket. Folyamatos kézművesképzéseink 1995–2019 között folytak. 2023-ban és 2024-ben sikerült ugyan gépi hímző tanfolyamot indítanunk, viszont igen kis létszámú hallgatóval. 2017-ben, amikor a zentai VMML-ben a kultúra napján kihirdették a Hagyományok Háza Hálózat – Vajdaság szerveződését, tudtuk, hogy ez egyben a VMF leépítését is jelenti! Annál is inkább, mert pár évvel korábban igen meglepett minket a döntés, miszerint a VMF által 1995–2010 között életben tartott nagyrendezvény, a Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár vajdasági eseményét Zentán a VMML szervezi... Az akkori igazgatóhelyettessel tárgyalunk is erről, hogy legyünk társszervezők, azonban erre nem volt fogadókészség... Sehol sem hangzott el az sem eddig, hogy sok évvel ezelőtt István volt a kezdeményezője a Hagyományok Háza igazgatójához folyamodva annak, hogy a határon túli területeken, a CMH irodákhoz hasonlóan jöjjenek létre a Hagyományok Háza határon túli pontjai/intézményei, és ehhez felajánlottuk közreműködésünket is. Az ennek kapcsán általunk kért beszélgetésre sajnos sosem került sor...! A VMF léte mégis számos további tervünk megvalósítására adott lehetőséget. A fentiekből fakadóan már nem láttuk értelmét folytatni a képzések szervezését, viszont a műhelyeinkben szerzett tudásra építkezve kinevelődött egy olyan új kézműveskorosztály, amely képes lett magas szakmai szinten gyártani kézműves termékeket! Így szövő népi iparművészünk alapanyagot gyárt

színpadi fellépéshez (hazai, magyarországi és erdélyi csoportok számára), mások hímzéssel készült, sajátos díszítésű ingekkel segítettek a néptáncosoknak. Istvánnal több együttes öltöztetésének kivitelezését terveztük és szerveztük meg... Ez is egyik pontja volt a VMF hosszú távú programtervének. Hogy a vidékünkön (talán az országban?) a népművészet területén még meglévő számos fehér folt egyikét sikerült eltüntetni, azt a Csoóri Sándor Alap pályázati támogatásának köszönhetjük! Ezáltal sikerült a VMF székház közel 100 m² területű padlásterét Népi Iparművészeti Gyűjtemény elnevezéssel egy állandó múzeumi tárlatnak szentelni, amely a lehetőségekhez mérten folyamatosan gyarapszik. Mára közel félezer nyilvánított tárgyban gyönyörködhet a látogató. Hasonló módon jött létre, ugyancsak a Csoóri Sándor Alap támogatásának köszönhetően, a Nyugat-Bácska három hagyományőrző közössége (Doroszló, Gombos, Bácskertes) magyar lakosságának egykori öltözetlemeit tartalmazó viseletgyűjtemény is – számos céllal! A gyűjtemény több mint 300 eredeti darabot tartalmaz, és szeretnénk gyarapítani. Mindkét esetben bebizonyosodott a létjogosultság! Jelentőségük elsősorban létrejöttük. Korábban nem létező lehetőségeket biztosítottunk az érdeklődők számára. Már nem csupán szakkönyvtárunkban jelennek meg fiatalok, pl. kutatómunkához anyagot gyűjtve, hanem tárlataink is a hazai magyarság ügyét szolgálják!

A 2024 és 2029 közötti időszakra vonatkozó délvidéki magyar kulturális stratégiából idézek: „A néprajz, a népi kultúra nemzeti identitásunk alapköve. [...] Vajdaság területén napjainkban nem létezik magyar nyelven néprajzoktatás.” E két megállapítás között nagy ellentmondás feszül. Mit kellene tenni az oktatás terén – az óvodától az egyetemig –, hogy a magyarságunk megmaradása szempontjából lényeges népi kultúra valóban betöltse társadalmi szerepét?

R. R.: A korábbi néprajzoktatás az egyetemen szinte eltűnt. Korábban sem esett ott sok szó a kézművességről és a viseletről. Az oktatásban megjelent újtási tendencia fiataljaink gondolkodását már nemigen irányítja a hitelesség és ha-

gyományhűség felé. Felváltotta az antropológia, mely merőben más irány.

Másik dolog: irodalomoktatásban, zenei képzésben a gyermek/ fiatal az óvodától a felsőoktatásig részesülhet, részben a néptáncképzés is jelen van együttesvezetőink által, viszont ez nem mondható el a tárgyalkotó népművészetről és a népviseletről. Tűt és cernát sokan vettek kézbe ugyan, de népi hímzőkről nem beszélhettünk a képzéseink előtt. A hagyományőrző közösségek díszítőelemeinek feltárását is magunk vállaltuk fel! Szövő egyáltalán nem volt, fazekasmester elvétve akadt vidéken, de mivel itt fazekasközpont sosem jött létre, így ez a terület a tájanként jellegzetes forma-, szín- és díszítésvilágot illetően magyarországi központokból táplálkozott. Természetesen minden szakág esetében az elsődleges szempont a funkció szem előtt tartása! Sajnálatos módon tanfolyamaink felhívására nincs jelentkező, ami részben érthető is. Itt gondoljunk elsősorban a magyarság számának igen nagyfokú csökkenésére! Továbbá, hogy a magánszektorban dolgozó fiatal szülők nem maradhatnak ki a munkahelyükről, tehát a fiatal nyugdíjas nagyszülők így nem vállalhatnak időponthoz kötött tevékenységet, mert szükség lehet rájuk a családban... A népművészetet kedvelő és támogató korábbi táncosok közül sem vett részt egyetlen tanítványunk sem népi kismesterségek oktatásán. Bizonyára valamennyien a jobban jövedelmező területeket kutatják... Nem várható az utánpótlás kinevelése az iskolákból sem. Esetenként a pedagógus folytat kézműves-foglalkozást is ugyan, de ez nem jelent népi kézművességgel történő ismerkedést. Hiszen a pedagógus ezt nem is tanulta! A néptánc táborok eredményeseknek mondhatók, ahol legtöbbször tanítványaink vannak jelen. Viszont a szervező csupán a szabadidő kitöltésére iktat be kézműves-foglalkozást, amely nem része a kötelező programnak. Tehát rossz a módszer! Amíg nem válik folyamatossá a népi kézművesség oktatása a gyermekek számára (lásd magyarországi művészeti iskolák), addig nem várható utánpótlás! Ennek megvalósítása ma szinte lehetetlennek tűnik...

Amennyiben a VMF húsz-harminc évvel ezelőtt erre esélyt kapott volna (pl.: az IMNT/MNT-től), megillető elismerésben és szükséges támo-

gatásban részesült volna, jóval többet tudott volna nyújtani a hazai magyarságnak, és mára más lenne a helyzet!

N. I.: Mégis, talán az ennyire megfoghatkozott itteni magyarság számára egy központosított önálló népművészeti intézmény létrehozása lenne jó megoldás (ellentétben a mostani szétszabdalttal), melynek nagyszerű alapja lehetne a mára önálló ingatlannal rendelkező VMF-ben folytatott eredményes tevékenység, amire lehetne tovább építkezni!

Vajdaság-szerte vannak területi múzeumok, ahol található magyar néprajzi anyag – de Topolyát, Zentát és Szabadkát kivéve – még a központi Vajdasági Múzeumban sincs magyar néprajzos, aki éltetné is ezt a kincset. A Vajdasági Magyar Folklórközpontnak sincs egyetlen fizetett alkalmazottja sem. A székházban mégis működnek műhelyek, hízműtanfolyamok, tárgyalkotó foglalkozások, rendelkezésre áll szakkönyvtár, videótár a kutatók, az érdeklődők számára, létrejött az első délvidéki magyar népi iparművészeti gyűjtemény – mindez egy hivatásos intézménynek is a becsületére válna. Ennek a hivatásos szerveződési formának az igényét, szükségességét még 2012-ben megfogalmazta a VMF. Ennyi év után láttok-e erre esélyt?

– Több magyarországi országos szervezetnek is tagja vagyunk. Pl.: a Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ) tagjaként vett részt a VMF a budai várudvarban megrendezett Mesterségek Ünnepe rendezvényen több mint 10 éven át. A Martin György Néptáncszövetségnek 1995 óta tagja szervezetünk. Sok éve együttműködünk a Tájházak és Szabadtéri Múzeumok Szövetségével, valamint a Népi Kézműves Alkotóházak Országos Egyesületével. Ezenkívül számos megyei népművészeti egyesülettel van szakmai kapcsolatunk.

A VMF 30 éves fennállásának jubileumi ünnepe során szerintünk kötelességből (ha nem is elismeréssel) ott lett volna a helyük a távol maradtaknak...

Tesszük a dolgunkat alázattal, ahogy a körülmények megengedik, mint eddig, akkor is, ha eddigi eredményeink nem mutatkoznak elegendőnek...

A közel 600 tanfolyamhallgató, a hazai tájházláncolat kialakításának serkentése, szakmai tanácskozások szervezésével a hazai néptáncpedagógusok képzése, népi iparművészeink, az itthon és külföldön kitüntetett és elismert népi kézművesek kinevelése, a magyar tárgyi népművészetnek a hazai múzeumokban történő népszerűsítése (belgrádi Néprajzi Múzeum, Požarevac, Veliko Gradište, Zaječar, Negotin, Kladovo...), szakmai tanulmányutak szervezése itthon és határon túl (Horvátország, Magyarország, Erdély), vásározók, táborban oktatók, intézmény és néprajzi gyűjtemény létrehozói, szakkörvezetők, vállalkozók, tárlataink, vendégkiállításaink... – az eddig elért legfontosabb eredményeink. Természetesen a Kárpát-medence magyarsága tájainak értékeit is számontartjuk és ismertetjük, mégis elsősorban a hazai népi értékek megismertetésére, tudatosítására és megőrzésére van itt/itthon szükségünk kisebbségi megmaradásunkhoz! Ezt kívánjuk tenni, mint eddig is. Ötleteink, további terveink vannak! Fizetett alkalmazottunk sosem volt, ma is így van. Várjuk azokat, akik önzetlenül, megfelelő szak tudással többet, jobbat, kézzelfoghatóbb eredményeket mutatnak fel, hosszabb távon tesznek majd a hazai magyarság értékeinek tudatosítása és továbbéltetése ügyében! Remélhetőleg van igény – még inkább szükség – a minél nagyobb eredményeket felmutató hivatásos szerveződési formára, de igen csekély az esély arra, hogy megvalósuljon. A közeljövőben az új idők majd esetleg meghozzák!

A Magyar Nemzeti Tanács kulturális stratégiájában, amely a fejlődési lehetőségeket is számba veszi, milyen helyet foglal el a harmincéves VMF?

– Hogy az MNT stratégiájában hol van a VMF, ezt azért nem tudjuk, mert senki sem beszélt velünk – nem kérdezték az elnökséget (ők már mindent tudnak a szervezetről...??). Viszont tény: az MNT az általa kiemelt és hasonló címekkel ellátott rendezvények közé szervezetünk egyik rendezvényét sem sorolta be! Pedig a Polák Margit hízműpályázat és kiállítás; a Lánchenger szőttespályázat és kiállítás; a Néptáncgyűttesek Országos Bemutató Színpadának vajdasági rendezvénye; a Silladri – kamara néptáncfesztivál

vagy pl. a hímező-, szövő-, fazekasképzéseink...: mind-mind egyedi volt, és ma is az, mely párját ritkítja! A VMF előtt mindez nem volt, ezután meg már sajnos nem igazán lehet, mert az igen megfogyatkozott és elöregedett magyarságunk már nem tudja magából ezt „kitermelni”. De ide lehetne sorolni a Táncháztalálkozó és Kirakodóvásárt; a tájház as éves szakmai tanácskozásainkat (2002–2015); a nyári felnőtt-kézművestáborainkat; a hiánypótló számtalan alkalmi és időszakos tárlatainkat, katalógusainkat (elérhetők a VMF honlapján!), a *Népművészet Ifjú Mesterei Vajdaságban* c. és a Néptáncosok Országos Bemutató Színpadának vajdasági rendezvényéről szóló kiadványunkat, de mindez sajnos nem ütötte meg az MNT kulturális ingerküszöbét! Jobbik esetben informátlanságuk vagy szakmai tudatlanságuk miatt?! Mi, akik abban a kirekesztő kommunista Jugoszláviában születtünk, jártunk iskolába, és kezdtünk el dolgozni, sosem gondoltuk volna, hogy ami az úgymond rendszerváltozás után következik tájainkon, még kirekesztőbb is lehet/lesz.

Két magyarországi állami elismerő oklevélen és a Gránátalma díjon, idehaza pedig az Aracs-érmen kívül más elismerés nem érkezett a három évtized alatt. A harmincadik évforduló jegyében tartott megemlékezésen a szakmabeliek köszöntésén túl nem volt észlelhető a városi előljárók, a Magyar Nemzeti Tanács és a politikum jelenléte. Miért mostohagyerek a VMF, illetve a néprajz, különösen az irodalomhoz, a könyvkiadáshoz, a színházhoz és más művészeti ágakhoz viszonyítva?

N. I.: Mi is ezt kérdeztük többször magunktól. Válaszolni erre sajnos nem tudunk. Viszont látva tanítványaink eredményeit, egyértelmű, hogy jó munkát végeztünk! Meglátásom szerint: sok szakmabeli kolléga eladta a lelkét ezért-azért...

A zentai székhelyű művelődési intézetet és a szabadkai székhelyű művelődési szövetséget az újvidéki Magyar Tanszéken végzett egyének vezetik (vezették), ami ellen semmi kifogásunk sincs, de vajon mennyire jártasak a népművészetben, a néprajzban? Vagy a kultúra ezen mostohagyerekéhez mindenki, így ők is (meg a politikum is) értenek? Fura világot élünk mostanában. Példa erre a Szabadkai Városi Múzeum állandó néprajzi tárlatának közelmúltbéli megnyitója is: a legtöbb magyar szakmabeli illetékes és a fent említett intézményvezetők is HIÁNYOZTAK! Miért is? Soroljam még?

Milyen célért vállaltátok ezt az áldozatos munkát?

N. I.: Több mint 10 éves néptáncos múlttal tanulmányaim után 1990-re érzékeltem a Bácska–Bánát–Szerémség magyarsága népművészeti mozgalmának számos hiányosságát. Ennek a kiküszöböléséhez való hozzájárulásként életem meg ezt a majd négy évtizedes tevékenységünket.

R. R.: „Itt születtem én ezen a tájon...” Mi, a mai szerbiai Vajdaságban maradt, itt élő magyarok ne akarjunk mások lenni, mint amik vagyunk! Tudnunk kell azt is, hogy mi mindenre van szükségünk a megmaradáshoz: egyházunk, történelmünk és egymás megbecsülésén túl hosszú távú programtervekre, megfelelő szemlélettel és magas szintű tudással rendelkező szakemberekre, kreatív oktatókra intézményeinkben a felnövekvő nemzedék és az utánpótlás kinevelésére stb. Tehát rendelkezzen az itt élő magyarság a maga népi kultúrájára vonatkozóan (is!) magas fokú tudással, a hitelességet és hagyományhűséget szem előtt tartva! Olyan tudással, melyre építkezni lehet! Ez a tudás pedig itthon legyen hasznosítva, de a világ magyarsága és az egyetemes népi kultúra iránt érdeklődők javára (is)! E cél érdekében vállaltuk feladatainkat.

Úrihímzéssel díszített miseruha

Békési szúcshímzés ornamentikájának újraértelmezése lakástextilen

E számunk szerzői

Bakonyi István	irodalomtörténész, költő, Székesfehérvár
Barabás Katalin	író, egészségfejlesztő, Szeged
Bertha Zoltán	író, irodalomtörténész, Debrecen
Bobory Zoltán	író, költő, Székesfehérvár
Csámpai Ottó	író, szociológus, Nyitracsehi
Gubás Ágota	újságíró, folyóirat-szerkesztő, Szabadka
Gutai István	író, nyugalmazott könyvtáros, Paks
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Hascák Mária	filológus, tolmács, Kárpátalja
Huszár Zoltán	író, közíró, Horgos
Iancu Laura	költő, író, néprajzkutató, Velence
Julesz János	költő, belgyógyász, endokrinológus, Szeged
Koczor György	építész, Szeged
Kondor Katalin	közíró, újságíró, Budapest
Mérey Katalin	író, Szeged
Mezey Katalin	költő, író, Budapest
Mihályi Molnár László	író, közösség-szervező, Szepsi
Nagy István	néptáncoktató, autodidakta néprajzkutató, Szabadka
Oláh János	költő, író
Orbán Viktor	jogász, politikus, Budapest
Papdi Izabella	könyvtáros, Csantavér
Perjés Klára	újságíró, szerkesztő, Budaörs
Prokopp Mária	művészettörténész, Budapest
Raj Rozália	népihímezés-szakoktató, viseletkutató, Szabadka
Tráser László	író, újságíró, Szeged
Turi Attila	építész, Pilisszentlászló

A VMF fennállásának 30. jubileumi ünnepségén Nagy István alapító beszélget Fodorné László Mária népi iparművésszel, szövőoktatóval, a népművészet mesterével, a budapesti MMA rendes tagjával

A horvátországi rekonstrukciós népviseleti szemlén a VMF-et Raj Rozália viseletkutató és modellje képviselte a doroszlói újmenyecske rekonstrukciós öltözettel (Trnjeni, 2016)

A Silladri kamara néptáncfesztivál plakátja

A VMF budapesti bemutatkozásának szórólapja, amelyen az archív fotógyűjteményéből az 1930-as évek doroszlói népviselete látható

Az újvidéki Csűrődöngölő néptáncosai a VMF szakmai rekonstrukciója alapján készült kalocsai öltözetben

Doroszlói fiatal menyecskék

A VMF tagsága a budai várudvarban a Mesterségek Ünnepe és a Szent István-napi rendezvényen (balról a három fő doroszlói viseletben)

A VMF XX. jubileumi ünnepségen kor és alkalom szerinti doroszlói népviseletek

Schmitt Pál köztársasági elnök felesége, Makray Katalin vajdasági körútja során ellátogatott a VMF székházába

Gyermekfoglalkozás a VMF udvarán:
Lazarević Teréz szövőő a rokkán fonást tanítja

A VMF műhelyében Csuti Tibor
fazekasoktató (jobbról)

A szövőműhely oktatója Fodorné
László Mária, a népművészet mestere,
az MMA rendes tagja (jobbról)

A fazekasműhely korongjánál
Rács Róbert fazekasoktató

Doroszlói idős asszony helyi öltözetben a
Tájházak napja rendezvényén – a háttérben
a doroszlói tájház falán fotókiállítás

Résztevők a hímzőtanfolyamon

Lánchenger szőttespályázati kiállítás a VMF székházában

Kézi szövésű függöny sárközi díszítménnyel

Gépi hímzés oktatása a VMF-ben

Kézi és gépi Richelieu-hímzéssel díszített kalocsai ünnepi női mellény

Bogas mintával készült gyapjúszőnyeg és -tarisznya

Erdélyi festékes gyapjúszőnyeg a VMF tanfolyamáról

A VMF XX. évfordulóján a régi városháza dísztermében a topolyai Kodály Zoltán Magyar Művelődési Központ leánykarának és citeraegyüttesének fellépése

A VMF Lánchenger szőttspályázati kiállítása

Hagyományos hímzésmintákkal készült mai öltözékek

Bácsgyulafalvi hímzők terítői bukovinai díszítmények és fonott kereszt szem (szálszámolás) technika alkalmazásával

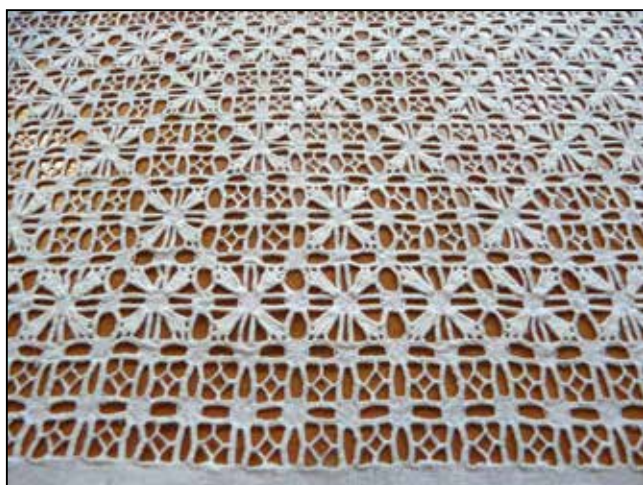
Ökrös Csilla kézi készítésű gyöngy ékszerei

A budapesti Hagyományok Házában, a Martin György Néptáncszövetség rendezvényén a VMF bemutatkozása doroszlói eredeti menyasszonyi öltözettel az 1930-as évekből

Szigetvári fehér lyukhímzés a pályázati kiállítás katalógusának fedőlapján

Áttört hímzés – bácsgyulafalvi díszítőmennyekkel

Palóc díszítőmennyű hímzett terítők

Kézi szövésű lakástextilek csíkritmusos díszítőmennyekkel

Palóc hímzésű függöny

Kézi szövésű székely színpadi öltözetelemek (rokolya és mellény), valamint fehér vászon mai nőöltözet, csíkritmussal készült díszítőmennyel

Raj Rozália hímzés szakoktató,
viseletkutató előadása

Gyurkovics Hunor képzőművész művészettörténeti
előadása a tanfolyam résztvevőinek

A hímzők záróvizsgáján dr. Ozsváth Gábor Dániel szegedi néprajzos bírálja el a munkákat

A VMF-ben tartott tájház-konferencián balról
az első dr. Bereczki Ibolya, a Magyarországi
Tájházak Szövetségének elnöke (2010)

Zobor-vidéki női hímzett ingek kiállítása a
VMF-ben, balról a második dr. Bárkányi Ildikó,
a szegedi Móra Ferenc Múzeum néprajzosa

A kivetítő előtt Tankó Anna hímzőoktató a csángóföldi bőrmellyesek hímzésének bemutatásán

A VMF bemutatkozása a negotini múzeumban – a megnyitón dr. Vesna Marjanović néprajzos (balról a második)

Ízelítő a csángóföldi öltözetekből – a kiállításon balról Halász Péter, a budapesti Magyar Művelődési Intézet egykori igazgatója

Gyermekfoglalkozás Budapesten, a Mesterségek Ünnepén

A VMF székházában írókával készül a hímes tojások díszítése

Népművészeti nyári oktatótábor a VMF székházában